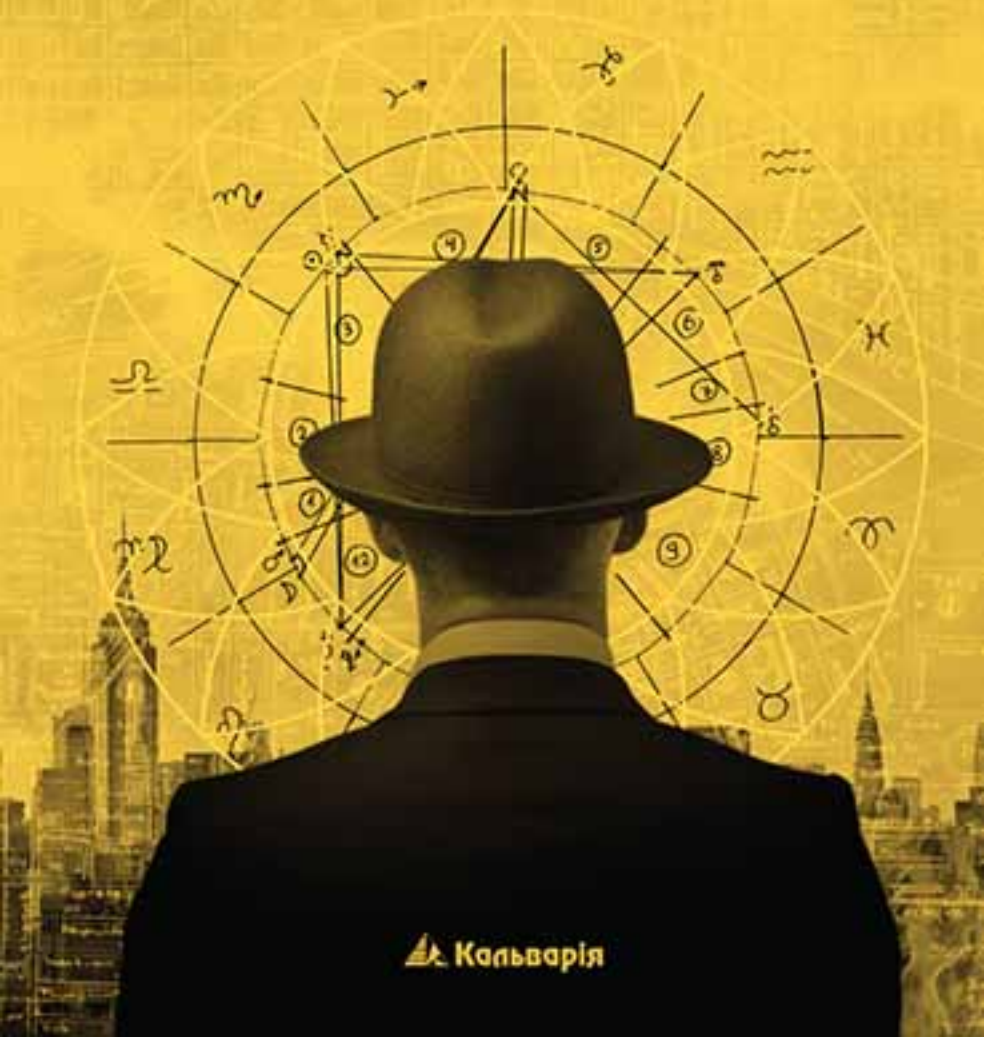

ЛЮБКО ДЕРЕШ

МИРОТВОРЕЦЬ

ПОВІСТІ ТА ОПОВІДАННЯ

 Кальварія

Любко ДЕРЕШ

МИРОТВОРЕЦЬ

ББК 84 (4 Укр) 6-44

Д-36

Любко Дереш

МИРОТВОРЕЦЬ

Повісті та оповідання

Нова книжка молодого українського письменника складається з двох повістей та оповідання. Перед нами постає зовсім несподіваний і трюхи загадковий Любко Дереш...

Так, це дуже дивна історія, сумна та загадкова... Вона не має ані свідків, ані спостерігачів, але ж звідкись ми її знаємо. Що насправді спричинило дивовижне перетворення молодого аспіранта Віденського університету, лінгвіста, безтурботного молодика Стефана Лянге, що занурило його у чужу долю, піднесло аж до самого Бога, а відтоді призвело до його кінця чи-то початку?

«...Сім, шість, п'ять...» — зворотний відлік. За якусь мить світ розколеться на до й після. І тієї ж самої миті, після грандіозного спалаху, на який так довго чекала купка науковців і військових, розколеться навпіл світогляд Роберта Оппенгеймера — творця та руйнівника. Хто він — містер Оппенгеймер? Геніальний науковець? Філософ-спостерігач? Миротворець чи той, що несе смерть?

Що в нього було? Та все, що потрібно віндсерферові, — вітер, ідеальні хвилі на Акабській затоці, неблаганне єгипетське сонце та черговий косяк, що забезпечить неперевершений кайф, ну й, звісна річ, дошка й вітрила. Тож що трапилося, друже, звідки з'явився той внутрішній голос із його прямими запитаннями, що, здається, йде з самого серця? І ось тут з'являється страх, а з ним боягузливе бажання втекти. Тримайся, герою, якщо ти дійсно герой... Може, саме час зустрітись із собою, справжнім собою у власному серці.

ГЕНІЇ ТА ГЕРОЇ ЗАВЖДИ САМОТНІ...

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це ТОВ «Кальварія».

ISBN 978-966-663-416-3

© Любко Дереш, текст, 2013

© «Кальварія», 2013

**ДИВНА ІСТОРІЯ
СТЕФАНА ЛЯНГЕ**

Прийшов час питати про Абсолютну Істину.

Веданта-сутра, I.1.1(1)

Історія дивних перетворень, що відбулися зі Стефаном Лянге, бере початок з єдиної лекції, яку дав у їхньому університеті Вернер-Максиміліан Альбрехт фон Лібіх, легенда мовознавства, людина, чиє ім'я згадувалось у товаристві Фердинанда де Соссюра, Чарлза Сандерса Пірса і Ноама Авраама Хомського. Фон Лібіх, одначе, не належав до тих новомодних пост-структуралістських течій, які бралися перекроювати світ заново. Він стримано оцінював праці Дерріди, Лакана, Ліотара, називаючи їх «експериментами» або ж «спробами». Вочевидь, так проявлялася шляхетність людини, котра належала до епохи, що вже давно минула. Відбитки тієї епохи прочитувалися хіба в запахові кіпрського муску — парфумах, що ними користувався ще найсвітліший цісар Франц-Йосиф, і які полюбляв, якщо вірити чуткам, фон Лібіх, та ще в метеликові й рукавичках — незмінних атрибутах світила європейської лінгвістики. Фон Лібіх зробив для мовознавства приблизно те саме, що Лакан для психіатрії. Він уважав, що вивчення фундаментальних основ мови має значно тісніший

стосунок до психології, — ба навіть до метафізики, ніж до будь-якої іншої дисципліни. У цьому аспекті фон Лібіх був овіяний ореолом певної містичної слави, чим наче утверджував незбагненні традиції Відня, з його антропософією Штайнера, безоднями й вершинами Майрінка та іншими окультними лицарями давноминулих часів.

Отже, фон Лібіх був галантною персоною. У своїх лекціях, хоч би яким гострим було вістря дискусії, він завжди коректно відгукувався про опонентів, умів підмічати їхні сильні сторони і прославляв їх здобутки. Це повністю підкорило Стефана Лянге, на той час — студента третього курсу мовознавчого відділення у Віденському університеті.

Саме на цій блискучій, феноменальній лекції, після якої обертом ішла голова, Лянге почув ім'я Себастьяна Штукенгайзена. Прозвучало воно як ім'я ніяк не визначальне: то був перелік аномалій сучасного мовознавства. Розповідаючи про передній край лінгвістики, фон Лібіх, як завжди, мислив широко і глобально. Піддавши критиці вивчення «підживнів» і спостережне мовознавство, він сформулював декілька провокаційних тем на стику нейролінгвістики і мов штучного інтелекту. Хтось зі студентів запитав про теорію вродженого нахилу людини до мов. Ішлося про фізіологію мозку і квантову теорію, про генетику і теорію універсальної граматики. Від такого поєднання дисциплін Стефан відчув солодкий відчай перед неозорими полями власної безграмотності. Його конспект робився дедалі менше зв'язним, із дедалі більшою кількістю перехресних посилань і знаків оклику.

Врешті, пан професор торкнувся маргіналів від науки, які (тим не менше!) зуміли поставити деякі фундаментальні філософські запитання лінгвістики особливо гостро. Серед інших диваків професор згадав і Себастьяна Штукенгайзена, галицького українського мовознавця німецького походження родом із Дуклі (Лемківщина, сучасна Польща). Мабуть, щось в інтонаціях пана професора викликало схвилювання у Стефана, тож, конспектуючи, він підкреслив це ім'я подвійною лінією. І на цьому все.

Потім, уже на п'ятому курсі, коли настав час задуматися над темою для докторської (Стефан мав намір іти в аспірантуру і продовжити заняття наукою), він вирішив, що авторитет фон Лібіха є достатньо вагомим, аби взятися за когось із заявлених ним маргіналів лінгвістики. Чому б не розглянути ті проблеми, які були сформульовані десь на периферії науки, якщо їх не розв'язано ще й досі?

Науковий керівник схвалив його вибір. Праць Штукенгайзена професор Целян не читав, однак неодноразово зустрівав посилення на них. З огляду на те, що тема була практично недослідженою, керунок роботи видавався цікавим як самому Лянґе, так і панові професору. Лянґе почав завзято досліджувати матеріали з цієї теми, і тут його підстергло розчарування: крім десятка посилення на праці Штукенгайзена (які згадувалися навіть у Барта і Лотмана), жодних інших матеріалів про цього вченого не траплялося. Велика Австро-Угорська енциклопедія давала стисло інформацію про те, що науковець народився в Галичині 1903 р., написав дві праці з

мови: «Грамматика деградації» й «Адамове яблуко: досвід реконструкції. Вісім зустрічей з Істиною». Він марно оббивав пороги наукових бібліотек Відня — ані згадки про Штукенгайзена.

Замість того, щоб, як то зазвичай бувало з Лянге, знеохотитися до обраної теми, він відчув азарт погоні чи то переслідування. Адже, ступаючи на цю малозвідану територію, він ішов стопами великих: стопами Хомського, де Соссюра, стопами фон Лібіха. Загорівшись бажанням вивчити постать Штукенгайзена, він наважився написати листа корифеєві, який, власне, й надихнув його на ці пошуки. Відповідь була короткою. Фон Лібіх порадив вирушати до Львова і провести розвідку на місці.

Отримавши грант на піврічну стипендію в Україні, Лянге відчув ні з чим незрівнянне натхнення. В його житті, здавалося, все раптом почало сприяти поїздки: старша сестра переїхала жити до матері, позбавивши Лянге турбот про здоров'я неньки. Його наречена, Андреа, нарешті знайшла роботу, тож була тепер зайнятою зранку до вечора. Врешті, науковий керівник схвально відгукнувся про його ініціативу на засіданні кафедри, поставивши Лянге у приклад іншим. Лянге, хоч і не вирізнявся особливою амбітністю, відчув себе на коні. Тож, спакувавши трійко саквояжів, він знайшов недорогий чартер до Львова і невдовзі по тому, одного прекрасного осіннього дня вдихнув на повні груди сире повітря на летовищі у Скнилові.

Доброю обставиною було й те, що у Львові йому посприяли друзі з кафедри германістики. Вони до-

помогли з помешканням і зробили невеличке введення в історію та географію Львова. Лянґе три роки вивчав російську, а перед від'їздом наліг іще й на українську, тож безпеку елементарного побуту міг собі забезпечити сам.

Перші ж дні пошуків у центральній львівській бібліотеці імені В. Стефаника надихнули його. Він зрозумів, що стоїть на правильному шляху. Тут слідів перебування Штукенгайзена було значно більше. Серед знахідок була справжня перлина — біографія Себастьяна Штукенгайзена, написана його другом дитинства І. Чиж-Вишенським. Біографія вийшла у світ вже у наш час — була видана 1992 р. у Львові накладом 300 примірників. Лянґе з жадібністю накинувся на знайдений матеріал і проковтнув книгу за чотири години, проведені в читальному залі.

Сказати, що Лянґе став іншою людиною після цієї біографії, — то, певне, було б занадто. Але щось у його серці змінилося, і змінилося, схоже, безповоротно. Лянґе сидів, охоплений незрозумілою ейфорією, дивився то на скляну стелю читального залу, то на вікна, і не знав, що йому робити: написати есемес Андреа, аби розділити своє піднесення з нею, зателефонувати науковому керівникові чи перечитати біографію Штукенгайзена ще раз. Однак ні писати, ні телефонувати причин не було — власне, не було чим ділитися, крім захвату молодого науковця від того, що він натрапив на справді цікавий матеріал.

Та що там! Здається, він натрапив на цілу жилу, нерозроблену жилу золота.

«Ого! — тільки й повторював він про себе, гортаючи сторінки біографії. — Ого!»

Власне, нічого такого надзвичайного Стефан Лянґе ще не відкрив. Відбулося перше знайомство з об'єктом його дослідження, і воно, як водиться серед людей емоційних, справило на Лянґе належне враження.

Отже, Себастьян-Миколай Штукенгайзен народився на початку 20 ст. на Лемківщині, в селі Дукля, яке тепер уже належало Польщі. Його батьками стали відомий поміщик Християн Штукенгайзен і Анна-Марія Штукенгайзен, з дому Лемішка. У біографії писалося, що він був пізньою, хоч і дуже сподіваною дитиною. Християн Штукенгайзен пошлюбив юну Анну-Марію, коли йому було п'ятдесят два. Його перша дружина померла від сухот понад двадцять років тому, так і не подарувавши йому спадкоємця. Оповідач розказував, що Анна-Марія вразила поміщика своєю вродою й обдарованістю в царині мистецтв. Він узяв її спершу на опікунство, а далі, дотримавши всіх необхідних звичаїв, повів до шлюбу, на превелику радість обох сторін.

Довгоочікуваний первісток з'явився 22 лютого 1903 р. на Стрітення. Розказували, що в той день одночасно йшов сніг, падав дощ і світило сонце, породжуючи кілька веселок водночас. Дитинство молодого Себастьяна минуло в достатку: у нього були нянечка, власний вчитель із музики і поезії, а також товариство місцевих хлопчиків-пастушків. Окрім сільських дітлахів, Себастьяну бавитися було ні з ким, тож батько їхній дружбі не перечив.

Вже з дитинства Себастьян підкорював серця оточення своїми розвагами і словами. Про нього казали, що Господь йому язика медом помазав — слухати його було все одно, що пити чистий мед. Він упокорював мешканців Дуклі своїми оповідками, які чув від мами або й вигадував сам. Червонощокий, кругловидий, Себастьян привернув серця всіх — від старого до малого. Діти теж радо вітали Себастьяна і завжди охоче гралися з ним.

Старший Штукенгайзен дбав про те, аби син дістав належну освіту, тож запрошував різних учителів то зі Львова, то з Кракова, аби ті навчали його танцям, живопису, історії та математиці. Християн Штукенгайзен був знаним меценатом і щирим благодійником. Так, його коштом утримувалися кілька українських аматорських театрів, народна оркестра, що давала виступи на Ринку по святах, і дитяча гімназія для дітей-сиріт. Звісна річ, для власного сина, на якого довелося чекати так довго, батько приберіг найкраще.

Себастьян-Миколай виявився щедро обдарованою дитиною. Він вирізнявся надзвичайною пам'яттю і у віці семи років уже знав напам'ять усі пісні, що співали у них в околі: і любовні, і релігійні, і календарно-обрядові. Також, кажуть, він був уважним слухачем. Йому ще не сповнилося шести, а його вже знала кожна хата в Дуклі. Він наче зумисне ходив від хати до хати, аби почути побільше історій. Баби, впоравшись зі справою, садили його біля себе і розказували йому байки і казки, — все, що пам'ятали.

У віці дев'яти років він склав дев'ять віршів про життя в Дуклі та записав їх у маленьку книжечку.

Батько був невимовно щасливим від такого талановитого сина. Слід сказати, що вірші, хоч були написані просто та безхитрісно, підкупляли читача незаплямованістю і, далекі, неабиякою майстерністю. Як писав Чиж-Вишенський, «важко було читати ті рядки без сліз: здавалося, солодке і гірке перемішалися у них так міцно, як мід і трут, і, хоча трут обпікав серце, мід той одразу ж гоїв усі рани; певно, тільки дитина може бачити світ так прозоро». В одинадцять він вигадав новий вид сценографії, який назвав «квітчастим театром», а у віці тринадцяти років заснував власну «школу мистецтв», куди ходило понад тридцять дітей з Дуклі та околиць. У школі Себастьян давав лекції з живопису, поезії, музики і драматургії. При школі вони заснували самодіяльний театр «Горлиця», де підлітки ставили п'єси за творами Старицького, Гоголя, Міцкевича, а також іноземних драматургів: Ѓоте і Шекспіра. Чиж-Вишенський, свідок і учасник тих подій, писав, що театр користувався нечуваною популярністю. Подивитися на їхні вистави приїжджали люди бувало що й за кілька верст. Батько, старий Штукенгайзен, утішений успіхами сина, возив їхню «театральну трупу» до Львова, на різдвяний виступ у театрі «Руської бесіди». Як писав Чиж-Вишенський, «то був сенсаційний успіх. Люди аплодували стоячи, тричі викликали всю трупу на біс».

Інтерес до філології у Себастьяна з'явився вже в гімназії. Батько відправив його у Цісарсько-королівську німецьку гімназію для хлопчиків, і розлука з дорогими серцю пагорбами та краєвидами, а надто ж із товариством хлопчаків із села була тяжким

іспитом для хлопця. На цьому моменті дружба з Чиж-Вишенським, що був сином простого коваля, теж могла перерватися, що стало би, за словами оповідача, «немислимим випробуванням». Однак із ласки Себастьянового батька, який узявся оплатити і його навчання теж, Чиж-Вишенський відправився до Львова разом із товаришем. Як пише біограф, цей жест батька, від якого наверталися сльози на очі, зробив його довічним боржником старого Штукенгайзена. Завдяки дивовижній чуйності батькового серця було врятовано дружбу, яка, можливо, була самому Чиж-Вишенському дорожчою за життя.

У гімназії Себастьян, звісна річ, завоював прихильність усього колективу. Своім виглядом він привертав увагу скрізь, де з'являвся. Себастьян був невисоким, мініатюрної будови, здавалося, то була дитина чи навіть карлик, але його манера триматися одразу привертала увагу. Як справжній панич, він усюди брав із собою невеличкий, красиво оздоблений ціпок. Його рухи були величними, граційними і простими водночас, голос — тихим, плинним і запам'ятовувався надовго. Чиж-Вишенський писав, що голос Себастьянів мав здатність потім ще довго звучати у голові, поволі танучи, наче масло в гарячому молоці. Завжди одягнутий до стилю, Себастьян тим не менше мав у собі якесь відчуття простоти і доступності, від чого з ним одразу ж хотілося потоваришувати. Його врода була незвичайною. Шкіра біла, наче камфора, здавалося, світилася місячним світлом. Світле чоло Штукенгайзена Чиж-Вишенський порівнював із небом на світанку, а вигини брів — із двома мудре-

цями, що схилились один перед одним у поклони. Великі блакитні очі, схожі на пару гірських озер, вражали свіжістю, чистотою і прозорістю. Його риси були тонкими, немов на середньовічній гравюрі. Укупі з повним овалом обличчя вони давали відчуття глибокої умиротвореності юнака, а невловимий прорис його маково-червоних вуст виказував деяку бешкетливість натури. Завжди перебуваючи в осередді уваги, Штукенгайзен ніколи не зловживав нею: він ділився своєю ласкою з усім оточенням, вигадуючи ігри, закликаючи то до змагань у силі, то до декламації віршів, у чому сам був неперевершеним майстром, а то й до гарячої суперечки, в якій Штукенгайзен зазвичай перемагав. Кожен біля нього почувався осипаним увагою, наче пелюстками ружі. Штукенгайзен причаровував не тільки однолітків, а й викладачів. Його відповіді нагадували розповіді бувалого мандрівця. Відповідаючи біля дошки, Себастьян мав звичку звертатися до вчителя і до всього класу — *urbi et orbi*, як писав Чиж-Вишенський. Його пізнання в історії, географії, геології, в мовах, у житті суспільства, рівно як і у стислих науках вихоплювалися далеко за рамки гімназійної програми. «Старе мале», — жартував із нього професор Стоцький, їхній класний керівник. Він покладав великі надії на свого учня і вже на повному серйозі готував йому місце на кафедрі мовознавства в університеті.

Утім, то був такий вік, що популярність Себастьяна серед дівчат на якийсь час відірвала його від занять, і захоплення театром та музикою було відкладено вбік. Знову ж таки, Чиж-Вишенський, супутник Се-

бастьяна в усіх його пригодах і розвагах, писав, що то був найневинніший, а водночас якнайбільш розбишацький період їхнього життя, коли від їхнього глуму і насмішок потерпали дівчата одразу трьох шкіл: гуманітарної гімназії сестер-уршулянок, лицєю імені королеви Ядвіґи та музичної школи цісареві Єлизавети.

Знайшлося в гімназії й кілька заздрісників, які прочули про славу Штукенгайзена і зненавиділи його за це. Так, старшокласник Ференц, приревнувавши Штукенгайзена до дівчат з музичної школи, викликав його на дуель на палицях. В уяві старшокласника першокурсник-панич мав би злякатися чи, принаймні, отримати доброго бука від дужчого і спритнішого Ференца. Одначе день дуелі став днем ганьби для нахаби. Дуель, що відбулась у парку Костюшка, зібрала численних глядачів, і Себастьян не оминув скористатися з цього. Вправний з дитинства в орудуванні палями, своїм кованим ціпком він учиняв проти Ференца атаку за атакою. Той, слід сказати, доблесно відбивався, позаяк провів не одну годину у спортивній кімнаті, вправляючись у фехтуванні. Одначе під натиском ударів Штукенгайзена скоро він почав відступати. Коли ж сили Ференца підійшли до викінчення і захищатись більше не було моці, Штукенгайзен спритно підчепив його ногу ціпком, і Ференц повалився на землю. Ставши йому ногою на груди, притисши ручку ціпка до Ференцового горла, Штукенгайзен довго витягував з нього вибачення за всіх панянок з музичної школи, яких Ференц брудно вважав своїми, а за тим, під сміх глядачів, влаштував

Ференцові допит із географії. До сорому Ференца, його невігластво у цьому предметі перестало бути його приватною таємницею, а зробилося набутком для всіх, хто став свідком дуелі. Чиж-Вишенський відмітив, що географія була предметом, з якого Ференц мав здавати іспити навесні, тож, показавши Ференцові його слабкість, Штукенгайзен милостиво вберіг колегу від провалу на екзамені. Завершуючи історію з дуеллю, Вишенський писав, що екзамен з географії Ференц склав добре.

Зраджуючи таємниці свого товариша, шістдесят років потому Чиж-Вишенський писав, що у Себастьяна з-поміж безлічі фавориток, які охоче бігали на побачення з ним, була одна панночка, якою він дорожив понад усе. На жаль, її батьки були проти цієї невинної дружби, і панночку, прочувши про її амурні пригоди, забрали зі Львова й віддали до якоїсь закритої гімназії у Відні.

Власне, та розлука наче протверезила Себастьяна, і, подолавши біль зраненого серця, молодий Штукенгайзен повернувся до науки. Довгими зимовими вечорами вони з товаришем просиджували у бібліотеці, читаючи спершу античних драматургів Софокла та Еврипіда, а далі все глибше вивчаючи філософію: Платона, Аристотеля, Демокрита. А позаяк жили вони в одній кімнаті, то не раз бувало, допізна обговорювали прочитане, ділячись думками і вибудовуючи неймовірні гіпотези.

Гімназія мала мовний ухил, тож до їхньої програми як обов'язкові предмети входили давньогрецька й латина. Себастьянові ці мови давалися заввиграш-

ки. Чиж-Вишенський писав, що у першому півріччі навчання до основних мов, на яких Себастьян почав вільно читати і писати вже по кількох тижнях занять, він додав перську та арамейську — тоді ще у гімназії викладав професор Мошек Бейгль, відомий празький біблієст і знавець стародавніх діалектів. Чиж-Вишенський не був спроможний засвоювати мови з такою швидкістю, як Штукенгайзен, одначе навіть перебувати у товаристві Себастьяна, який вільно розмовляв перською з професором Бейглем, було йому за свято.

Отож, ентузіазм друзів ріс мірою того, як зростали їхні пізнання у науках. Себастьян опанував по книжках старогерманську і старофранцузьку, англійську ж вивчив за три дні, зачинившись у кімнаті з томиком Шекспіра. Вони мріяли поїхати до Китаю і вивчити декілька північних діалектів. Удаючи китайських мандаринів, вони балакали вигаданою «мовою», схожою на крячіння качки, що приносило обом невимовну радість. Що більше друзі опановували природничі та гуманітарні науки, то сміливішими ставали їхні розмови вечорами. Їх цікавила теорія прамови — єдиної мови людства, яка начебто могла існувати до вавилонського стовпотворіння. Однак, якщо прामова так чи інак була темою, яку Чиж-Вишенський своїм розумом іще міг осягнути, то Себастьян ішов далі: його цікавило, чому річ і слово, що використовується на позначення речі, різняться між собою, чому вони не тотожні; якщо невідповідність речі та її імені — це загальне правило, то чи є в ньому винятки; якщо є, то які; чи можливо вигадати мову, де слова б у точності

відповідали тому, що ними хотілось би позначити; як би тоді звучало його ім'я, ім'я Чиж-Вишенського, і т. д. Ба більше! Себастьян хотів знати, чи є мова у тварин, птахів, риб, рослин; чи можна вважати мовою симптоми перебігу якоїсь хвороби; якщо так, то чи можна звернутися до хвороби зрозумілою їй мовою і попросити піти геть; чи можуть бути тварини, птахи та інше живе мовою самі по собі — маленькими рухливими словами якогось колосального інтелекту, що промовляє до людини речами її оточення? Врешті, словами якої мови є людство і що говориться ним? Від таких розмов у Чиж-Вишенського перехоплювало дух, і він іще більше прикипав до свого приятеля, а той, із вдячності, ставав дедалі ближчим до нього.

Зібравши невеликий гурт аматорів стародавніх мов, на зимових канікулах гімназисти вишукували спільне коріння в китайській та арабській, англійській та угро-фінській, російській та санскриту. Саме тоді, за твердженням Чиж-Вишенського, Себастьян підійшов до формулювання своїх знаменитих тез «Граматики деградації».

Неспокій в Європі змусив батька Себастьяна — Християна Штукенгайзена продати його маєток і, забравши Себастьяна, поїхати до Швейцарії. Штукенгайзени оселилися в Цюриху, і Себастьян продовжив своє навчання там. Аж тут розпочалася Перша світова війна, не оминула вона і Львова. На превелике горе Чиж-Вишенського, для якого та розлука була більшим випробуванням, ніж страхіття війни, він не зміг поїхати до Швейцарії разом із приятелем. Вони пообіцяли один одному вести листування, і

три роки, поки у Львові тривала воєнна смута, вони обмінювалися листами про пригоди, радощі та випробування, що посилала їм доля.

На жаль, пожежа в домі Чиж-Вишенського забрала ті листи у вічність. Біограф стверджував, що то були взірці виняткового стилю, дотепності та ерудованості Штукенгайзена. У кожен лист він вкладав якийсь подарунок: листок дерева гінґо, пелюстку рідкісної квітки або перо якоїсь пташки. Своєю чергою, Чиж-Вишенський надсилав йому світлини з повоєнного Львова і якнайдетальніші описи всього, що відбувалося з містом, де вони разом пережили стільки пригод.

Досягши віку шістнадцяти років, у 1919 р. Штукенгайзен, із милостивого дозволу свого батька, відправився у самостійну мандрівку повоєнною Європою. Наподорожувавшись Швайцарією, він узяв курс на Італію. Відвідав Венецію, Падую, Рим, Неаполь, потім переправився паромом до Афін. З Афін він пароплавом рушив на Барселону, а звідти — до Мадрида, затим, через Бордо та Ельзас, ступаючи по дорозі до Парижа та Берліна, він рушив на схід — до Праги, Відня та Будапешта. Штукенгайзен захоплено писав батькам про красу віденських закарпелків і розкіш його барокових філармоній, однак Чиж-Вишенський знав, що істинною метою цієї виправи були пошуки колись утраченої любові — тієї панночки з гімназії, яку ніяк не міг вимучити із серця Себастьян.

Восени 1921 р. Себастьян повернувся до Львова. Батьки його залишилися мешкати у Цюриху, він же волів продовжувати навчання саме у Львові. І хоча

рівень знань, який був у Штукенгайзена, дозволяв йому вже самому давати лекції, все ж із закінченням студій він не поспішав, позаяк уважав, що батьки, побачивши його самостійність, захочуть оженити його. «Моє тіло не пристосоване для кохання, воно створене для науки», — жартував його товариш. Можливо, що й так, а, можливо, серце Штукенгайзена залишилося навіки відданим тій панночці з гімназії, з якою доля так суворо розлучила його. З Відня йому прийшов лист, де про їхній роман була всього одна згадка: «Батьки готують віддати її за якогось молодого лейтенанта, і зараз у нас єдина можливість зустрітися», — писав йому Себастьян. Уже коли Себастьян повернувся до Львова, він поділився з Чиж-Вишенським, що їхня зустріч була короткою, і вночі вони ледве бачили одне одного крізь зарості плюща на кованому паркані довкола гімназії. Це все, що зміг довідатися Чиж-Вишенський про таємничу любовку Штукенгайзена.

Занурившись у науку, Штукенгайзен проводив дні у бібліотеці. Вечори ж вони присвячували спільному музиченню — Штукенгайзен добре співав у контртенор і грав на клавірі, а Чиж-Вишенський про себе писав, що досить стерпно грав на лютні та валторні. Вони віддавали себе музиці бароко — Букстехуде, Пахельбель, Персел. До них зазвичай заходив музичити котрийсь із їхніх університетських приятелів — приміром, з ними часто проводили вечори відомий фольклорист Цюпка — знаний майстер гри на фаготі, поет Забіла, який мав хист до кларнетів, знаний германіст Вейсмар, що винятково добре давав собі раду

зі скрипкою. Скоро їхні вечори набули популярності, бажаючих бути присутніми ставало чимраз більше, і чесне товариство вже не поміщалось у квартирі Штукенгайзена. Вони почали у складчину винаймати приміщення в будинку «Просвіти», заснувавши щось на кшталт філософського клубу. Саме там Штукенгайзен почав давати свої перші лекції з лінгвістики. На засідання їхнього клубу приходили люди різного складу розуму, і кожному була охота якомось долучитися до розмови про піднесене, згодившись із доповідачем, або ж спробувавши піддати все, сказане ним, сумніву. Так, до клубу полюбляли заходити поети, які висловлювали свої переживання туманно, через метафори й загадкові образи. Приходили й науковці, що ставили чіткі, провокаційні запитання. Приходили дівчата, приваблені гідними чоловіками. Їхні інтереси у лінгвістиці оберталися довкола теми кохання і шлюбу. Штукенгайзен однаково майстерно справлявся і з тими, і з тими. Залучаючи до обговорення чимраз ширше коло слухачів, він уплітав думку кожного у свій виступ так вправно, наче гаптував полотно чи плів гірлянду для свого «квітчастого театру».

Ідеї, що їх висловлював Штукенгайзен, були логічним продовженням пошуків прамови, затіяних ними ще в гімназії. Аби в кілька наближень пояснити суть своєї науки, Штукенгайзен опирався на метафору дерева. Отож, у його баченні кожна з мов була окремою гілкою цього крилатого дерева, яка, одначе, вела до єдиного стовбура і спільного коріння. Таким корінням була прामова — мова правдивих імен, що могла існувати до вавилонського стовпо-

творіння. За визначенням, прамова мала описувати будь-яке явище повно і вичерпно, так, що слова цієї мови не відрізнялись би від речей, про які йдеться. Прамова показувала істинне розміщення речей у Всесвіті, і кожне слово вказувало на нерозривний зв'язок цієї речі з її витокami, з єдиним джерелом усього. У площині прамови всі наявні мови були її діалектами, що мали свою основу на тому чи тому викривленні первісного звучання. Відтак, опираючись на спотворене звучання імен, людина забувала первинне призначення речей, втрачаючи лад і гармонію свого існування.

Штукенгайзен, опираючись на передові досягнення в царині фізіології та нейрології, стверджував, що розум і тіло перебувають у нерозривному зв'язку, і деградація мовлення починається в розумі. Із притаманним йому почуттям драматизму Штукенгайзен вдавався до опуклих, майже театральних образів. Так, ілюструючи підміну понять, яка передує декадансу, він наводив як приклад два запитання, що їх ставила відносно природи речей наука: чому? і навіщо? Перше запитання стосувалося причинно-наслідкового механізму, тоді як друге дозволяло бачити в речах певний розумний замисел і доцільність. Перше запитання вело у дійсність спонтанної еволюції, де присутні всі видимі підстави для класової боротьби і конкуренції видів. Друге вело у дійсність вищого задуму, де була можливою співпраця і взаємодопомога.

Крок за кроком аналізуючи структуру людської натури, він виокремлював пункти, де відбувалися подібні розходження понять: бажання, гнів, жадіб-

ність, азарт, заздрість, омана, безумство — кожному із цих понять Штукенгайзен міг уділити весь вечір, і слухачі, незчувшись, перетинали межу, де лінгвістика стикалася з психологією, де фізика виявлялася заручницею філософії, де, зіткнувшись із математичною логікою, нітилися доктрини Маркса і Дарвіна, а популярним теоріям Фрейда протистояв розібраний на цитати святий Франциск Асизький.

Відірватися від лекцій Штукенгайзена було понад силу, і чимало людей, як писав Чиж-Вишенський, жили, здається, від вечора до вечора, чекаючи на подальше занурення в екзотичний, а водночас ностальгійний екскурс деревом мов. Щоразу повертаючись до першого рисунку, що його Штукенгайзен виконав чорною тушшю на креслярському папері, він удавався також до фонетичного аналізу спорідненості мов. Виокремлюючи в мові певні ритмічні структури, записані у вигляді довгих слів-анаграм, Штукенгайзен жартома відтворював характерне звучання тієї чи тієї мови, просто зачитуючи ці ритмічні абракадабри. Відтак, отримавши сімейство ритмів, він вибудовував їх у певну генетичну ієрархію, сходячи від нижчих гілок до вищих, узагальнюючи їх у єдиному ритмі. За Штукенгайзеном, ця ритмічна основа була первинним законом творіння, відносно якого людина могла бути в гармонії або ж протиставляла себе йому. Так, поперемінно користуючись то прикладами з філософії, то ілюстраціями з життя, вдало обігруючи добре знайомі притчі та сюжети, Штукенгайзен підводив своїх слухачів до розуміння деякої спільної природи не тільки всіх мов, а й явищ світу загалом.

Варто зазначити, що широта його доповідей хоч і опиралась на лінгвістику, але не обмежувалася нею в загальноприйнятому розумінні. Поруч із мовами, які сходились у єдину широку гілку людських діалектів, були присутні ще не заповнені поля. Позначені словами «тварини», «рослини», «гриби» та «бактерії», ці гілки універсального дерева мов передбачали виявлення знакових закономірностей, притаманних і цим класам живих істот. Говорячи про універсальну мову, Штукенгайзен мав на увазі мову, яка була однаково добре зрозумілою і людям, і звірам та птахам, і навіть мікроорганізмам. Ба більше, були заготовлені гілки для мови фізики, хімії, мови економіки та історії. Штукенгайзен хотів об'єднати всі відомі дисципліни в єдине знання, яке описувалося та було заключене в цілісну мову, так, аби між мовою та знанням, що його ця мова несла, не було жодної відмінності.

Штукенгайзен мав талант переконувати інших. На його виклади до філософського клубу не раз приходили знані персони від науки, аби кинути виклик молодому студентові. Однак, стикаючись із силою аргументів, із блиском логіки і заворожливою, наче грім о літній порі, красою побудов, губились і ставали на його бік.

На п'ятому курсі, коли клуб уже став широко відомим серед викладачів і студентів та налічував може із двісті осіб, сталася відома історія з Анною Марціновською, поетесою, що друкувалася під псевдонімом «Чорна Анна». Вона була знана зі своїх скандальних віршів, писаних під впливом Маяковського. Марціновська носила чоловічі штани, стригла волосся під

хлопчика і курила цигарки. Крім того, за Марціновською тягнулася недобра слава надміру легковажної особи, і її черговий роман із літератором-початківцем або успішним молодим юристом не раз ставав об'єктом світських хронік. Її епатажності боялися, позаяк Марціновська, випивши, охоче перебирала увагу публіки на себе. Для цього вона просто серед читань, які видавалися їй нудними, могла вилізти на стіл і, перекикуючи інших, декламувати свої лівацькі куплети та вигукувати щось на кшталт «Рівність, свобода, братерство!» або й «Владу Радам!». А позаяк Марціновська була донькою знаного львівського адвоката, всі ті витребеньки завжди їй миналися.

Тож коли «Чорна Анна», приваблена славою «лінгвістичних вечорів» Штукенгайзена, і собі вирішила відвідати Себастьяна, в залі знявся невеличкий переполох. Чиж-Вишенський писав, що не на жарт перелякався, побачивши на лекції цю несповна розуму: її поява означала, що скандалу не минути.

Кажуть, коли вона зайшла до залі, тільки й встигла спитати: «Де тут цей ваш Штукенгайзен?». Після чого, побачивши його на сцені, вбраного в акуратний сурдут, із ціпком, коли він неголосно, мелодійно розповідав щось про синтетичні мови, вона завмерла і кілька хвилин простояла у проході, дивлячись на лектора. Далі її попросили сісти, і вона тихо, не кажучи ні слова, сіла на перше-ліпше місце. «Чорна Анна» чемно просиділа всю лекцію, не намагаючись видатися провокаційною. Коли всі розійшлись, Марціновська продовжувала сидіти на своєму місці, глибоко замислена. Наступного разу вона з'явилася

знову. І так само уважно прослухавши всю лекцію, залишилася теж до самого кінця. Коли люди вже виходили, вона підійшла до Чиж-Вишенського і передала йому листа для Себастьяна. Як писав біограф, Марціновська виглядала молодою і старою водночас, зламаною і зціленою. Було видно, що в душі у неї панує сум'яття.

Себастьян показав цього листа своєму приятелеві, і Чиж-Вишенський, читаючи, ніяк не міг повірити, що лист написала героїня скандальних хронік. У своєму посланні Анна Марціновська зізнавалася Себастьянові у коханні. Вона стверджувала, що нічого більш світлого і простого її серце ще не знало, і що, напевне, сам Господь хотів, аби вони перетнулися в цьому житті. Дівчина писала, що ця зустріч вплинула на неї кардинальним чином: вона зрозуміла, як ганебно вела себе останні роки, й відчула нагальну потребу змінитися. Вона розуміла, що такою, як є зараз, не має права не те, що бути, ба навіть думати про нього, Себастьяна, як про свого. Між нею та Штукенгайзенном — нездоланна прірва. В освіті, культурі, в манерах, а головне — в людяності. Вона зізнавалася, що вже не сподівалася побачити в цьому житті когось такого гідного, сповненого знання та блаженства, як Штукенгайзен, когось, хто нагадував би її найпотаємніші мрії. Його слова, саме його існування проникло в її серце так глибоко, що вона вирішила повністю змінитися. Вона писала, що цілком звітує собі, наскільки дивним, ба навіть ексцентричним виглядатиме її лист, а водночас наскільки нікчемно малою є ймовірність, що Штукенгайзен зверне на неї

увагу, одначе вона просила у нього про одну лише ласку. Коли вже їй не судилося бути з ним, чи могла б тоді вона сподіватися бодай на дозвіл бути його служницею? Вона бажала Себастьянові знайти гідну супутницю життя, для себе ж просила одне — бути з ним, біля нього. Хай і на відстані, але допомагати йому, бо для неї розлука з ним — гірше смерті.

Навіть більш дивною, ніж цей лист, була відповідь самого Штукенгайзена. Він, у звичному для себе вишуканому стилі, писав, що добре розуміє її почуття, бо вони суть природа людини і дримають до часу в серці кожного. Але, справді, доля іноді ставить людей у такі ситуації, що шлях до зближення двох сердець стає невимовно далеким, і тоді у пригоді стають терпіння і смирення. Штукенгайзен писав, що неодноразово зустрічав ім'я Анни у пресі й від самого початку знав, що у неї добре, чисте серце. Тільки біль від нерозуміння цього світу змушував її спричиняти страждання іншим. Він писав, що потайні пошуки Анни — то радше закономірність, аніж виняток, бо пошук чистоти і знання є притаманним людині. Він хвалив її за щирість і за сміливість зазирнути в себе так глибоко. Закінчувався цей незвичайний лист розповіддю про нелегку долю його матері, що залишилася без чоловічої опіки. Коли помер батько, мати продала віллу в Цюриху і вирішила повернутися на отчі землі. Вона придбала невелике обійстя в Дуклі, та знову зажила простим життям: повернулася до сільського господарства, як цим клопоталися її батьки. Вона тримала з десятків корів і город; хоча була вдовою знаного поміщика,

не цуралася поратися коло землі, як проста селянка. Себастьян лагідно просив Анну, якщо її наміри послужити йому справді тверді, їхати в село до неньки і в усьому слухатися її, як власної матері. То буде її найвищим виразом дяки.

Чиж-Вишенський був повністю спантеличений рішенням товариша, одначе той лише сказав, що повірив щирості її слів і запропонував найкраще з того, що міг дати. Чиж-Вишенський ще якийсь час перечитував світські хроніки в пошуках її імені, та Марціновська, здається, зникла зі світського життя міста. На Святвечір вони з Себастьяном і ще кількома вірними друзями поїхали в Дуклю, і автор побачив її там, у новому обійсті Штукенгайзенів. Марціновська геть перемінилася: кинула палити, відростила косу, знову почала носити спідниці та за сільським звичаєм покривала голову хусткою. Вона посвіжіла й погарнішала. З великою люб'язністю купно з матір'ю Себастьяна вони зустрічали гостей, і в домі відчувався достаток в усьому: у їжі, в теплі, в м'яких перинах, та в доброму слові. До столу ж Марціновська з усіма не сідала. Хоч як матір її просила, вона, наче наймичка, їла сама біля печі.

Подальші роки Штукенгайзена проминули між Львовом і поїздками в Дуклю, де він міг захоплюватися влітку живописом на пленері, а взимку — влаштовувати вертепи з університетськими друзями. У Львові він закінчив п'ятий рік навчання і вступив до аспірантури, де без поспіху взявся за написання монографії. Паралельно з мовознавством Штукенгайзена захопила психіатрія, і в період з 1930 р. по 1935

р. він регулярно відвідував львівську психіатричну лічницю на Кульпаркові, спілкуючись із пацієнтами і ділячись із лікарями своїми думками з приводу лікування. Чиж-Вишенський писав, що сама лише присутність Штукенгайзена біля тих, що несповна розуму, вгамовувала буйних, повертала до тям маячних і приносила полегшення нервовим.

А поки там що, його лекції в лінгвістичному клубі стали настільки відомими, що на них приїжджали навіть професори з Праги та Відня. Сказати, що то були лекції з мовознавства, було би напевним применшенням: складалося враження, що для інтелекту Себастьяна Штукенгайзена світ є галузистим деревом, і він, мов птах, провадить своїх слухачів, перелітаючи з однієї гілки знань на іншу, вказуючи на паралелі, даючи поштовх до здогадки. То була якась нова форма культурології, в якій, мов крізь збільшувальне скло, було видно всі труднощі й велич того часу. М'яко, без осуду, він змальовував слабкості людського серця, з якого виростили ґанджі культури і цивілізації. Уникаючи критики, Штукенгайзен розповідав кожного разу начебто ту саму історію — про створення, гріхопадіння і занепад, про пошук і про зцілення, про смерть і життя вічне, — одначе жодна його лекція за ті сімнадцять років, поки існував лінгвістичний клуб (1922–1939 рр.), не була схожою на попередню. Здавалось, у кроні світового древа, яку щоразу так живописно змальовував Штукенгайзен, було місце для всього птаства світу, і він усім їм знав лік. Його промовами замилювались, як замилюються нерукотворною красою природи. Здавалось,

то тече солодкий потік живої води, яка гоїть рани, очищує і додає наснаги. І хоча він формально не виходив за академічні рамки мовознавства, жінки хотіли почути від нього, що таке любов і як досягти щастя, чоловіки ж запитували, в чому мета життя і яке вище призначення людини. Мудрість його слів упокорювала серця найзатятіших сперечальників. Штукенгайзен давав розраду кожному і відповідав на запитання всіх бажаючих, і для цього йому не потрібно було навіть міняти лексикон. Здавалося, він і далі продовжує розповідати про спорідненість гасконських говірок із мовою басків або ж тлумачить причини переходу мови з синтетичного строю в аналітичний. То був незвичайний приклад майстерності, коли можна було сказати все, не сказавши нічого. Тільки той, хто справді зрозумів природу мови, міг вести себе з нею так само артистично, як це робив Штукенгайзен.

Його впізнавали на вулиці. Пани поштиво скидали капелюха і кланялися, панянки припіднімали сукні в манірних па-де-де. Сам Штукенгайзен, одначе, цієї слави не любив — хоч і сприймав її спокійно, казав Чиж-Вишенському, що він — не зірка кабаре, аби його впізнавали, а науковець. Іноді Штукенгайзен зачинявся в бібліотеці й тижнями вивчав фоліанти, виписуючи цитати до своєї наукової праці.

З 1927 р. по 1939 р. він вів заняття на кафедрі мовознавства у Львівському університеті. Завоювавши симпатії студентів, розповідав, що спільного між ідишем і грою на роялі, пояснював особливості природних законів через синтаксис німецької мови, а

принципів етики — через фонетику санскриту. Його вважали одним із кращих фонетистів у Європі, і на слух він розрізняв аж до одної шістдесят четвертої тону. Штукенгайзен працював над своєю другою книгою, однак видавати її теж не квапився. Робота над нею розтягнулася більш як на п'ятнадцять років. У той період Штукенгайзен провадив інтенсивне листування із цвітом інтелектуальної спільноти світу. Так, достеменно було відомо, що він, ніколи не будучи в Америці, листувався з Ніколою Тесла. Серед його респондентів були такі відомі люди, як письменник Герман Гессе, психоаналітик Карл Юнг, філософ Тейяр де Шарден, математик Джон фон Нейман, архітектор Бакмінстер Фуллер та інші світила тогочасної науки і культури.

Штукенгайзен так і не одружився. Час від часу Чиж-Вишенський бачив, що товариш відписує листа кудись у Європу, і мав досить тверді підозри, що то були таємні послання певній особі у Відні.

Напередодні Другої світової війни, немовби передчуваючи кардинальні зміни у світі, Штукенгайзен удався до надзвичайного вчинку. Він знищив рукопис вже готової книги, над якою працював останні п'ятнадцять років. Чиж-Вишенський стверджував, що повна назва книги звучала так: «Адамове яблуко: Досвід реконструкції. Вісім зустрічей з Істиною». Книга містила вісім поетичних афоризмів і розлогий коментар до них. Афоризми являли літературного Адама — плід шукань Штукенгайзена в царині прамови, такий собі пратекст, *summum bonum* усіх наявних текстів, присвячених генезі людської істоти. Образ

Адама було зображено в такий вигадливий спосіб, що його минуле, сьогодення і майбутнє проступало у зв'язній, алегоричній формі перед читачем у вигляді своєрідних плачів, якими сам Адам наче звертався до нащадків. Центральною темою афоризмів було, власне, яблуко — багатозначний символ, котрий зображався як активна причина фундаментального розколу всередині Адамового буття.

У коментарях до «Адамова яблука» давалося трактування афоризмів в аспектах математики, фізики, мовознавства, антропології, психології та психіатрії. Були також філософський і теологічний коментарі.

Варто зазначити: Штукенгайзен звітував собі, що його праці становлять інтерес не тільки для наукового світу. Палячи рукопис, Штукенгайзен зізнався Чиж-Вишенському, що за цією книгою вже розпочато полювання, тож його обов'язком є вберегти знання від негідників. На його думку, «Адамове яблуко» мало в собі потугу змінити хід історії на користь тієї чи тієї політичної сили. Побоюючись непередбачуваних наслідків, Штукенгайзен у присутності Чиж-Вишенського спалив єдиний рукопис книги, залишивши тільки першу сторінку з афоризмами. Саме ці вісім віршів і стали потім відомі як власне «Адамове яблуко» Себастьяна Штукенгайзена. Цей листок, із датою — 30 серпня 1939 р. — і дарчим підписом автора, він подарував своєму дорогому другові Чиж-Вишенському.

Із драматичними подіями довкола рукопису були пов'язані не тільки кінець мрії Чиж-Вишенського охопити океан знань, уособленням якого був його

приятель. З ними виявилися пов'язані останні дні лінгвістичного клубу, останні дні спокою в Європі та останні дні самого Штукенгайзена. Ввіривши приятелеві «Адамове яблуко», Штукенгайзен вибрався до Дуклі навідати матір. Був останній день літа, Себастьян вийшов з етюдником на пленер. Малюючи череду корів, що паслися поруч, він, мабуть, не зауважив, як до його ноги підповзла гадюка. Він наступив на неї босою стопою, і гадюка вжалила його в п'яту. Штукенгайзен залишив тіло просто там, на полонині, і лице його було спокійне, наче серпневе небо, наполовину вкрите хмарами, а наполовину чисте.

(Лянге, заінтригований таким поворотом подій, оминув розлогі описи похоронів Штукенгайзена і перейшов до розділу про наукову спадщину вченого).

Безумовно, увага публіки, яка не була знайома зі Штукенгайзеном особисто, зосереджувалася довкола його останньої праці — «Адамового яблука». На жаль, жодного вцілілого примірника «Досвіду реконструкції» знайдено так і не було. Чиж-Вишенський робив кілька цікавих, хоча, може, занадто сміливих припущень. Так, він допускав можливість, що кілька рукописних варіантів «Адамового яблука» все ж могли бути відправлені автором своїм колегам і друзям за кордоном. Чиж-Вишенський припускав, що одна з ранніх редакцій книги у 1920–1922 рр. могла потрапити через заїжджих російських поетів до рук Веліміра Хлебнікова. Зважаючи на його нестямні пошуки надсвітових законів у поезії, видавалося природним припустити, що доля свого часу звела його

якщо не з самим Штукенгайzenом, то бодай із його працями. Вишенський був певний, що з афоризмами «Яблука» стикався автор «Розы мира», російський містик Данііл Андреев.

Також припускалося, що один із рукописів (Чиж-Вишенський уважав, що їх було загалом розіслано вісім, за кількістю тез) потрапив до рук вінницьких гебреїв, а там опинився в руках батька Ноама Хомського, який здійснив справжню лінгвістичну революцію на Заході.

Ще один рукопис міг бути відправлений відомому фізикуві Нільсові Бору, одному з авторів квантової теорії.

Також висувалося припущення, що Штукенгайzen здійснив свою давню мрію і переклав рукопис китайською. До такого висновку автобіограф дійшов, почувши про засекречені за часів СРСР досліди генетика Дзяна Каньчжена, якому таланило схрещувати різні види рослин і тварин, як-от огірок і диню, соняшник і арахіс, курку і качку, досягаючи майже алхімічного перенесення якостей одного виду на інший.

Вишенський писав, що за архівами Штукенгайzenа велася велика кампанія з пошуку і в Радянському Союзі. Усі згадки про Штукенгайzenа ретельно затиравались, а його праці вишуковувались в бібліотечних фондах, вилучались і знищувались. Так, було конфісковано понад п'ять ящиків листувань Штукенгайzenа. Біограф стверджував, що саме за «Адамове яблуко», конкретний текст якого дуже цікавив НКВС і КДБ, він поплатився п'ятнадцятьма роками таборів. Очевидно, радянці так і не знайшли

цього вінка афоризмів, судячи з того, що значного поступу у вченнях, пов'язаних зі знаковими системами, в радянській науці не відбулось. Якоюсь мірою це пояснює й «анатему», накладену на цей розділ знань із боку комуністичної партії. Можна було припустити, що радянському генетику Трохиму Лисенку було дано завдання відтворити текст «Адамового яблука» з листів ученого, які, безумовно, мусили перечитувати спецслужби. Невтішні експерименти Лисенка у сфері сільського господарства у 30-х роках доводили, що пройти стежками Штукенгайзена без його на те благословіння було неможливо. Водночас Вишенський мав переконання, що з афоризмами «Адамового яблука» був знайомий (скоріш за все, з усних переказів колег по ГУЛАГу, які, своєю чергою, спілкувалися в таборах із Вишенським), російський математик В. Налімов, що розробив імовірнісну теорію мови та свідомості.

Чиж-Вишенський доволі впевнено допускав прочитання праці Штукенгайзена в Управлінні стратегічних служб США, які використали його напрацювання для розгадування німецьких кодів під час Другої світової війни, а потім, у 50-х роках, уже під егідою ЦРУ, взяли за основу для розроблення систем штучного інтелекту. Він стверджував, що «Адамово яблуко» було працею, що безпосередньо заторкувала новітні галузі науки, такі, як семіотика і комп'ютерна лінгвістика. Тож усі вісім афоризмів «Досвіду реконструкції» відобразились у бурхливих подіях 20 ст., як місяць відображається у неспокійних водах моря. Це, поза сумнівом, свідчило про надлюдський геній Себастьяна Штукенгайзена.

На цьому закінчувався короткий, але насичений опис Штукенгайзенової біографії. Стефан Лянґе відчув, що це прочитання змінило його.

Що ж, внутрішньо він порадив за правильний вибір теми дослідження. Хоча серед матеріалів, знайдених ним, було чимало неперевіраних фактів і домислів, що їх його керівник у жодному разі не прийняв би, та деяка логічна структура майбутньої наукової праці вже починала вимальовуватись.

Лянґе почав наукову діяльність у Львові, наче виринаючи із тяглого сну. Нарешті він зіткнувся з темою, яка була по-справжньому цікавою для нього. Ба більше — темою розлогою, перспективною, яка змушувала його до опанування нових сфер знань. Лянґе розкошував від необхідності проводити дні у глибокій зосередженості, цінував кожну хвилину свого робочого дня, з насолодою дозволяв собі кілька годин відпочинку під вечір, які витрачав на прогулянки парком біля бібліотеки чи старовинним середмістям Львова.

Матеріалів щодо Штукенгайзена, не рахуючи праці Чиж-Вишенського (до свідчень якого в Лянґе з'явилася певна зверхня, добродушна поблажливість), було вкрай мало. В архівному відділі бібліотеки Стефаніка він зумів віднайти репродукції трьох портретів, на яких було зображено Штукенгайзена. На перші дві картини давав посилання Чиж-Вишенський, третя ж була його власною щасливою знахідкою: переглядаючи альбоми австро-угорських художників початку 20 ст., він випадково вгледів знайомі йому риси обличчя. Складно було сплутати цю особистість із

кимось іще! Біла, наче сніг, шкіра, великі сині очі, повні, мов налита вишня, губи, гаптований камзол і тростина. Це був портрет Штукенгайзена часів його викладацької діяльності. Здавалося, він ніскільки не подорослішав, принаймні, на зображенні, де йому мав бути тридцять один, він виглядав червонощоким шістнадцятирічним юнаком. Лянґе настільки сподобався його портрет, що він, аби ні на годину не забувати про мету своїх пошуків, зробив із нього кольорову копію і повісив у своєму помешканні на стіну. З репродукції сходило тепло і спокій, наче з полотен Рембрандта чи ван Ейка.

Інша картина зображала доволі незвичний сюжет: посеред золотої осені під розлогим дубом діти грали в бабу-куцю. На полотні було зображено Себастьяна в компанії сільських дівчаток — на картині всім було років по вісім. Штукенгайзен, прикрашений квітами, із зав'язаними очима, намагався піймати котресь із дівчат, а ті, аби пожартувати з нього, протягували йому замість себе руки з фруктами: яблуками, грушами, виноградом.

Врешті, третя картина зображала Штукенгайзена на природі, босого, спертого на ціпок. Біля нього, мабуть, примальована скорше уявою художника, ніж узята з реальності, стояла полохлива молода козуля.

Ці дві картини Лянґе теж перекопіював собі та підшив у папку до решти матеріалів із дослідження.

Мабуть, саме тоді він відчув, що його життя почало змінюватися. Його сон став спокійнішим, глибшим, хоч і коротшим. Розум полегшав, і в ньому наче засяяло дивне світло — можна було формувати великі

думки, від яких поліпшувався настрій і хотілося співа-ти. Лянґе почував себе велично, а водночас — більше, ніж скромно. Хто він тут був? Простий випускник із Відня, що пише наукову працю про маловідомого мовознавця. Однак у глибині серця він дедалі біль-ше упевнювався, що живе недаремно. Він почав відчувати, що в його житті, хай поки невиразно, але починає, точно починає вимальовуватися певна мета. Як солодко було відкривати для себе, що життя, виявляється, могло йому ту мету запропонувати! Чесно кажучи, доростаючи в оточенні студентів, чії думки було зосереджено на здобуванні кар'єри, створенні сім'ї, на п'ятничних посиденьках за пивом, він уже встиг злякатися, що то й усе, що життя, в яке його привели і яке йому так барвисто змалювали у дитинстві, раптом закінчилося, як невдало написана п'єса, просто посередині інтриги. Ні, тепер він точно відчував, що життя мало сенс, і той сенс полягав у чомусь глибшому, ніж у написанні докторської пра-ці. Він стосувався життя загалом, ставлення до себе, до людей, до того, що відбувалося на світі. Можна сказати, в його нехитре існування прийшла якась легкість, якої він іще не міг до кінця відчути, не міг розгледіти її причини, але та легкість була радісною.

«Це, певне, і є дорослішання», — гадав Лянґе, ви-рушаючи до бібліотеки. Солодка врівноваженість, підпорядкованість його графіку певній дисципліні прояснювала розум і дозволяла думати вільніше, ясніше. Він легко складав план наукової праці, тож і не зчувся, як більш або менш оформив її перший і другий розділи. Третій розділ, який вимагав діалогу

ідей Штукенгайзена з іншими дисциплінами, він поки що відклав, сподіваючись надолужити це у Відні.

Якось, прийшовши додому після чергового тяжкого, але продуктивного дня в архіві, він сів навпроти портрета Штукенгайзена і відчув ні з чим не зрівнянне почуття вдячності до цієї людини. Робота над його біографією поступово змінила його умонастрій, вчила його ставати розумнішим, більш терплячим і навіть люблячим. Він відчув, як тепло приязні до Штукенгайзена заливає його серце, і на душі стало затишно. До очей йому підкотилися сльози каяття: каяття за те, що раніше так марнував своє життя, був так зосереджений на речах і так мало цінував людей. Коли Лянґе зрозумів, що плаче, то схаменувся і втер очі, одначе тепло в серці нікуди не зникло, а тільки посилилось, і Стефан просидів біля портрета Штукенгайзена до пізньої ночі.

Відчувши новий смак до роботи, Лянґе під новим кутом почав перечитувати біографію Штукенгайзена. Раптом деталі, з такою дбайливістю змальовані Чиж-Вишенським, припинили видаватися йому кумедними і старосвітськими. Він перечитував деякі абзаци по кілька разів, особливо ті, де Чиж-Вишенський робився поетичним і змальовував осінь на Лемківщині, родинний побут Штукенгайзенів або їхні із Себастьяном дитячі пустощі. Він учитувався знову і знову в розділ, де були описані їхні ігри в театр і де батько Себастьяна віз на санях їх театральний гурт до Львова. Тепер усі ці деталі видавалися йому значущими, сповненими особливої, солодкої ваги. Раптом вони стали значити для Стефана не менше,

ніж зріла діяльність Штукенгайзена. Він перечитував їх знову і знову, сподіваючись знайти якесь ірраціональне, а все ж пояснення незвичайному життю Себастьяна Штукенгайзена, натомість відчував, як дедалі більше повертається до цієї постаті.

Лянґе було тяжко розставатися з історіями про Штукенгайзена навіть увечері, коли повертався з бібліотеки. Вдома, перед сном, він діставав копії книги Чиж-Вишенського і знову поринав у Штукенгайзенове дитинство.

Він був упевнений, що відкрив постать генія, слава якого ще прогримить у майбутньому. Випередивши своїх сучасників на сто років, Штукенгайзен, як видавалося Лянґе, розумів природу своєї геніальності, однак не давав оточенню більше, ніж те могло б узяти. Що більше він роздумував над впливовістю ідей Штукенгайзена, то менш кумедними видавались йому припущення Чиж-Вишенського. Справді, той вибух наук, пов'язаних із вивченням логіки знаків, був вельми примітним. Семіотика, герменевтика, когнітивна лінгвістика — в усіх цих дисциплінах можна було знайти впливи ідей Штукенгайзена. Він прослідковувався в працях Юнга, з яким Штукенгайзен, якщо вірити Чиж-Вишенському, був знайомий від часів свого першого турне Європою. Ці ідеї вгадувались у працях із квантової механіки. Ах, як добре було би бодай одним оком подивитися на «Адамове яблуко» Штукенгайзена! Ці вісім куплетів, написані алегоричною мовою, не давали йому спати. Що там могло бути? Завуальовані цитати з Біблії? Хлебніковська гра в літери? Абсурдистська багатозначність? У

Лянґе склалося враження, що він потроху доходить (звісно, він не вважав себе генієм, не причислював свій інтелект до розряду виняткових чи особливих) до розуміння потаємного задуму «Реконструкції». Авжеж, гріш була ціна таким припущенням, не підкріпленим фактами. Але правдою було й те, що за останні місяці Лянґе став покладатися більше, ніж на факти, на дві речі: на тверезі міркування та на голос серця.

Охопивши основні сфери знання, де відбувся значний поступ упродовж 20 ст., Лянґе припустив, що появу навіть таких речей, як стільниковий зв'язок та Інтернет, соціальні мережі та загальне «пришвидшення» світу, було опосередковано спричинено «Адамовим яблуком» Штукенгайзена. Якщо це справді так, тоді виникало питання: яку мету переслідував автор «Яблука»? Повернення до мови справжніх імен? Відновлення діалогу з Істиною? І хто, в такому разі, був цей автор?

Стефанові іноді здавалося, що на вулиці — ніяк не 2013, а 1913, і він — не студент із Відня, а один із друзів Штукенгайзена, що народився разом із ним у Дуклі, але не потрапив на полотно, де Себастьян грає в бабу-куцю із сільськими дівчатками, випадково.

Перший дзвіночок, який віщував тривогу, пролунав, коли він поїхав на зимові вакації до Відня, провідати матір і наречену. Йому страшенно не хотілося розставатися зі своєю щоденною роботою — здавалося, він вимушений буде страждати без таких близьких йому Чиж-Вишеньського, його міжвоєнних замальовок та історій про Штукенгайзена.

Приїхавши до Відня, він тільки й говорив про свою наукову працю. Андреа слухала спершу з цікавістю, потім — із нудьгою, далі — з нерозумінням. Коли вони пішли на різдвяну вечерю до матері Стефана, і він уже вдесьте пояснював Андреа, що знайшов справжнього генія від лінгвістики, Андреа сказала:

— Стефане, може, годі? Відколи ти приїхав, ти тільки про те й розводишся, що про цього Штукенгайзена.

— Це справді велична постать! Тобі неодмінно потрібно почитати його біографію! Шкодує, що не зробив копій спеціально для тебе... зрештою, ти ж не читаєш українською... Шкода... О, я знаю! Ти приїдеш до мене на Великдень, і я влаштую тобі штукенгайзенівські читання! Це буде щось на кшталт того, що відбувалося у їхньому лінгвістичному клубі! Ми запросимо ще декількох наших друзів, і я влаштую вам екскурс у штукенгайзенознавство.

— Поправді, що більше ти мені про нього розказуєш, то менше мені хочеться дізнаватися про нього ще щось, — відповідала йому роздратована та ображена Андреа.

— Даремно! Цілком даремно! Це космос, Андреа! Тобі, можливо, здається, що я надто заглибився у ці свої дослідження, одначе ти не бачиш усієї картини так, як її бачу я. Подивись на речі моїми очима, і ти зрозумієш, що це — не порожня трата часу. Я заново відкриваю якісь принципи, універсальні, я сказав би, речі. Я не заглиблююся в якусь нору, навпаки, це пробудження! Андреа, це справжнє пробудження!

За святковим столом Стефан не стримався і повів далі:

— У мене склалося враження, що він просто розділив свої «Вісім зустрічей з Істиною» на вісім частин, вклавши по одному віршеві у кожен конверт, і розіслав їх найвизначнішим представникам науки свого часу. І що ми бачимо? З'являється квантова механіка, з'являється теорія ноосфери, Уоссон і Крік відкривають ДНК, далі виникає теорія систем, холістичний підхід, екопсихологія, екофемінізм, бурхливий розвиток семіотики, поява лінгвістичної генетики. Врешті, виникнення соціальних мереж в Інтернеті — хіба це не очевидно? Це все наче пазли великої замороки. Я бачу, як її шматки пасують одна до одної, але мені бракує інтелекту зібрати їх усіх до купи. Це його послання, і свого часу ми зможемо прочитати його...

— Стефано, синку, ти себе добре почуваєш? — стурбовано спитала мати. Андреа, колупаючись виделкою у різдвяному пащтеті, дивилася на нього з-під лоба. Стефан зрозумів, що останні тридцять хвилин було чути тільки його та його розмови на тему його PhD.

— Ти не перевтомлюєшся, синку? Мені здається, тобі слід трохи відпочити.

Стефан, збагнувши, до чого хилить мама, спробував опанувати себе.

— Зі мною все в порядку, я розумію, можливо, я вибрав не найкращу тему для розмови за Різдвяною вечерею...

— Може, залишишся на місяць у Відні? Побачся з друзями, відіспись, перепочинь...

Стефан поклав виделку на стіл і відсунув тарілку від себе. За кого його тут уважають? За хворого?

— Дякую. Я вже поїв. У мене ще шмат роботи, який я намітив на сьогодні. Смачного!

— Стефане!

Він вийшов із кухні, грюкнувши за собою дверима. Невже вони були настільки нечутливими до того, що справді мало значення на цьому світі? Стефан уже шкодував, що приїхав сюди. Мало того, що витрачає час на порожні балачки, то ще й виставляє себе посміховиськом.

Андреа образилася на нього. Він спробував заспокоїти її, але натомість вони посварилися ще гірше.

— Навіть не знаю, як нам тепер далі спілкуватися з тобою, — сказала вона. — Ти настільки зайнятий своєю дисертацією! Весь у цьому. Ти навіть не спитав, як у мене справи.

— Я спитав.

— Тобі було байдуже.

— Ні, не байдуже!

Андреа мала рацію. Його любов до Штукенгайзена була на тому фанатичному етапі, коли всього себе хотілося віддати дослідженню. Він також знав, що той ентузіазм, який зараз вирує в ньому, так само легко міг і закінчитися. Від цього вдвічі гіркіше було перебувати тут, у Відні, в бездіяльності, знаючи, що є значно достойніше застосування сил і часу.

— Ти не хочеш мене бачити! — далі звинувачувала його Андреа.

— Я запросив тебе до Львова!

— На Великдень!

— А до цього я приїду до тебе сам. Після чого ми разом поїдемо до Львова. Згода? У Львові дуже красиво святкують Великдень.

— Але ж це аж у травні!

Стефан відчув, що стосунки з Андреа зв'язали його по руках і ногах.

— Слухай, не хочеш, не приїжджай, — сказав він розсерджено. А потім зім'як. — Ми можемо розмовляти по скайпу...

— Останній раз я бачила тебе у скайпі місяць тому.

— Я був зайнятий...

Тепер уже не витерпіла Андреа. Вона зібрала свої речі та й, траснувши дверима, поїхала до своєї подруги. Увечері від неї прийшла тривожна есемеска, яка прозвучала рефреном до ранкової сварки: «Ти дуже змінився. Не знаю, як ми будемо спілкуватися далі».

Стефан вирішив, що це добра нагода проявити чоловічий характер, і не відписав їй нічого. Захоче — сама прибіжить. Врешті-решт, він був науковцем, він мав заглиблюватись у тему і мав сягати висот. Як іще, як не через зречення, це можливо? Ет, що ці жінки тямлять у науці. Він відчував орієнтир у власному серці — тепло, яке огортало його, коли він заглиблювався у матеріали зі штуркєнгайзєнознавства. Історія з Андреа трохи псувала йому загальну картину, одначе на все свій час.

Дійшовши висновку, що їм і справді краще зараз побути порізно, Стефан, майже спокійний, повернувся літаком до Львова. По якімсь часі вони відновили з Андреа спілкування есемесками, і їхні розмови були підкреслено дружніми, з деякою прохолодою.

А поки там що, його студії вели вглиб Штукенгайзенової таємниці, тож звертати увагу на відносини з Андреа не було ні часу, ні, по правді, бажання. Його знову огорнуло приємне, млосне відчуття втрати кордонів — знову це присмеркове перебування між 2013 і 1913, знову міжвоєнний Львів, записки лінгвістичного клубу, пани з вусами і тростинами, роллс-ройси та русо-балти на брукованих вулицях.

Якось Стефан вийшов на spacer, і місто вразило його своєю нереальністю. Здалося, що то — лише прикра мара, невдала вигадка, яка заступає йому справжнє місце, в якому він живе — Дуклю, і що він, мов сплячий, не може прокинутися від цього лихого сну, аби скорше долучитися до компанії Себастьяна і грати з ним у театрі або читати разом книги десь на полонині, пасучи корів.

Це відчуття нереальності так налякало Стефана, що він вирішив опанувати себе і логічно проаналізувати, що ж відбувається з його головою. Він злякався, що від тривалої роботи над дисертацією розум у нього затьмарився. Якесь холодне, ніби металеве, нерозуміння піднялося на поверхню свідомості, і воно хотіло знати: хто я? Що відбувається зі мною? Хто, зрештою, такий цей Себастьян Штукенгайзен?

Найбільше шансів отримати достовірну відповідь він мав, як не дивно, саме на останнє запитання. Провівши невелике розслідування в архіві, він з'ясував, що нащадки Чиж-Вишенського жили неподалік Львова, у місті Дрогобич. Дізнавшись силами Інтернету, телефонії та власного чару адресу Чиж-Вишенських, він рано-вранці сів на автобус і вирушив до Дрогобича.

Знайшовши стару, добре підмазану хату, він, почувуючись трохи незручно з букетом хризантем у руці, врешті наважився зайти на подвір'я.

У домі хтось був. Йому відчинила літня жінка, яка назвалася донькою Чиж-Вишенського, пані Славою. Побачивши охайний вигляд жінки, він не пошкодував, що одягнув свою парадну білу сорочку. Жінка прийняла квіти і поставила їх у вазу біля світлини батька. Лянґе побачив, що то був могутній вусатий чоловік з рішучим підборіддям та безстрашним поглядом, схожий більше на полководця, ніж на вченого. Самий лише вигляд Чиж-Вишенського наелектризував Лянґе: він відчув присутність знання. Ось як виглядала людина, що знала дещо важливіше, ніж терпіння тимчасового тіла — ось який у неї з'являвся погляд наприкінці життя, сповненого цієї таємничої слави. По тілу Лянґе забігали мурахи, і він відчув, як волоски на тілі стали сторчма.

Пані Слава запросила Лянґе до вітальні, а по якімсь часі повернулася з чайником чаю, вазочкою з варенням і тарелею з маківником.

— Пробачте, будь ласка, що турбую вас, — почав пояснювати їй Стефан. — Я науковець. Мовознавець. Я приїхав до Львова провести невелику наукову розвідку зі штукенгайзенознавства.

— О, то вже навіть наука є така? — засміялася пані Слава, наливаючи йому чаю. — Не чула ще.

— Вона щойно становиться, — відповів трохи ніяково Стефан і поправив окуляри. — Просто зараз. Я — її перший і, здається, єдиний представник. Хоча, по правді, ситуація дуже дивна. Постать Штукенгайзена

варта якнайбільшої уваги, причому не тільки серед мовознавців. Як на мене, це одна з найвидатніших постатей минулого століття, якій слід стояти поруч з Ейнштейном, Юнгом, Германом Гессе. Пробачте, я, може, буду трохи гучним у своїх висловлюваннях, я дещо афективний, так каже мені моя приятелька, але як інакше висловити своє подивування працями Штукенгайзена, я просто не знаю...

Стефан, відчувши, що бовкнув зайве, затулив собі рота чашкою чаю і з-поза неї стежив за реакцією пані Слави.

Та сіла біля вікна і дістала маленькі вервиці. Це була досить огрядна жінка, не товста, але міцної кості, як у батька. Вона носила грубі окуляри, і волосся її, суміш каштанового з попелястим, було закручене в акуратну кульку на потилиці. У пані Слави були повні руки і повні пальці, якими вона хутко перебирала буси на вервицях. Дивлячись на її обличчя, на її тонкий рот на широкому, відкритому обличчі, Стефан раптом відчув, що ця жінка значно розумніша, ніж видалася попервах.

— Мій батько мав багато труднощів через Себастьяна, — сказала вона спокійно, з деякою гордістю в голосі, і Стефан утвердився у правильності свого відчуття. — Про Себастьяна звідкись знали німці. Вони забрали батька і протримали добу у слідчій камері, але хтось із батькових охоронців був на лекції Штукенгайзена у Відні. Коли він дізнався, що батько — близький друг Себастьяна, він допоміг йому втекти. Коли прийшли червоні, батька відправили на фронт, але, дякувати Богу, він пройшов через

війну живий і здоровий. Вже по війні хтось доповів у комітет, що батько брав участь у націоналістичному русі. Його допитували на предмет знайомства зі Штукенгайzenом, вилучили всю літературу, яка була в батька з мовознавства. Конфіскували листування Штукенгайzenа. Батька відправили на п'ятнадцять років у табори. У таборах він завоював пошану серед зеків — він розказував, що в усіх ситуаціях поводився так, як це зробив би Себастьян, і всі лиха минули його. Він проводив штукенгайzenівські вечори навіть у таборі. Зеки цінували його. Там цінують не за гроші та не за силу, там цінують за дух. Знаєте, коли помер Себастьян, з батьком сталося перетворення. Він розказував, що завжди був недорікою, надто ж порівняно із Себастьяном! Але, коли той помер, у батька ніби розв'язався язик. Коли він говорив, усі заслуховувались, точно як раніше Себастьяном. Батько казав, ніби сам Себастьян приходив йому на язик, коли він починав говорити. Табори зробили з батька мудреця. До нього приходили, як до святого. По добре слово, по благословіння. Ви знаєте, його помітили навіть охоронці. Вони бачили, яка в батька сила волі, який він твердий. Навіть вони ходили до нього, просячи пораду. Він показав їм, що то вони в тюрмі насправді, у тюрмі свого невігластва, а він вільний, хоч би де був. Така була сила в батька. Тому книг Штукенгайzenа так боялися. Там було це все. Була та свобода, та мудрість. Тому його так боялися, — повторила пані Слава. — От ви дивуєтесь, що Штукенгайzenа не досліджують зараз. Нічого дивного — все було знищено. Спалено, визбирано по архівах і знищено.

Пані Слава втерла сльозу зі щоки.

— Ви маківник беріть, це в мене зять із донькою приходили в неділю, я для них зробила...

— Скажіть... — нерішуче озвався Стефан, скуштувавши маківника. — А ви не зауважували у батька... якихось дивних ознак? Я нічого лихого не хочу сказати про вашого батька, але, може, ви помічали його в незвичайному настрої? Може, він плакав частіше за інших? Чи, може, в якийсь транс впадав? Може... може, він писав якісь вірші? Наприклад, про щось... щось дуже печальне? Вибачте, якщо мої запитання видаються дивними, я розумію, вони можуть викликати навіть обурення...

Пані Слава подивилася на нього, і Стефан знову відчув на собі її проникливу розумність, від якої він почував себе геть оголеним і дурним.

— Я розумію, про що ви, — сказала пані Слава. — Батько був дуже прив'язаний до Себастьяна. Він завжди тримав його портрет біля ліжка, розмовляв із ним, присвячував йому всі свої праці. Ми не говоримо на цю тему з чужими людьми. Люди цього не розуміють. Вони дуже дешево сприймають це, знаєте? Дешево сприймають це, а потім верзуть про нас усілякі нісенітниці.

— Вибачте, якщо я... якщо я заторкнув щось дуже особисте, просто я теж... теж стикнувся із чимось подібним...

Пані Слава усміхнулася.

— Батько дуже болісно пережив відхід Штукенгайзена. Коли Штукенгайзен пішов, не стало цілої епохи, всього того світла, знання, що він давав людям.

Але Себастьян залишив батькові дар мови, і той дар мови тримав батька в бадьорому духові, не дозволяв зневіритись.

— Дар мови?

— Так. Ви знаєте, які люди до нього приходили? У нас у гостях бували Василь Стус, Василь Симоненко, Михайло Сухомлинський. Ви знаєте, хто ці люди? Це дуже відомі українські поети, письменники. Стовпи епохи. Він був їхній духовний батько, їхній наставник. Ви знаєте, батько читав людей, як відкриту книгу. І він знав, що сказати людині. Навіть одне слово, і все — і людина вже йшла далі, вже горіла, вже передавала цей вогонь іншим.

Пані Слава замовкла.

Стефан відчув, що розмова добігає кінця, а спитати про найособистіше ніяк не міг. Можливо, воно й не вартувало того. Можливо, це особисте потрібно було берегти так, як сказала пані Слава — не говорити про це з чужими, тримати при собі?

Врешті, він наважився:

— Ким, на вашу думку, був Штукенгайзен?

Пані Слава змовчала, лише дивилася за вікно, де курило снігом, і перебирала вервиці.

Стефан уже вирішив, що відповіді йому не почути, коли вона озвалася:

— Ви справді хочете почути це? Ви не боїтеся?

— Я? Н-ні...

— Слава Штукенгайзена дивовижна. Батько казав, що та слава позамежова. Позамежова... — пані Слава повторила те слово. — То означає: «щось, що не вкладається в нормальному розумі», щось понад

моє розуміння. Знаєте, Себастьян був дуже простим. Простішим, ніж люди на селі, але казав такі мудрі речі... Я гадаю, що справжнє розуміння ще прийде до людей, вони зрозуміють, хто то приходив насправді.

— А ваш батько? Ким, на думку вашого батька, був Штукенгайзен?

— Батько вважав, що то у Дуклі народився Сам Бог, власною Особою.

Стефан спантеличено замовк, збитий з думки. Ну так, так він і думав, хто б іще то міг бути, як не Сам Бог?

— Ви гадаєте, що то був Сам Господь Бог? — перепитав він.

— Я знаю, що це так, — сказала пані Слава переконано. — Перед смертю батько потвердив це. Він бачив, як Себастьян Сам прийшов, аби провести його на небо. Батько бачив Його перед своїм відходом, і казав, що Себастьян палав, ніби вогонь, а на голові у Нього був шолом спасіння. І зодягнутий Він був у справедливість, наче у панцер, а в руках Він тримав жезло і палицю, і голос Його гримів, наче грім.

Стефан ошелешено мовчав. У ньому коївся такий собі розгардіяш.

— Але ж... але ж... як? Як таке можливо?

— Він приходив інкогніто. Він не хотів зайвого галасу. Ви знаєте, Господь дуже скромний. Він ніколи не виставляє Себе вперед, не хизується Собою.

— Навіщо ж Він приходив тоді? — спитав Стефан.

— Для того, для чого Він це робить завжди, — сказала пані Слава. — Аби втішити праведних.

Стефан, мовчазний, подякував пані Славі за розмову і попрямував до автобуса на Львів. На вулиці крутила віхола, і він був утішений тим, що ніхто з перехожих не бачить його розгубленого обличчя. Стефан раз по раз знімав окуляри і втирав з очей сльози.

Складно було сказати, що коїлося з ним у ті хвилини. Він почував одночасно жакливу образу і ревності, біль і гнів, почував несамолюбне роздратування, почував себе обманутим. Годі було казати, що саме викликало в ньому таке збурення почуттів. Але десь на дні серця пробивався слабенький пагінчик якоїсь нової, світлої лози, що почала проростати, відколи він познайомився з працями Штукенгайзена. І цей пагінчик, мовби голос із дитинства, шепотів йому, що все можна пробачити, все можна прийняти, незважаючи на біль, на досаду, на гіркоту... та от яку досаду, і гіркоту чого? Це було понад розуміння самого Стефана, і він, зі збуреними чуттями, їхав у маршрутці, намагаючись упорядкувати їх у зрозумілі, ясні думки.

Виходило це кепсько, а власне, ніяк.

Не дійшовши жодного висновку, Стефан Лянге повернувся до свого помешкання і провів решту дня біля портрета Штукенгайзена. З його очей бігли сльози. Він почував себе дитиною, що згубилася. Ще вчора він стояв обома ногами на твердій основі своєї наукової праці, а сьогодні перед ним розверзлася безодня. Геть незнайомі йому страхи заповнили його душу. Серед них найпомітнішим був страх відповідальності. Нащо він уліз у це діло? Він не міг

збагнути, як за мить його строго раціональна діяльність опинилася на порозі надзвичайно складного вибору, який він навіть не міг до кінця сформулювати.

Він ніколи не був особливо релігійним. Шанував релігійні почуття інших, припускав, що Бог є і що Він — один для всіх, але вірив радше у людяність, і передовсім намагався бути хорошою людиною. Він не мав жодного бажання встрявати у всю цю конфесійну каламуть, де кожен хотів довести власну правоту іншому. Тим паче ніколи не збирався ставати релігійним фанатиком, хоча, здається, Андреа вже встигла його до них зарахувати.

Але, водночас, він не міг нараз перекреслити все, що зрозумів, відчув і прогледів за час, поки працював над дисертацією. В усьому, що було пов'язане зі Штукенгайzenом, була незбагненна медовість, тепле бурштинове світло, яке відігрівало його глибоко в серці та змушувало плакати без причини. Так, можливо, він надто сентиментальний, та хіба емоційність — не позитивна риса науковця такого плану, як він? Тим паче, якщо це науковець-штукенгайzenознавець?

Лянґе борсався між бажанням нагально зібрати свої речі й вирушити першим рейсом на Відень, та бажанням більше ніколи до Відня не повертатися, натомість із головою безповоротно зануритись у таємницю Дуклі, яка розкрила перед ним своє заворожливе інобуття.

Стефан зібрав рештки самовладання у п'ястук і почав розмірковувати над тим, що чекає на нього у Відні. Він повернеться до Андреа, вони помиряться і, врешті, одружаться. Заведуть двійко діточок, і він

працюватиме на кафедрі мовознавства аж до пенсії, викладаючи мовознавство молодим, цікавим, але загалом байдужим до чогось позамежового студентам. Він подумав про веремію, турботи і марноту зусиль, з якою потрібно буде стати до герцю, аби забезпечити свою родину стабільністю і добробутом. Але найбільше його непокоїло те, що за позірною влаштованістю його родини буде чорна, зяюча пуста. Він завжди відчуватиме, що не знає чогось головного, без чого кожна відповідь на запитання дітей: «Тату, а чому...?» віддаватиме в серці болем за світлим незбутнім. Він жертвував цим незбутнім в обмін на право залишатися хорошою людиною. І в цьому було щось відчайдушне. Дошкульне бажання бути, попри все, просто порядним чоловіком... за яким, десь глибоко на дні його серця, сховане від світла і сторонніх поглядів, дримало почуття самовдоволеності. Самовдоволеності, святенництва, блюзнірства. Ніби йому пощастило задешево, хитрощами купити справді дорогу річ. Чувся в тому бажанні обман, за який припікала розпеченим залізом совість — цей маленький гарячий шматок металу десь одразу під серцем.

Йшло до опівночі, коли в розбурхану голову Лянґе почали приходити й зовсім страшні, а водночас і величні думки: а що, коли то все бісівська омана? Що, коли справді Господь є, і кличе його до Себе, але він, Лянґе, збочив із прямого шляху, і зараз на своїй учті його душу готуються роздерти упирі та демони? Що, коли він став жертвою полтергейсту, злого духа, про якого йому розказувала мати, врешті, самого

сатани, і, перебуваючи у невидимих взаєминах зі Штукенгайzenом, той підточує без того тонку нитку свого зв'язку з вічністю та світлом?

Від цих думок усередині все почорніло, світлий вогонь у серці закіптявів і пригас. Лянґе, перебувши якось ніч, відкараскавшись від сумбурних сновидінь, пішов зранку, як звично, до бібліотеки. Робота хутко повернула йому почуття спокою. Штукенгайzen дивився на нього з фоторепродукції з зацікавленням, хоч і з деякою грайливою насмішкуватістю теж. Раніше Лянґе не зауважував, щоби зображення викликало в ньому стільки тонких, відкаліброваних емоцій. Він прикрив портрет Штукенгайzenа паперами і зайшов зі свого планшета на електронну скриньку, аби написати листа науковому керівникові.

Одначе, коли його присутність в Інтернеті стала помітною для решти відвідувачів, до нього несподівано «постукався» сусід з Аубенштрассе, 60, де вони з Андреа винаймали квартиру. Сусід теж мав стосунок до науки, але він розробляв програмне забезпечення. Пару раз Стефан заходив до сусіда на пиво, і загалом у них склалися стосунки, які можна було би вважати обережною дружбою.

«Привіт, Стефане, як справи? — писав йому його сусід, Алекс. — Що доброго у тебе?»

Лянґе зібрався вивалити все, чим переймався останні два місяці. Комп'ютерник Алекс міг виявитися тою людиною, котра розділила би його захоплення, але відчув, що не має на це сил.

«Більш або менш. Досліджую постать Себастьяна Штукенгайzenа, лінгвіста. Чув про такого? Мені здається, тобі було би цікаво».

«Не чув, пошукаю, — відписував йому Алекс. — Слухай, як у тебе зараз справи з Андреа?»

«Андреа? — Стефан відчув поштрик страху. — Нормально. Ми трохи сварилися останнім часом. Їй не подобається, що я так довго у від'їзді. Хоча попередньо ми про все домовились. А що?»

«Ну... ти розумієш, я вважаю тебе своїм другом, і тому вважаю своїм обов'язком повідомити дещо».

«Ну, давай».

«Але я не хотів би тебе цим ранили. Я знаю, Стефане, ти людина емоційна».

«Ну, кажи вже», — Стефан внутрішньо стиснувся в цятку, не бажаючи здогадуватись, що йому зараз напишуть.

«Ну, якщо стисло, то пташка вилетіла з клітки».

«Ти про що?»

«Я про твою Андреа. Я знав, що цій жінці не можна довіряти. Це все — жіноча підступність, Стефане».

«Господи, та що ж сталося?»

«Коли ти розмовляв із Андреа востаннє?»

«Ну... — Стефан задумався і зрозумів, що справді, останній раз вони говорили досить давно. — Певне, тижні зо два тому. Будь ласка, Алексе, не тягни з мене жил, кажи».

«Твоя Андреа вже з місяць живе у вашій квартирі з якимось росіянином».

«Із росіянином?!» — набрав Стефан, відчуваючи, як тремтять його руки. Він не знав, що більше його приголомшило — чи те, що його наречена зрадила йому, чи те, що вона зрадила йому з росіянином.

«Милий хлопець, ми з ним розмовляли вчора, він тут навчається на економіста. Слухай, не бери близько до серця, ці садистки не варті наших страждань, ти чуєш мене?»

«Так, дякую, Алексе. Дякую, що повідомив мені. Це важливо. Ти вчинив як справжній товариш».

«Нема за що. Сподіваюся ще тебе побачити у себе за пивом. Ти справді в порядку? Я трохи хвилююся за тебе».

«Так, дякую, Алексе, я в порядку. Мені треба відлучитися на якийсь час. Ще раз дякую. Тисну руку, друже».

«Давай, мужиче, до зв'язку».

Стефан, ледве стримуючи нудоту, пішов до туалетів і там вивергнув із себе весь свій сніданок. Стан його був жахливий: у нього підгиналися коліна, тремтіли руки і з очей самі собою капали сльози.

Трохи опанувавши себе, сполоснувши обличчя холодною водою, він відчув, що готовий повернутися до читацької зали. У голові, в животі, в серці билось одне запитання: як вона могла?

Він сів за своє робоче місце навпроти вікна. В читацькій залі сьогодні було людно — студенти після канікул повернулися до навчання і тепер голосно шепотілися, переписуючи один в одного цитати для рефератів. Він зайшов у соціальну мережу, де було зареєстровано Андреа, і стерпів іще один удар страху, коли побачив, що Андреа вийшла в он-лайн.

«Привіт, Андреа», — написав він і завмер.

За якусь хвилину чи дві вона озвалася: «Привіт, Стефано! Рада тебе чути! Сиджу зараз у кафе з по-

другою, така хороша погода у нас, ніби скоро вже прийде весна. П'ємо капучино. Як ти?»

«Хочу тебе дещо спитати, — надрукував він. — Ти живеш зараз з іншим чоловіком?»

На іншому кінці запала мовчанка.

«Так, — Андреа зрозуміла, що обманювати вже недоречно. — Я хотіла тобі розповісти про це, коли ти приїдеш. Не хотіла казати тобі про це по Інтернету...»

«Як ти сміла! — гнівно написав він і відчув, що більше не бажає мати з нею нічого спільного. Ні слова більше. — Бувай!»

«Стефан!..» — відписала вона (ох, уже ці імітації емоцій у чаті!). — Нам було так складно спілкуватися з тобою останнім часом, ти кудись віддалився зі своєю роботою, а далі я зустріла Нікіту...».

Стефан краєм ока продовжував читати її повідомлення, відшуковуючи настроювання блокування користувача. Ось і воно.

«Ау, Стефане, відгукнись! Я хочу сказати, що я ще нічого остаточно не вирішила для себе», — це були останні слова Андреа, після чого Стефан із задоволенням заблокував її. Він вимкнув планшет і вступився у вікно, де знову, вкотре за цю зиму, падав сніг. Зима видалась особливо святковою у Львові. По якимсь часі Андреа зателефонувала йому на мобільний, але він не став турбувати себе відповіддю, а просто перевів телефон у беззвучний режим. Іще трохи посидівши біля вікна, він склав свої папери і пішов. На сьогодні його робочий день закінчився.

Ідучи середмістям, він ховався глибше у комір пальта, і його сльози легко можна було сплутати з лапатими сніжинками, що танули на скельцях окулярів.

Він прийшов додому, розпалив п'єц, поїв і сів читати біографію Штукенгайзена.

Читання трохи заспокоїло його. Але, читаючи, Стефан несподівано наразився на думку, що історію з Андреа йому влаштував не інакше як сам Штукенгайзен. Стефан відкрив портрет Штукенгайзена із сарною. Мініатюрний чоловік із по-дитячому округлим, гладким, а водночас строгим і мудрим обличчям, майже карлик, тендітних розмірів і тендітної, здавалось би, натури. Однак очі видавали в ньому нетутешню безодню, безодню якось особливої, співчутливої любові — нового почуття, настільки свіжого, що Стефан злегка сп'янів. Все було просто, коли Штукенгайзен дивився на нього.

— Це все ти! — вигукнув він раптом, звертаючись до портрета. — Це все ти влаштував!

Штукенгайзен дивився на нього, не заперечуючи, однак і не перебираючи на себе відповідальності. Він ніби чекав, коли ж Лянґе зрозуміє його послання.

Стефан, на власну досаду, розумів його. Тепер у нього не було причин повертатися до Відня, до смурного сімейного життя, яке він собі змалював. Тепер він мав можливість повністю віддати себе науці, присвятити себе штукенгайзенознавству, розповісти про Штукенгайзена всьому світові.

Лянґе припустив, що, мабуть, так сходять з розуму. Спершу формують в уяві співбесідника. Потім починають вести з ним діалог, а там, гляди, співбесідник почне відповідати. Тривоги Стефана, що їх він переборов ціною безсонної ночі, накиннулися з новою силою.

Що, коли він збирається продати душу дияволу? Розум продовжував галузитись у сумнівах — що, коли то все хитро спланована акція темних сил? Що, коли саме так і забирають душу у простака-обивателя? Жаскі питання пробирали його холодом до самих п'ят.

У нього не було нічого — ні знань, ні досвіду, ні наставника, який допоміг би йому розібратися в тому, що відбувається з ним. Бо, якщо то справді Бог зазірав у нього крізь дверне вічко душі, то робив Він це напрочуд хитро — повністю позбавляючи Стефана будь-якого опертя, наче сподіваючись, що той зможе, як апостол Петро, пройти по воді самою лише силою віри.

— Боже, за що Ти так випробовуєш мене? — простогнав Лянґе, вщент розбитий суперечливими думками. — Пожалій мене, безталанного!

Змордований буревієм почуттів, Лянґе не зчувся, як заснув.

Прокинувся він удосвіта, аж під ранок, і почав молитися, аби Господь укріпив його у вірі й не дав піти хибним шляхом. Потім умився, поголився, і, не снідаючи, пішов до найближчого костелу до сповіді.

Все в ньому казало, що то — марна затія, що він загрожує зараз запустити в собі ще один нищівний виток світоглядного конфлікту, адже він ніколи не ходив до церкви. Одначе Лянґе мовчки, зосереджено, неначе каріатида на носі човна, розтинав буремні хвилі свого розуму, тримаючи курс на берег.

Невеликий костел був безлюдним. Лянґе, ошелешений місцем, в якому опинився, докладав усіх

зусиль, аби не втекти геть. Святі з ікон дивилися на нього строго, Христос, в анатомічних деталях зображений розіп'ятим на хресті, викликав болісне нерозуміння. Він почував себе нікчемним і розчавленим, і тільки ще більший страх за власну душу змушував чекати можливості душпастирської бесіди, аби розсіяти свої сумніви і прийняти захист у вірі.

Врешті, йому змудилося чекати і він сам підійшов до конфесіоналу.

У сповідальні вже сиділа якась пані й тихо, монотонним голосом щось розказувала священику. Коли вона вийшла, Лянґе підбіг до конфесіоналу і вскочив у кабінку, як у прірву.

— Розкажи, сину, коли ти сповідався востаннє, — почув він м'який голос із-за перегороди, і Лянґе тремтячим голосом сказав:

— Отче, прийшов сповідатися вперше. Три місяці тому я приїхав до Львова з Відня, і відтоді моє життя кардинально змінилося...

Лянґе вийшов із костелу, злегка похитуючись. Серце і рот приємно гріли смак вина та облатки. Благодать, передана крізь віки через апостола Петра від Сина Божого, прийшла до нього і впокоїла його. Він розказав святому отцеві про все, що мав на серці, починаючи від думок про навмисне вбивство росіянина, що замешкував тепер на Аубенштрассе, 60 з його тепер уже колишньою нареченою, і закінчуючи своїми дикими пропущеннями про те, що Інтернет і нанотехнології — це науковий стрибок, завбачливо продуманий львівським генієм мовознавства початку 20 ст., ймовірно, Богом.

Висповідавшись, він відчув, ніби отрута, що шумувала в ньому, вийшла, і розум його знову засяяв булою ясністю. Про майбутнє думалося неохоче — він був увесь у теперішньому, в затишку Божої благодаті.

Прийшовши додому, сів за свої папери і почав по-новому, тверезим поглядом переглядати їх. Його зацікавила деталь, якій він раніше не надав значення.

Похорони Штукенгайзена пройшли за дивних обставин. Його мали ховати на кладовищі за Дуклею. А що це спалося з уродинами отця-настоятеля костелу бернардинів у Дуклі, до містечка поспішили ще двоє отців із сусідніх поселень. Штукенгайзена мали відспівувати у костелі отців-бернардинів, одначе виявилось, що місцеві хлопці вирішили повернути всю історію на свій лад. Коли панотець прийшов до обійстя, де жила вдова Штукенгайзена, виявилось, що тіло Себастьяна вже забрали. Забрали його мешканці Дуклі — чоловіки, котрі бавилися з Себастьяном, ще коли той був маленьким. Нічого не кажучи, вони понесли його на вершину Цергової гори, де вже було розкладено велику ватру. Беручи до уваги, що Цергова гора мала висоту понад 700 метрів і звалася також Великою, слід уважати, що селяни були налаштовані рішуче. Мовби якого царя, його вклали на ложе з дров і розпалили під ватрою вогонь. Ліс був сухим, останній місяць виявився геть засушливим, і вогонь хутко огорнув тіло Штукенгайзена. Коли вогонь почав торкатися його тіла, в повітрі, замість звичного смороду плоті, почав розноситися ні з чим не зрівнянний благий дух, що тягнувся на сотні метрів навколо. Отці, зустрівшись утрюх біля порожнього костелу,

поспішили на гору, аби з'ясувати, що надумали собі хлопи, і втрюх явилися якраз тоді, коли вогонь охопив усе тіло Штукенгайзена. Ніхто не зронив ні слова, але коли тіло горіло, звідкись на небо набігла хмара і затулила собою півнеба. З неї почав сіятися дрібний дощ. А що друга половина неба була чистою і з неї світило сонце, то на небі з'явилося кілька веселок. Блідий серпик місяця виднівся на небі на сході. Із хмари, що набігла, стало долинати м'яке гуркотіння грому, і всі бачили, як спалахують у ній блискавиці. Панотці, уздрівши таке чудо, лише хрестились і зносили молитви. Жінки, колись невинні дівчатка, що гралися з Себастьяном, побивались у сльозах, мовби помер їхній брат чи чоловік. Старші жінки, які пам'ятали Штукенгайзена ще зовсім маленьким, коли він ходив від двору до двору і просив розказати йому казку, вмивалися сльозами і кидали у вогонь маки, волошки та різне пахуче зілля, що вони, не знати за яким покликом, принесли на похорони великими оберемками. Навіть корови, яких так полюбляв малювати Штукенгайзен, прийшли на гору з телятами і смурно погойдували головами. Телята, поспиравшись до матерів, тулили свої писки до їхніх теплих боків і лише виблискували чорними очицями. Коли ж тіло Штукенгайзена почало горіти, корови здійняли гвалт, і повітря всієї округи заповнило мукання впереміш із дзеленьканням дзвоників на їхніх шиях. Здавалося, те мичання заповонило весь виднокіл — від Дуклі аж до Кам'янки, Роп'янки, аж до самого Смеречного. Зачувши той звук, старі лемки з околиці дістали свої трембіти і трембітували так, аж ставало сторчма волосся.

Дим, що здіймався від багаття, був таким ароматним, що, здавалося, то розпашіла лука після дощу пахне зіллям і квітами, а не тіло простого чоловіка. Запах той не можна було порівняти ні з чим, що знали в Дуклі. Одежа, в якій були дукляни, так пропахла тим запахом, що, кажуть, навіть роки потому люди ще тримали ті сорочки та кептарі, аби витягнути їх у рідкісну хвилину і вдихнути той чудодійний аромат.

Коли ж ватра вже догорала і від окресів тіла не залишилося нічого впізнаваного, налетів сильний вітер, що приніс буревій білого цвіту. Не знати, що то був за цвіт, може, з глоду, а може, і з вишні, однак то не була властива пора для них, аби цвісти. І все ж таки, всі, хто був на горі, скупалися в тому цвітові, і спускалися додолу білими, наче потрапили у завірюху. Той вітер розвіяв грозові хмари, що запнули половину неба, і знову яскраво засяяло сонце.

З гори всі люди, небалакучі, прошкували просто до старої Штукенгайзенової. Вони несли кошики з усілякою їжею. То був дивний харч — вони несли масло, сир, маслянку і гусянку, несли мед і яблука, мак і горіхи, несли жито, овес, боби і квасолі.

І то була дивна учта, бо господиня приготувала кутю, як на Різдво, зварила узвару і частувала всіх хлібами, яблуками, маком і медом, як на Спаса. Застілля нагадувало небо, де були водночас сонце і місяць, веселки і громовиці. І за столом тільки тих розмов і було, що про Себастьяна. Коли ж панотці, мокрі від поту, прийшли до господи, то почали запитувати, що то за поминки, мов Святий вечір, а мати Штукенгайзена нічого їм не сказала, тільки віддала

їм скриню з прикрасами. А потім вигнала всіх корів зі стайні, лиш одну залишила, і теж роздала їх. Затим принесла подушку і почала з подушки роздавати цісарські золоті. А коли роздала все, що мала, сіла до столу і стала співати пісень.

Лянґе перечитав цей епізод декілька разів, немовби намагаючись відрізнити фантазію Чиж-Вишенського від правди. Навіщо біограф писав, що Штукенгайзен від самого дитинства, відколи перестав ссати матір, їв лиш молоко, мед і збіжжя, як ото кутю, що була невідомою Лянґе, допоки він не вивідав про неї в Інтернеті? Що то був за дивний лемківський звичай — палити тіло? Наскільки Лянґе дізнався, жодного схожого традиційного обряду не було. То був край скромної кухні, побожних і простих людей. Штукенгайзен належав до якогось іншого, найвищого світу, а втім, і серед лемків, вочевидь, почувався своїм. У життя цих людей він приніс святість і чистоту. Інакше як пояснити те, що люди несли до нього на похорони усе найєдвабніше, найчистіше?

З іншого боку, це дивне ім'я — Штукенгайзен. Можливо, то все було якоюсь містифікацією? Може, був допіру лише Чиж-Вишенський із його нереалізованим потенціалом науковця та літератора? Надто вже символічно звучало це ім'я — Себастьян Штукенгайзен. Із грецької Лянґе переклав ім'я «Себастьян» як «піднесений», «гідний поклоніння», ба навіть «святий». Що ж до Штукенгайзена, то, помудрувавши з написанням цього імені, Лянґе отримав щось на кшталт «майстерного у студіюванні».

Відчуваючи за собою захист святої католицької церкви, Лянґе наважився дістати портрет Штукенгайзена, аби стати до свого ляку обличчям в обличчя.

Штукенгайзен дивився на нього вмиротворено, і Лянґе відчув у серці знайомий стрибок радості. Відчуваючи, що страхіття пекельних проваль залишилися позаду, він сів за аркуш паперу і почав зіставляти основні наукові відкриття з тезами, сформульованими Штукенгайзеном, аби унаочнити паралелі.

Отож, він знав, що за документом «Адамового яблука» полювали червоні, одначе плоди їхньої науки свідчили радше про те, що їхні шукання були марними. Лянґе поставив прочерк біля слова «червоні», але не викреслив їх повністю. В радянській науці мали місце аномалії Лисенка і Вавілова. Також радянці першими запустили людину в космос. Військова сфера — не варто забувати про неї. Хто зна, наскільки велика сфера знань залишається до сьогодні засекреченою в цій північній країні. Лянґе дійшов висновку, що наука СРСР розвивалася радше завдяки почуттю конкуренції з Заходом. Під словом «СРСР» він дописав «конкуренція».

Німеччина зазнала стрімкого злету і такого ж стрімкого краху. Вся ця зброя відплати, берилієві дзвони, крилаті ракети — все це нагадувало відголоски великої науки, куди німці тільки прочинили двері, одначе сила, що кипіла за ними, змела їх самих, разом з винаходами і всім Третім райхом. «Винятковість» — записав під ними Лянґе.

Китай — черговий знак запитання. Химери Дзяна вказували на те, що хтось із китайських інтелектуалів

отримав шматок «Яблука», де відкривалися таємниці процесів змішування. Можливо, саме аура цього уривка допомогла китайцям зробити пасіонарний викид своїх агентів у світ Заходу. Можливо, ці один чи два афоризми Штукенгайзена, наче фермент росту, спровокували їх колосальне примноження, людське, економічне, і хто зна яке ще у майбутньому. Біля слова «Китай» Лянґе поставив позначку «ріст».

Франція та Англія розділили між собою афоризми, присвячені структурі та композиції. Озброївшись цими ієрогліфами як іконами на хресний хід, вони мимоволі здійснювали своє призначення у науці, медицині, політиці, вигадане їм Штукенгайзеном ще десь на початку століття. Франція породила покоління бунтівників і декомпозиторів, які підірвали устої, чи радше, залишки устоїв традиційного суспільства, схиляючи суспільство планети до все важчої форми розладів сприйняття і мислення, що проявились у філософії постмодерну. Англія ж почала заповнювати порожній простір, вичищений постструктуралістами і деконструктивістами, новими знаками: біосеміотикою, герменевтикою, новою фізикою.

Сполучені Штати Америки були, прецінь, найбільш облюбовані Штукенгайзеном. З невідомої милості вони отримали найбільший шмат пирога. Вони були посудиною, де всі елементи змішувалися воедино, де відбувалося світове ферментування ідей, де світ думки перетворювався на матерію.

Лянґе позначив США словом «вихід», і це перегукнулося йому з біблійним «exodus». «І будете, як боги», — згадав він, і раптом увесь його план почав

ворушитись. Це ворущіння відбувалося десь у голові, наче якась сила сама укладала йому розрізнені факти в єдине бачення, єдиний процес, єдиний корінь усіх явищ, що його так барвисто розписував Чиж-Вишенський. Раптом йому стало зрозуміло, чому Штукенгайзен використовував метафору дерева і чому його текст називався «Адамовим яблуком».

— Так ось як воно, виявляється! — тільки і встиг сказати Лянґе. У голові в нього стрімко вкладалася картина, що ставала чимраз більшою, панорамнішою: він зрозумів, як за незбагненим промыслом змінюються технологічні уклади, як змінюється знання, як плавно змінюються цінності й мотивації людей, дедалі сильніше розпалюючи в серці вогонь бажання. І за оскалом, що потроху відкривався йому, він почав убачати перехняблене обличчя Адама, і Адам був чимось іншим, ніж він гадав до цього, — Адам дивився на нього з очей кожної людини, кожнісінької особистості, простягаючись в обидва боки — в минуле і майбутнє, Адам був тут, і він сам був часткою Адама, він виявив, що всі, кого він знає, — споріднені цими глибинними генетичними зв'язками, які тягнуться від незапам'ятних часів і які ніколи не перервуться в майбутньому.

— Господи, Ти всюди! — Лянґе склав руки в молитві, зачудований. Усе, що він бачив навколо себе, було виліплено руками тисячоликого, тисячоого Адама, що простягався на нескінченність у минуле і на нескінченність у майбутнє, і основою для ліпнини був Сам Господь, який дав Себе Адамові, бажаючи вдоволити бажання його голодного серця. Лянґе упав

навколiшки, спостерiгаючи, як перед ним освячується нутро буття. А далi вiн зрозумiв, що насправдi не було нiякого Адама, нiякого єдиного чоловiка — завжди був вiн i Бог, i щоразу Господь приходив саме до нього, наче запитуючи: Чи тепер ти вже наситився, чи тепер досить тобі? Тож коли Лянґе побачив, що все пов'язано, i все є Богом, вiн зрозумiв, чому так лагiдно, а водночас насмiшкувато дивився на нього Штукенгайзен — адже Сам Господь нiкуди не дiвався вiд Адама, а лиш Адам вiдвертав своє обличчя вiд Бога. Все було Богом. Не було нiкого, крiм Нього, i Вiн був усiм. I Лянґе зрозумiв, що вiн бiльше не має сил обманювати себе, бiльше не може бути тим, ким упродовж усього життя вважав себе — школярем, потiм студентом, потiм аспiрантом Лянґе, сином i чоловiком, австрiйцем, мовознавцем, хорошим громадянином, платником податкiв i читачем газет, власником європейського паспорта i членом клубу iсторичної реконструкцiї «Хоббiт». Вiн не мiг бiльше бути тим, хто хоче чогось, бо хотiти чогось ще було смiшно, i не мiг бiльше бути тим, хто ненавидить, бо не було бiльше кого ненавидiти. Не було бiльше гiдного заняття, не було бiльше чого боятися. Тепер вiн знав — вiн нiколи не помре, бо нiколи не народжувався. Не було бiльше того, що слiд пiзнавати понад те, i не було що забувати. Не було мiсця, куди можна було би померти, i не було мiсця, куди можна було би народитися — скрiзь був тiльки Господь. Вiн лагiдно усмiхався Лянґе, увесь цей час Вiн постiйно був поруч, i завжди буде поруч, завжди пiдтримуватиме його, навiть якщо Лянґе захоче зараз сказати

собі, що нічого такого не було, і спробувати вдати, що все це — його фантазії. В голові у нього більше не залишилося темного місця, куди можна було б утекти і фантазувати — тепер усе світилося знанням повсюдної присутності Господа, і він знав, що вони з Господом разом завжди, і Він — його найкращий друг, це вічна дружба — полум'я та іскри, океану та краплини, пана над панами і слуги всіх слуг.

— Господи, — звернувся Лянґе, і сльози накопили йому на очі. — Невже Ти прийшов сюди заради мене? Чому я не відчуваю вдячності? Чому моє серце таке тверде?

І крик болю, схожий на стогін пораненої тварини, вирвався у нього з грудей.

Раптом щось почало згортатися. Лянґе відчув, як зникає надприродно тонке світло, зникає потойбічний легіт і відчуття піднесеності. Далі речі знову стали звиклими речами. Лянґе спробував іще раз прогледіти їхній суворий зв'язок, однак ані сліду більше поєднаності в одну гірлянду, де все, що є, нанизано на нитку, мовби коралі.

Мов очманілий, Лянґе почав ходити по хаті, з ванни до кухні, з кухні до вітальні, аби зрозуміти, що трапилося. Побожну простоту розуму починало знову заповнювати місиво незрозумілих думок, і тепер Лянґе точно знав, на чийй він стороні — точно не на стороні тої плісняви повсякденності, що зараз нею знову обростає його свідомість. Він не знав, що йому робити — падати на коліна і дерти собі обличчя чи битися головою об стіну — однаково все видавалося не тим, не підходящим, чужим йому за природою. Як йому дістатися назад, до того світла?

Лянґе відчув, що груди його починає переповнювати розпука. Він розумів усе, а водночас не розумів нічого. Щойно все було осяяно світлом Божим, а тепер знову все старе і марне, тварне і смертне, пронизане духом відділеності та гріха. Лянґе завив, наче тварина, і кров його захолола в жилах від власного голосу. Він відчував, як волосся стоїть сторчма на голові та як напружилася вся шкіра в передчутті чуда, але чудо було десь там. Десь дуже далеко, і десь тут, поруч. Всередині всіх речей, і містило всі речі в собі. І Лянґе не знав, як йому бути в цьому осерді творіння — і він, мов п'яний, і вже напевне збавлений глузду, сів на кухні, спершись до стіни, і почав читати біографію Штукенгайзена. Ще раз, від початку, уважно промовляючи про себе кожне слово, починаючи від моменту народження і до описань дивних похорон, і далі, читаючи одкровення Чиж-Вишенського з його апокаліптичним баченням майбутнього.

На ранок, прокинувшись на кухні, він відчув необхідність розкаятися. Він узяв до рук комп'ютер і заглибився у Фейсбук, надсилаючи десятки листів із проханнями пробачити його і пробачити йому. Не читаючи здивованих листів-відповідей, він наближався до того, аби написати листа Андреа.

«Люба Андреа! Пробач, що не зміг скласти тобі компанії на цьому життєвому шляху. Іноді люди сходяться, а іноді — ні, й лише Богові відомо, чому так стається. Ти обрала собі свій шлях, і я буду щасливий, якщо на ньому ти зможеш зустріти Єдиного, не того, за котрого ти могла би вийти заміж чи народити дітей, а Того справжнього Єдиного, котрий

Один лише поправді та є. Не тримаю на тебе зла, прощаю тобі, прости і ти мені, коли що було не так. З любов'ю, Стефан».

Насамкінець він зателефонував мамі. Він не збирався вдаватися в подробиці, лише сказав, щоби мама не хвилювалася за нього, у нього вже все добре, він одужав, бо, слід визнати, справді сильно хворів останній час. Але тепер уже все добре, він одужав.

Надвечір Лянґе, відчуваючи дивну потребу закрити старе життя якимось визначальним вчинком, розпалив вогонь у п'єці та почав вкладати в нього всі нотатки, що були ним зроблені з дослідження загадкової постаті Себастьяна Штукенгайзена. Йому захотілося залишити принаймні портрети. Але щось казало йому, що він мусить відв'язати себе геть і повністю, аби могли поплисти, як човен, у відкрите море. Він, признатися, таки залишив складений учетверо портрет Штукенгайзена з ланню — поклав його собі до нагрудної кишені. Все інше віддав вогневі та, скріпивши серце, попрощався з усім, що хотів іще зробити, але не встиг.

Смеркалося, коли він вийшов із дому. Була відлига, падав препаскудний львівський дощ зі снігом, але Лянґе відчував полегшення. То була якнайкраща погода для нього. Йдучи вулицею, котрою колись прогулювався Штукенгайзен зі своїм приятелем Чиж-Вишенським, він побачив, що все навколо — будинки, вулиці, бруківка, крім того, що були освічені ліхтарями, світилися тихим власним світлом. За ними, за знайомими ліхтарями, бруківкою і домами, неначе дійсність за правдоподібним сном, проступало щось

нове — нове і добре знайоме водночас. Лянґе відчув, що радість підіймається в його серці, як шумке вино.

На черговому повороті він, нарешті, побачив їх — двоє панів із тростинами, один високий, могутній, широкий у плечах, інший — едвабний, статурою майже дитина. Дивне світло йшло від них, так, наче постаті купалися в золоті. Вони рухалися велично і просто, наче ледь торкалися землі. Вони рухались, як рухаються королі на шпацірі. Пани тихо перемовлялися між собою. Здавалося, негода ніяк не заторкувала їх.

— Зачекайте! — гукнув він їм.

Лянґе кинувся бігти за панами, але ті чомусь просували швидше, ніж він, і завжди випереджали його. Тоді Лянґе кинувся бігти.

— Стривайте! Пане Штукенгайзен! Пане Чиж-Вишенський!

Врешті, на котромусь пішохідному переході Лянґе відчув — якщо він зараз не порушить правил вуличного руху, панове сховаються від нього у натовпі, і він ніколи не наздожене їх. Він ступив на дорогу, побачив, як у цей момент Штукенгайзен і Чиж-Вишенський обернулися, аби поглянути на нього, і коли той, хто називав себе Штукенгайзеном, поглянув на нього та усміхнувся йому, Лянґе десь віддалено відчув скрегіт автомобільних гальм і легкий, практично невагомий удар. Він зі здивуванням побачив себе, що лежить посеред дороги, і Штукенгайзена, який, усміхаючись, запрошує його рушити далі. Він побачив, що Штукенгайзен справді такий, як Його описав Чиж-Вишенський, — Його очі були схожі на

два гірських озера, Його чоло було як світанок, обличчям Він був схожий на місяць, а Його усміх був наче цвіт ружі.

«Я гадав, що смерть — це сон, але я почуваю себе так, ніби пробуджуюсь», — то були його останні думки, які могли ще якось відобразитися в цьому Яблукові знаків, усе інше виходило за межі адамічного буття, за межі сигніфікату, денотату і референта, рівно як і за межі будь-яких інших, найсміливіших уяв і припущень.

Так, власне, завершується дивна історія Стефана Лянґе. Варто було би звернути увагу на те, що саме її існування вже є досить парадоксальним. Розказана начебто від особи Стефана Лянґе, аспіранта Віденського університету, ця історія, тим не менше, не є відтворенням жодних документів, які могли би потвердити її правдивість. Окремі її моменти видаються надуманими, інші — заангажованими ідеологічно, ще інші прочитуються як провокація та варті осуду з боку церкви. Багато елементів цієї історії викликають сумнів, ба навіть підозри. Зокрема, останні хвилини Стефана Лянґе описано так, начебто існував (чи існує?) деякий інший (другий, третій?) спостерігач, чиїми очима цю історію й було побачено. Але жодних матеріальних доказів існування такого спостерігача, за винятком хіба що самої історії, немає. І все ж таки, ця історія присутня, вона існує в чиемусь зацікавленому, дещо відстороненому погляді. Залишається загадкою, хто цей таємничий спостерігач, одначе, гадаємо, у кожного читача цього тексту, одного із фрагментів єдиного

тексту нескінченності, є достатньо часу, аби знайти власну відповідь, яка принесе повне, виняткове задоволення і впокоєння.

2013

МИРОТВОРЕЦЬ

Джуліус Роберт Оппенгеймер, відомий серед друзів як Оппі, на світанку 16 липня 1945 р. стояв біля вікна командного пункту в Аламо-гордо, чиї вікна виходили на схід, на усамітнений край пустелі — Хорнада дель Муерто (Перехід Мерця), обраний спеціально для того, аби подивитися на наслідки першого ядерного вибуху в історії людства.

Роберт глянув на годинник — була за десять п'ята ранку, до вибуху залишалося сорок хвилин. Роберт понад силу зітхнув і потер обличчя. Сьогодні вида-лася неспокійна ніч. Властиво, він не міг сказати навіть, спав він чи ні — здається, ті кілька годин поміж дев'ятою вечора, коли він приліг, і першою ночі, коли задзвонив будильник, він провів на межі, де кошмари допікають рівно настільки, аби не пробуджувати, а поволі підсмажувати свою жертву на нестерпно повільному жариві. Всю ніч казилася несамовита гроза, і його душив жах необхідності відкласти випробування.

Роберт počував себе вкрай незатишно. Він не міг пояснити причини того неспокою, що раптом увій-

шов у його серце вчора ввечері. Адже до цього все було добре. Все було чудово до цієї ночі. Цієї ночі всередині нього розверзлася безодня.

Він був одним із тих молодих фізиків, котрі долають навчальні програми гарвардів і стенфордів за два-три роки, легко проходять крізь тісні місця академічної науки, аби вже у двадцять, захистивши титул доктора філософії, виплисти на просторі води незвіданих явищ і недосліджених законів природи. «Як глибоко могла пірнути людська думка в глиб цього океану причин?» — ось що цікавило його насправді. Що було там, далі, глибше, ніж описані Нільсом Бором протони й електрони, що лежало в основі природи, до чого міг би доторкнутися людський розум? Що, врешті, спричиняло, що ці електрони, як навіжені, зі швидкістю світла бігали по своїх орбітах — невідомо коли розпочавши свій марафон і невідомо коли збираючись його припинити? Звідки бралася енергія натхнення, аби складний механізм Всесвіту, з усіма його планетами, зірками та іншими небесними тілами, велично обертався, загинаючи свій простий, визначений першим законом Ньютона шлях у пошуку осей обертання чимраз вищого порядку — довкола центру планетної системи, галактики, метagalaktiki. Він завжди, від самого дитинства, мав ясне відчуття, що існує певна єдина сила, яка наскрізною спицею пронизує цей світ, од величезних астрономічних об'єктів до найменших протонів. Він бачив ту силу, відчував її присутність, і все, що йому було цікавого в цьому житті — це пізнати, звідки вона виникає. Що є причиною для причини?

Генерал Гроувз та інші цабе мали от-от виїхати на місце спостереження. Біля командного пункту вже стояло кілька помальованих у камуфляжні кольори автобусів, з яких вийшли зазирнути в серце проекту з десятків різних військовиків. У Лос-Аламосі, їхній науковій лабораторії за вісімдесят миль від місця випробувань, такі, як вони, завжди вели себе однаково — по черезно виходили зі своїх автомобілів, зі складеними за спиною руками проходилися науковим містечком, зазирали в наукові лабораторії, іноді їх рекомендували одне одному: «Генерале Уоллес — це наша надія, містер Оппенгеймер, науковий директор проекту «Мангеттен». — Дуже приємно, генерале Уоллес, — ледь не вклонявся він, докоряючи собі за свою нікчемну покірливість, за вимушене плазування перед вартими зневаги людьми. Але чи був він сам кращий, якщо дозволяв собі схилятися перед ними, не наважуючись раз і назавжди сказати їм усім — усім цим генеральським поплічникам, полковникам, директорам-бюрократам — сказати своє «ні», виказати врешті все, що накопичилось у ньому, раз і назавжди розірвати цей ганебний зв'язок, принизливий для самої його суті? Ні, мабуть, він заслуговував бути тут рабом, служити їм і вклонятися їм у страху, що в нього заберуть його улюблену справу, його дітище, його мрію, що його амбіції непоправно покалічать, відмовивши в доступі до найбільшої пристрасті, яку тільки могла собі помислити жива душа, — пристрасті пізнати матерію.

Ситуація вийшла з-під контролю вчора ввечері — було парадоксально, чому так довго він не відчував

ані грама сумнівів. Чому це мало статися саме вчора, менше, ніж за добу до випробувань? Він повернувся до свого блока, з його затишною маленькою верандою і скромною кухнею, звідки було видно велике небо пустелі. Він повернувся швидше, ніж звичайно. На цьому на поліг генерал Гроувз, він хотів бути певним, що розум Оппенгеймера не зрадить їм унаслідок виснаження в найвідповідальніший момент. Останні три дні над районом випробувань вирували страшні грози, ніяк не характерні для пустельного Нью-Мексико. Вони тримали постійний зв'язок із синоптиками. Але, попри те, що під вечір неділі небо розпогодилося, синоптики не могли обіцяти нічого певного на ранок.

Після вечері він вийшов на поріг свого будиночку — акуратна стежка, мініатюрна біла загорожа перед домом, і далі — десятки, сотні таких же будиночків, закинутих посеред ніде, оточених пустелею і — десь далеко — патрульними машинами, які зрідка виїжджали на огляд периметра. Сонце вже зайшло, тут, у пустелі, були фантастичні заходи — небо забарвилось в несамовиті переливи брунатного, золотого і фіолетового. Гігантське склепіння над головою поглинуло його. Він дивився на призахідні барви і не міг зрозуміти — як це можливе? Як можливе таке поєднання відтінків, який закон допускає існування цього прекрасного непізнаного, яке мовби саме собою виникає щовечора просто у нього над головою? Він задумався над тим, яка краса може існувати всередині найменшої частки цього світу, якщо її розщепити. Що побачить він завтра? Яку силу вони збираються випустити?

Зненацька він відчув, ніби дещо в його серці, яке позирало на дивовижний захід сонця разом із ним, сховалося, і щось суттєве зникло з цього світу. Він розгледівся подумки навсібіч, але не міг зрозуміти, чого раптом стало бракувати у краєвиді. Бракувало чогось настільки суттєвого, від чого втратилося будь-яке значення краси, що розверзлася перед ним у своїй безсоромній, неприхованій довершеності, яка не знала пощади і не знала, що таке ощадливість, яка жбурляла нові й нові барви у небо, ще і ще, допоки густина переливів небесної безодні не досягла апогею.

І раптом — щось пропало. І замість урочистого фіналу симфонії, замість епічного розрішення спектаклю він відчув, як захід сонця став просто ще одним, черговим заходом сонця, банальними сутінками напередодні експерименту. Він навіть озирнувся навколо, аби зрозуміти, що раптом зникло, що стало причиною занепаду. Куди поділася солодка мелодія, яка вела його до цього місця, до цього перехрестя доріг у закритому містечку посеред Нью-Мексико? Без жодних об'єктивних на те причин він відчув раптом усепереможну самотність. Намагаючись не піддаватися тисковій почуття, що раптово навалилося на нього, він вирішив удати, буцім нічого не сталося, просто він став свідком іще одного заломлення видимих радіохвиль у земній атмосфері, ось і все. Роберт заклав руки у кишені, ще трохи постояв на порозі, але тепер стояти було незатишно. Тепер небо було чужим і відстороненим. Однакові ряди будиночків, чий монотонний порядок потай заворожував його, як будь-який інший порядок на цьому світі, також

утратили свою чарівність. На вулиці було безлюдно. Намагаючись подолати твердість, що раптом скувала його серце, він, насвистуючи, пішов до будинку.

То була найтяжча ніч, яку він тільки мав у своєму житті. Він дивився повними розпачу очима у стелю майже іграшкової спальні, а в голові в нього билось одне запитання: «Чому? Чому? Чому?»

Він не розумів причини свого неспокою, що раптово заповонив його, і подумки пролітав над сплетіннями життєвих ситуацій, вишукуючи той вузловий момент, де він припустився непоправної помилки, яка, в результаті, призвела до того, що він лежав зараз без сну і відпочинку напередодні найбільшого експерименту його життя, почувавши себе пораненим звіром, який не здатний усвідомити причини своїх страждань, а здатний лиш крутитися з боку на бік і скавуліти.

В університеті у себе на факультеті він був світилом, зіркою. Коли він вперше познайомився зі світом великої науки, то зрозумів, що чекав цього моменту впродовж усього свого життя. Нарешті йому дали в руки інструменти, якими він міг би здійснити своє найпотаємніше бажання. Нарешті хтось навчив його мови, якою розмовляють зорі та атоми. І він почав говорити. Він говорив без упину, формули злітали з його олівця, наче він завжди робив це, наче він робив це життя за життям, все ставало на свої місця, коли він розкладав світ на елементи, на змінні та функції. Він зрозумів, що ось воно — те, заради чого варто жити, те, куди варто рухатися, хай там що. У нього під ногами з'явився шлях, і цей шлях вів його. Іноді з

його язика, коли він намагався сформулювати те, що бачив і відчував, злітали такі карколомні конструкції, що на мить в аудиторії зависала дзвінка тиша, навіть професор відкладав убік свій журнал. Він відчував у такі моменти, ніби сама істина приходила до нього на уста, і він начебто ставав звитяжцем, нездоланим, могутньою рукою, тим, хто здобуває справжню владу над цим світом.

Тільки одна сила була, природу якої він ніяк не міг зрозуміти. Можливо, якби він у дитинстві не читав Джона Донна й Шекспіра, то просто проігнорував би цей слабкий різновид притягань, цілковито зосередившись на електромагнітних полях і ядерній взаємодії. Одначе ці поети посіяли у ньому нездорову слабкість — слабкість капітулювати перед красою, красою, яку неможливо знайти у конкретних словах чи літерах, але яка одначе виразно проступала, коли він читав ці рядки, коли ті розпукувались у ньому, наче пуп'янки квітів. Це через них він на все життя зробився вразливим до невидимих стріл, якими поціляли в нього всі прекрасні речі цього світу. Природа, небо, хмари, птахи, звірі — все це мало значення, і він складав подумки великі переліки того, що йому подобається, і намагався проаналізувати, що ж такого притягального було у цих звичайних речах. Він намагався розкласти своє переживання на атоми, і, якби йому пощастило віднайти елементарну частку привабливості, квант любові, він розщепив би її, аби дізнатися, що міститься всередині.

Кітти була однією з найчарівніших речей цього світу. Це було не пояснимо. Чому на позір неприваблива,

позбавлена розкішної фігури, ефектної зовнішності дівчина раптом закрутила йому голову, здалася йому центром тої вселенської краси, яку він намагався перелічити у списках? Чому її манера тримати себе зачаровувала більше, ніж красуні із фільмів, що їх показували по суботах у кінотеатрі в Берклі?

— Роберте, — покликав його старший науковий працівник Еллісон, висмикуючи з думок. — Генерал Гроувз уже їде. Він хоче побачити тебе перед від'їздом.

— Дякую, Еллісоне, вже йду. — Оппенгеймер поправив на собі костюм і пішов до виходу.

— Містере Оппенгеймер, — покликав його Гроувз. З генералом вони провели останні кілька годин у командному центрі, переносячи початок вибуху з 4.00 на 5.30, суворо допитуючи синоптиків щодо прогнозу погоди на найближчі години і самі раз по раз вискакуючи назовні, аби вивчити запнуте хмарами небо і переконати один одного, що небо роз'яснюється і кілька зірок стали видимі ясніше. Дощ їм був геть не на руку — він міг рознести радіоактивні викиди на велику територію, а, крім того, завадив би спостереженню.

— Так, сер, — спілкуючись із генералом, Роберт відчув себе, як завжди, ні в сих, ні в тих. За останні три роки він зробився великим майстром спілкування. Він умів спілкуватися з найстаршими військовими чинами так, як, напевне, спілкувався б із ними сам Господь, надумай Він постати перед ними у вигляді товариша. Він розповідав їм про перспективи розбудови мирного атома. Про тонкощі термоядерного процесу, викладав перед ними ази квантової фізики

просто в їхніх кабінетах. Він був артистичним. Був утіленням красномовства, яке саме наче лилося з нього. Він уже знав цих людей. Умів керувати інтонаціями свого голосу так, наче то була ручка радіоприймача — від холодних і зумисне зверхніх до епічних, урочистих, або несподівано теплих, проникливих. Це був його зоряний час, його божественна комедія, де перед ним розчинялись усі замкнуті брами, всі секрети уряду та армії, і де всі стратегії, всі плани країни таємним чином сходилися врешті на ньому, на його знанні та баченні. На його таланті втримати велетенський, різноманітний колектив геніїв від науки згуртованим, скерованим на досягнення єдиної цілі — створити її, Штучку. Пристрій. А-Бомбу. Вони всі танцювали перед ним, самі не розуміючи, як вони раптом опинилися заручниками його колективу та їхньої праці. Світ потребував припинення війни, і в нього в руках був ключ до перемир'я, можливо, навіть ключ до вічного миру на планеті. Тільки Америка могла допомогти світові, і тільки бомба могла допомогти Америці. І тільки одна людина на всій планеті знала, як її зробити.

Була тільки одна людина, якої він боявся. Боявся, ненавидів, а водночас не міг втриматися від того, щоб не лизати йому рук, як покірний пес, коли вони опинялися віч-на-віч. Як він ненавидів себе за це! Цією людиною був генерал Гроувз.

— Містере Оппенгеймер, я хотів сказати вам два слова на прощання, — мовив генерал. Так, начебто це не вони викурили разом за останні три години пару пачок сигарет! Але навіть попри те, що вони

вже п'ять років працювали разом, перетинаючись останні місяці ледь не щодня, Роберт не міг стриматися від почуття страху і повної беззахисності перед військовиком. Тому що той знав його секрет. Знав його потаємну слабину.

— Так, сер.

— Я знаю, яка для вас це відповідальність. Ви зробили колосальну справу для Америки. Ви можете бути впевнені, що вас уже вписано в історію Америки золотими літерами. Ваше ім'я стоїть поруч з іменами Резерфорда, Шредінгера та Ейнштейна. З іншого боку — це внесок не тільки в науку. Це внесок у все людське. Повірте, ви станете відомі як батько зброї, яка принесла мир.

Роберт відчув, як із кожним черговим словом генерала все його красномовство випаровується і він більше не може гостро парировати дотепами, відтинати всі надумані компліменти — він міг тільки слухати ледь не з розтуленим ротом, зачарований картиною, яку йому змальовував генерал, і час від часу кивати головою. Це було його ганебною таємницею.

— Я хочу одного, — тепло, майже по-батьківськи сказав йому генерал. — Аби ви були певними того, що зробили праве діло. Ви зробили те, для чого Господь створив вас і явив у цей світ.

— Це просто мій обов'язок, — сухо, безвиразно озвався він, аби генерал не чув, як сильно він припадає до його слів, як сильно він потребує чути саме те, що каже йому цей чоловік. А втім, генерал і сам знав це. Ось що було в їхньому тандемі найстрашнішим.

— З вами буде генерал Фаррел, містере Оппенгеймер. Я впевнений, ви зробили все, що могли, і ви зробили все якнайкраще. Помилки не буде.

Роберт кивнув.

Генерал простягнув руку, і Оппенгеймер потис її, відчуваючи, як цей обмін поглядами перед початком експерименту скріплює їхній двозначний союз на роки, якщо не навіки.

Генерал, не кажучи більше ні слова, пішов до автобуса.

До нього підбіг уже знайомий йому чоловік, з яким вони час від часу перетиналися на різних об'єктах, пов'язаних із дослідженнями. Його звали Атомний Білл, він працював для «Нью-Йорк Таймс», і його козирем було те, що його начебто вважали найбільшим спеціалістом із атомного проекту з-поміж усієї американської преси. Віднедавна Роберт став справжнім улюбленцем газетних шпальт.

— Містере Оппенгеймер, сер, — прискочив до нього Атомний Білл. — Я з газети «Нью-Йорк Таймс», ви зможете сказати мені пару слів про сьогоднішнє випробування?

— Не зараз, — вичавив із себе Роберт. Він відчував, як у шлунку підіймається нудота. Що далі, то страшніше йому ставало. — Перегодом.

— Саме так, сер, після випробувань! Тільки нікуди не зникайте, благаю вас!

Роберт неуважно кивнув, стиснувши зуби так, аж на щоках у нього проступили жовна. Він намагався втримати себе від усіх небажаних проявів слабкості. Не озираючись, Роберт повернувся до головної кім-

нати командного центру, вже заповненої людьми. У центрі на нього чекав генерал Фаррел зі своїми підопічними.

— Еллісоне, починайте відлік, — кинув він своєму помічникові та став біля оглядового вікна. Його нудило.

Еллісон вимкнув диксиленд, що транслювався останні три години по репродукторах на полігоні, та взяв до рук мікрофон.

— Двадцять хвилин, — сказав він. — Усім зайняти свої позиції.

Буквально фізично стало відчутно, як напруження у командному центрі підскочило до свого чергового піку. Ще два дні тому він гадав, що межі напруження його почуттів уже давно пройдені, відколи він приїхав на полігон Аламогордо. Одначе тепер він відкривав себе заново і щопівгодини виходив на нові пороги чуттєвості. Генерал Фаррел, аби пом'якшити ситуацію, озвався до Роберта:

— Містере Оппенгеймер, ви назвали бомбу «Трійцею». Ви не відкриєте таємниці, чому?

Оппенгеймер опустил очі та вчепився руками в поручень біля вікна.

— Я називаю її просто «Штука», сер. «Пристрій».

— А «Трійця»?

— Це просто поезія, сер. Джон Донн. Із «Священних сонетів», — сказав Оппенгеймер і замовк. Він не міг розказати цьому генералові, схожому на сільського простака з глибинки, звідки він узяв цю назву. Не зараз. Не в цей момент випробування сьомим колом пекла.

Людей змінюють не ситуації, людей змінюють інші люди. Він знав, що він — на перехресті світів, де змінюються людські долі.

Чому краса, якщо вона вираз досконалості Творця, завдає такого болю? Чому так тяжко зближатися з нею? Чому краса обпікає?

У 1936 р. він, гадаючи, що вже достатньо дізнався про атом любові, зустрів прообраз його майбутнього розщеплення і того ефекту вибуху, який може статися, коли його справді розкласти на елементарні частки. Три роки, сповнені пристрасті, якої він раніше ніколи не знав, він провів з донькою професора літератури з Берклі, Джин Тетлок. Цей вибух обпалив його і покалічив, і він, зраний, розстався із Джин — гадав, що розстався. Щотижня, щомісяця він відчував, як пристрасть живе в ньому. Вони знову і знову поверталися одне до одного — на ніч, на день, на годину. Це було як хвороба, як яма, з якої неможливо вибратися.

Він оселився на ранчо у Нью-Мексико, там був добрий клімат, аби підлікувати туберкульоз, який виявили у нього. Перепочинок від пристрасті він віднаходив у науці та вже був готовий повірити, що випадок з Джин — аномалія в його біографії, викликана одним із тих випадкових блукаючих факторів у Всесвіті, які часом провокують найнезбагненніші чудеса, коли ж зустрів Кітті Гаррісон.

І що з того, що вона була одружена? Що з того, що її чоловік був йому майже другом? Це було щось тільки між ними. Іскра. Блискавка. Пробій діелектрика, який поєднує два ізольовані середовища. Їм потрібно було бути разом, бо йшлося про життя і смерть, про

щось більше, ніж просто привабленість одне одним, йшлося про можливість зробити ще один крок назустріч тій притягальній силі, фундаментальній силі буття, яка оточувала Роберта зусібіч, у всіх проявах, у всьому суццюму.

Вони провели ті три місяці у нього на ранчо. Кітті сказала йому, що в них буде дитина — і далі все почало нагадувати історію, яку міг би йому розказати його батько, але яка не повинна була статися із ним, сином. Це мало нагадувало те, що повинно було статися з ним. Вони одружилися, і він відчув, що світ науки безпечніший, повніше описує його почуття, аніж те, що відбувалося між ним і Джин, ним і Кітті, ним і рештою жінок. Йому видавалося, що відповідь на таємницю атомного ядра сховано там, у світі на двох, у хвилинах на двох, але загадка тягнулася далі й далі, і він намагався не помічати, як позаду нього сіялися насінини бурі, яку доведеться колись пожинати.

Чому саме на таких жінок, на жінок, схожих на розщеплення атома, йому щастило найбільше? Що Господь хотів сказати йому цим? Всі його любовні історії нагадували одну ланцюгову реакцію, яка, що більше він намагався зупинити її, то сильніше розгоралася. То більше виходила з-під контролю.

Захопившись у Гарварді Емерсоном і Торо, він почав вивчати східну філософію. На факультеті за ним закріпилася слава ексцентрика, людини, готової заради істини, чи того, що він уважав істиною, йти до кінця. І, їй богу, що більше ран він отримував на цьому праведному шляху, то сильнішою ставала

його жага дійти до мети. Коли йому запропонували очолити проект «Мангеттен», він без вагань погодився. За ним висіло вже кілька викликів у ФБР через його комуністичну діяльність. Він знав, що за ним стежать, він сміявся з них, залишаючись наодинці з Кітті, сміявся з їхньої наївної віри в те, що назовні, в його поведінці, в зустрічах, у словах, які він кидає ненароком, якимось проявляється сліди його лівацтва. Можливо, вони гадають, що вони з Кітті залишаються наодинці, аби читати праці Троцького чи листи Рози Люксембург? Ні, вони вели боротьбу за комунізм іншого порядку. За комунізм усередині.

Але навіть Кітті з двома малюками не була достатньо вагомою причиною припинити бачитися з Джин. Вістка про те, що Джин заподіяла собі смерть, розстрошила його.

Аж до її самогубства вони продовжували зустрічатися, іноді. Це був наче вогонь, який, здавалось, уже мав би дотліти, однак раптово спалахував знову, приносячи щоразу більшу руйнацію, однак ні він, ні Джин не могли зупинитися. Вона дедалі більше губилась у своїх почуттях, плутаючи емоції з ідеологією, ідеологію — з літературою, літературу — з законами життя. Їхні стосунки спричинилися до такого закипання пристрастей, що в цьому горні топилося все — йшлося не тільки про те, що вони — чоловік і жінка, яких тягне одне до одного. У жариво їхнього вогню було вкинуто все, з чого складалося їхнє життя, все, що вони змогли просочити собою одне в одному. Йшлося про ідентифікацію, про культурний вибір, про політику, про світову революцію, про пошук себе,

про втрату себе в цьому пошуку. Джин металася від одного світогляду до іншого, а він намагався опанувати свій розум і почуття, присвятивши себе атому.

У студентські часи, аби зайняти розум, він заходився вивчати санскрит. Санскрит став його восьмою мовою. Правильні, ритмічні побудови санскриту пробуджували незнайоме відчуття умиротворення, і Роберту почало здаватися, що вогонь епохи змін, який вони з Джин розпалили всередині себе, потроху вщухає. Він повертався до рядків із «Бгаґавад-гіти», завчених разом з його учителем санскриту, професором Райдером, і їхня мелодика приносила відчуття полегшення. В горні їхньої пристрасті гинуло все. Все, що він просив тепер у Господа, наче Арджуна на полі бою, — це можливості виконати свій обов'язок так, як належить.

Коли з'явилися відомості з нацистської Німеччини про те, що німці розщепили атом, вони — він, Вігнер, Сілард, Теллер, ще кільканадцять умів, звернулися до Ейнштейна з проханням підтримати їхню ініціативу із заснування атомної програми у США. Ейнштейн підтримав їх. Він написав листа президентові Рузвельту, де вказав на крайню необхідність атомного проекту для безпеки Америки і світу, і Роберт тоді вважав, що це — хороший, дуже вдалий, найкращий спосіб утекти від усього, що переслідувало його — від Джин, від страху залишитися позаду колег, від нерозв'язаних питань краси і болю — вперед, назустріч таємниці, назустріч великому сюрпризові, який мешкав усередині атома — назустріч Творцеві.

А далі все відбувалося так, наче невидима сила допомагала йому в усьому, — відтоді, відколи в його житті з'явився генерал Леслі Гроувз, все наче само почало розступатися перед ним. Йому запропонували стати керівником атомної програми, і він погодився. По якимсь часі йому сказали, що їхня атомна програма матиме кодову назву проект «Мангеттен», і він усміхнувся. Цю назву придумав полковник Гроувз.

Він терпіти не міг полковника, а водночас не міг чинити йому опору. Полковник пропонував йому щоразу солодшу наживку, і він, сам того не бажаючи, по самі вуха опинився в сітях військових інтриг, захоплено виманюючи нові й нові кошти на будівництво велетенської лабораторії-міста, для розгортання найбільшого наукового проекту за всю історію Сполучених Штатів. Він зібрав геніїв свого часу. Понад сто тисяч науковців напружено працювали над проектом, дванадцять нобелівських лауреатів, як дванадцять апостолів, працювали під його керівництвом, навіть не підозрюючи, що всі їхні зусилля в кінцевому результаті були направлені на обслуговування його потаємної мрії доторкнутися до неможливого. До мрії, яка щасливим, божественним чином спалася з мрією сотень і тисяч людей, на чиїх плечах лежала відповідальність за хід війни — спалася, але при цьому не перестала бути його. Потаємною — тому що тільки він мав цю інтимну близькість розуміння її, розуміння складності й багатогранності того зближення з матерією, яке вони замірялися зробити. Ні в кого не було цього любовного зв'язку з атомом, який був у нього.

Це був його фантастичний шанс — осідлати, врешті, долю. Йому вже минало сорок, а все, що у нього було за плечима — лише сумнівної ціни слава на факультетах. Та який сенс був у тій славі, якщо його виклади і надалі здавалися порожнім теоретизуванням? В його віці Дірак, Гейзенберг, Фермі — всі ті величини, на яких він рівнявся у юності, — вже сяяли на науковому небосхилі. Вони, а не він, зробили внесок у науку. Йому ж — йому ж минало сорок, позаду кілька розвалених доль, сумнівні мотиви і невиразний пошук істини, який, мов гаряча жилка на чолі, ніяк не давав йому спокою, лише хіба що занадто часто сплітаючись у пульсі з іншою гарячою жилкою — бажанням слави. Ця гротескова пара, яка робила з нього зранене посміховисько, стіною відділяла його від інших. Чи не тому Данте помістив свого Вергілія, який шукав істину, до пекла, а не до раю?

Іноді відчуття самотності огортало настільки сильно, що хотілося кусати п'ястуки. Опиняючись у себе в будинку в новій, щойно збудованій лабораторії в Лос-Аламосі, він відчував, як із кожним його кроком, що ближче він наближається до своєї мети, до метафізичної кульмінації своїх пошуків відначальної частки буття, то самотнішим стає. Він не міг пояснити, чому так відбувалося — адже інші люди у пошуку ліків від самотності відкривали свої серця іншим, а він, що більше намагався зблизитися з людьми, то більш ізольованим себе почував. То сильніше відчував нездоланну межу між собою і ними. Він знав, що має повагу серед колег, мав широке коло спілкування — тут, у Лос-Аламосі, зібралися самі світила,

найкращі вчені його покоління, кожен — яскрава особистість, а він — найяскравіший серед них, і він, усвідомлюючи світло своєї слави, відчував, як день по дню стає самотнішим, позбавленим того цінного, що було в його приятелів: можливості відкритись. Він знав — на гору, до якої він почав шлях багато років тому, на гору, на яку здіймаються такі, як він, він прийде сам.

Бідна Джин, вона теж шукала порятунку на цій святій горі, сподівалася, що як не сьогодні, то завтра одкровення зійде на неї та звільнить її від мук неспокійного розуму. Вони обоє, згораючи у взаємній пристрасті, металися між тим, аби розчинитися одне в одному, і тим, аби навіки розлучитися, кожен перед своєю горою Сінай. Врешті, вона справді поїхала на Сінай. Десь там, із лічниці при монастирі Святої Катерини, де її лікували від тяжкої депресії, спричиненої незагоєними ранами серця, зламаними почуттями та обпаленим жахіттями війни розумом, вона писала йому листа, писала, що тут саме тільки каміння і геть немає трави, що цю місцевість, де ростуть лише покручені оливкові дерева і де всі повторюють святі імена Господа, неначе випалено якоюсь небаченою до цього катастрофою. Вона ніяк не могла збагнути, за що так Господь прокляв цих людей, поселивши їх у місці, де навіть тінь не приносить спочину. За що вони мусять лупати цей камінь і покривати голову цим порохом.

Його Сінай крився всередині атома. Там — там, а не деінде — чекав на нього Господь, його Господь, зі своїми десятьма заповідями. Якось уночі, стражда-

ючи від безсоння після виснажливого робочого дня, після літрів кави і кількох пачок сигарет, він написав їй довгого, пронизливого листа, в якому порівнював своє серце з тією позбавленою життя пустелею Сіною, де єдине місце, куди він мусить піднятися — це певне місце в часі та просторі, де спадуть усі обмеження, де здійснюються всі мрії та сподівання, де приходить Бог. Він написав цього листа і сам зайшовся в сльозах над собою і тим ідіотським життям, яким він жив. Над цим повністю позбавленим глузду проектом, який не міг вирішити в цьому світі нічого. Того вечора він зізнався самому собі, що ніщо в його житті, з того, що він зробив, не мало значення. Він був знищений.

Коли сльози висохли, він подер листа на клапті. Який же він ідіот! Що сказали би зараз його колеги, якби дізналися, що той, хто кожного дня веде їх, наче народ ізраїльський на землю обітувану, до славної перемоги, — повністю обеззброєний і знешкоджений, спаралізований безсенсовністю всіх своїх починань?

Яким жалюгідним він постав у тому листі! Він подер листа, тому що кожне слово виявилось у ньому неправдою. Ось що виявилось найбільш шокуючим, найбільш болючим — не те, що він зізнався перед собою в повному крахові себе як особистості, а те, що кожне слово в листі було неправдою, було фальшем, тонким збоченням і прославлянням цього збочення.

Ось що було справжньою причиною його неспроможності бодай якось навчитися товаришувати, хоч якось розділити свою самотність. Він не просто знав, що його талант винятковий — він бачив особливе призначення свого таланту, бачив його метафізичний

сенса. І це бачення повністю паралізувало його. Воно, а не що інше, висушувало його серце до вигляду сінайської пустелі. Погорда — ось ім'я тій немислимій катастрофі, яка сталась у нього всередині та випалила все, залишивши тільки полупаний камінь. Ось обличчя сатани, яке він бачив перед собою кожного разу, коли зустрічався зі своїми колегами, коли виходив на люди. Він панічно боявся, що хтось побачить за його приятним обличчям ці безодні, нелюдські безодні погорди, холодні, чужі, для яких не важить ніщо, крім кінцевої мети. І на всій землі була, напевне, лише одна людина, котра змогла розгледіти за досконало вибудованою маскою його справжнє обличчя — це був генерал Гроувз.

Коли вони зустрілися з генералом Гроувзом, він зрозумів що надійно сів на генеральський гачок. Той робив усе, аби вберегти Роберта при проекті. Він, наче Господь для Мойсея, творив чудо за чудом — все для Оппенгеймера, все в ім'я Оппенгеймера! Оппенгеймер мусить вести проект! Із нього зняли всі підозри у зв'язках із комуністами, забули про скандал із Кітті та її чоловіком, йому простилося все. Залишилася тільки ганьба у серці. Її не можна було скасувати жодними рішеннями в кабінетах чиновників. Не можна було зупинити росту тієї густої, гіркої трави погорди, яка, хоч і різала його до крові, пустила коріння надто глибоко, аби він міг її вирвати. Що далі вони просувались у проекті «Мангеттен», то менше він відчував реальний зв'язок із зовнішнім світом. Генерал Гроувз привів у проект неймовірні гроші. У них було все, що необхідно. Вони досліджу-

вали здатність різних речовин поглинати нейтрони, — мідь, срібло, платину, золото — великі шматки золота валялися в них у лабораторії. Одним таким шматком золота вони підпирали двері до кімнати, де стояло найцінніше їхнє дитя — срібляста тепла куля речовини, якої до цього просто не існувало на Землі. Вони синтезували плутоній.

За час, поки лос-аламоський проект розвивався, у нього народився син, а потім донька. За цей час німці встигли захопити Європу і рушити на Росію, американці — висадитись у Нормандії, японці — напасти на Перл-Харбор. Відбувалося всього достатньо. А він, посередині найпрекраснішого штату Америки, де Господь дарує найкращі заходи сонця, сидів і вибудовував у голові дорогу, яку залишилося пройти йому до вершини свого Сінаю. Чим він відрізнявся від фюрера Гітлера, чи від товариша Сталіна? Тим, що він ішов до пізнання.

Сидячи у своєму будиночку, позбавленому слідів сімейного затишку, курячи соту за день сигарету, він пригадав сонет Джона Донна, який зворушив його в юності:

Триликий Боже, в серце моє бий,
Жени із нього заздрість, злобу, страх;
Щоб встати зміг — зітри мене у прах,
Спали, розвій, втопи, в сльозах омий!

Я мов фортеця, яку ворог злий
В облогу взяв, — у захисних рядах
Відчай і зрада — й неминучий крах:
Зайняв її вже гарнізон чужий.

Тебе люблю я і любив завжди,
Та в спілці я із ворогом Твоїм;
Зруйнуй її та розлучи із ним,

Утіх позбав, в темницю посади!
Щоб вільним будь — рабом стаю з мольбою,
Й щоб цноту мати — гвалтований Тобою!*

«Все, що ти робиш, виконуй, як жертвопринесення Мені» — пригадав він слова з «Гіти». Це тримало його. Три слова, які важили для нього — обов'язок, доля, віра. Все, про що він міг молити Бога — це лише те, аби Він прийняв його діяння як офіру, тому що, точно так, як із Джин, — не йти він не міг. І в цьому була його доля. Особлива, суха, мозолиста пристрасть тягнула його вперед. І коли місяць тому він дізнався, що гітлерівська Німеччина капітулювала, то відчув, як Господь знову звертається до нього — наче випробовує його. Чи готовий він іти справді до кінця, чи готовий він пізнати Його, глянути Йому в Його сяюче обличчя? Чи готовий він вірити? Триликий Боже...

А може, думав іноді він, справжній Господь — це людина, яка творить, підтримує і знищує цей світ? Зрештою, хто ще, як не людина, несе відповідальність за все, що відбувається на планеті? Можливо, в такий метафоричний спосіб люди самі собі дають послання, прикриваючись Богом для більшої вірогідності?

Й одразу, після таких думок, що їх можна було порівняти з бігом крізь зарості тернів, він відчував

* Переклад: В.Марач.

розкаяння. Він знав, що завтра його чекатиме ще один день терпіння, ще один день зменшення своєї присутності в цьому світі, коли він утягне себе ще більше всередину — він скаже на одну незважену фразу менше, зробить на один некерований жест менше, аби не дати вирватися цьому вогнедишному драконові, цьому звірові, осідланому дівою, на волю. Він міг би тільки мріяти, аби колись та й розповісти генералові Фаррелу справжні причини, чому він назвав бомбу «Трійцею» і чим для нього виявився той вірш Джона Донна багато років по тому, як минула його невинність дитинства.

— П'ять хвилин, — промовив у мікрофон Еллісон, і слова Еллісона повернули його до дійсності. Доктор Бейнбрідж зайняв своє місце біля детонатора. Після запуску бомби буде ще 45 секунд на те, аби скасувати команду. Доктор Кістяковський, склавши руки за спиною, розгойдувався на пальцях ніг. Ще один науковець стояв біля панелі екстреного вимкнення детонатора на випадок, якщо надійде така команда. Метеоролог напружено дивився у вікно, схрестивши руки на грудях. Решта людей відчували сягання напруженням якоїсь крайньої позначки і припинили всі розмови. У командному центрі повисла тиша.

Ніхто насправді не знав, наскільки сильною має бути ударна хвиля. Хтось казав, що хвиля змете всіх свідків експерименту з лиця землі, як порох. Ходили також чутки про те, що бомба може знищити цілий штат або ж призвести до розламу плити, на якій стоїть материк. Ще інші казали, що вибух може спричинитися до некерованого вигорання кисню в атмосфері, і Земля може зникнути за лічені хвилини.

Страх, що випробування зірветься, знову охопив його, змішуючи в його серці почуття переможця, який уже впирається досягнутою ціллю, і почуття переможеного, того, хто по кількох хвилинах утратить усе. Від такої міцної суміші Роберт відчув, що от-от утратить панування над собою.

Коли місяць тому пролунала вістка, що Німеччина капітулювала, стало зрозуміло, що в атомній бомбі більше потреби немає. Що могли зробити проти Америки і світу японці зі своїми самурайськими мечами? Вони були очевидно безпорадні, тож питання їхньої капітуляції було тільки питанням часу.

Вони скликали Тимчасовий комітет, аби вирішити, чи повинні тривати наукові розробки далі. Коли його спитали, чи підтримує він ідею проведення випробувань ядерного пристрою, він, не вагаючись, дав згоду.

І тільки вчора вночі він по-справжньому відчув — у нього немає жодної опори під ногами. Він пройшов увесь цей шлях, бо сподівався, що зараз, у точці перетину світів, де сходяться часи, він зустріне Її, Верховну Істину, але раптом утратив нитку своїх міркувань — на основі чого він дійшов висновку, що, розщепивши атом, він зустрінеється із Всевишнім?

Можливо, то були тільки останні, найтяжчі, повні сумнівів кроки перед досягненням вершини? Кожен, хто вирушає за неможливим, в якийсь момент може відчути бажання впасти, здатися — можливо, саме по цих хвилинах його судитиме історія? Йому здалося, ніби незбагненна сила ілюзії на мить відступила від нього, дозволивши побачити справжній

стан речей — і він жахнувся. Весь цей час, уважаючи, що маніпулює всіма, він слухняно ішов на поводиті у генерала Гроувза, який знайшов найсмачнішу приманку для його дракона — можливість задовольнити честолюбство.

Так чи інак, він прийшов. Він зробив усе, що залежало від нього. Він боровся як міг, і дракон поборов його. І він не знав, чи радіти тепер, що в його руках — кінцева мета шукань, чи плакати. Можливо, то була істина — настільки складна, що володіти нею одній людині просто не під силу?

Оппенгеймер мовчав, мовчали інші присутні в командному центрі. Він напружено дивився в бік пристрою.

— Нуль хвилин сорок п'ять секунд, — промовив Еллісон.

Він побачив, що його колеги перебувають у повному сум'ятті. Хтось плакав. Хтось сміявся. Відчувалося, що наступної миті може статися все що завгодно.

«Господи, я прийшов до Тебе».

Аби не втекти раптом в останній момент, він учепився руками в поруччя, він весь зосередився на горизонті, на тому, що має статися.

— Вісім... сім... шість... п'ять...

Коли Еллісон дорахував до нуля, він закричав: «Час!», і настала довга-довга тиша, і нічого не відбулося.

«Що трапилося, чому нічого не відбувається?». І коли він подумав це, яскраве світло спалахнуло на обрії. Це світло було яскравішим за все, що йому доводилося бачити у своєму житті. Воно повністю

осліпило його, і він відчув, ніби бачить себе наскрізь, ніби він повністю оголений і перед ним стоїть сам Господь. Уся долина, все, що було в ній: гори, кущі, каміння, кожна щілина, кожен закуток — освітилися цим світлом усіх світел, світлом чистої, досконалої краси. «Якби сотні тисяч сонць водночас зійшли на небі, то їхнє сяйво могло б нагадати сяйво Верховної Особи у всесвітній формі» — пригадав він фразу із Бгавад-гіти. І коли він подумав про це, ще один рядок постав і повис у нього в голові: «Я — Смерть, великий руйнівник світів... Я — Смерть, великий руйнівник світів... Я — Смерть, великий руйнівник світів...»

І далі він подумав: «Господи, прости мені, бо со- грішив я».

І він відчув велике полегшення. Все раптом стало ясно. Він прийшов на гору Сінай, і Господь прийшов до нього, і Він прощає йому все.

Відчуваючи, як глибока покора входить йому в серце, він відчув, що зможе перечитати вірш Дон- на, оці слова про фортецю: «зруйнуй її...» — зруй- нуй непокірну фортецю мого серця, забери в мене мою самотність, розрадь мене, Господи, бо щойно я випустив диявола своєї погорди назовні. Розрадь мене, бо я — ніщо, неук, ідіот, який більше не знає, куди йти далі. Який остаточно заплутався в тому, що добре, а що лихе, і який відкрив двері Тобі, великому руйнівникові світів, Смерті.

У небі над пустелею ріс великий фіолетовий стовп диму, який піднімався вище і вище, він пробив рі- вень хмар і став підійматися навіть іще вище, і тоді велика коричнева куля, що переливалася сліпучими

вогнями, почала повільно надуватися, один раз, потім ще раз, збільшуючись у розмірах... І тоді багряне світло пролилося на землю, освітлюючи усе в глибокий коричневий. Димова куля зупинила свій ріст, почала сплюскуватися, потім набирати форми гриба. За якусь хвилину вони почули гучний, моторошний звук вибуху. Він нагадував гуркіт грому, тільки значно гучніший. Ударна хвиля досягла їхнього місця, і стінки центру затремтіли під її тиском.

— Спромоглися, — сказав він і відчув, як повністю розслабився, обм'як. Того, що сталося, не убгати в голову. З обличчя генерала Фаррела він побачив, що той перебуває не в меншому сум'ятті, ніж він сам.

— Спромоглися, — повторив Френк, його брат. Інші теж почали говорити: «Спрацювало», «Ми зробили це». Доктор Кістяковський кинувся йому на шию з поцілунками:

— Ми зробили це, Роббі! Ми зробили це!

А все ж було відчуття повислої у повітрі тиші. Сходило сонце. Вітри, коли ядерна хмара досягла рівня хмар, стали розривати її в різні боки, позбавляючи чітких обрисів.

— Ми зробили це, — повторив хтось за спиною.

Оппенгеймер відчув, як важкість накопилася на нього. Відчув, що він ледве тримається на ногах. Він пошукав по кишенях костюма сигарети, дістав і дрижачою рукою припалив. Тільки-но з'явився генерал Гроувз, він сховав вільну руку в кишеню, аби генерал не побачив, що та дрижить.

— Вітаю з успіхом, Роберте, — тиснув йому руку генерал. Хтось із військовиків нарешті почав плескати, інші підхопили. Було чутно, що внизу, в око-

пах, на інших оглядових площадках, теж панувала ейфорія. Страшне, дике збудження охопило всіх, хто спостерігав за вибухом.

— Якби шпигун спостерігав за цими випробуваннями, він був би вражений, — пожартував генерал Фаррел. — Війну закінчено, генерале Гроувз.

— Так, — погодився генерал Гроувз, — але тільки після того, як ми скинемо бомбу на Японію.

— Напевне, — ледве відчуваючи свого язика, промовив Оппенгеймер. Він обіперся на поруччя, палячи сигарету і не відчуваючи смаку, та озирався на обличчя людей, які вітали один одного з перемогою. Його спустошення було настільки глибоким, що якби він вирішив зараз почати описувати його, то не знав би навіть із чого почати, тому що його було розібрано на дрізки.

Він знав напевне одне. Світ змінився. Світ більше не буде таким самим. Але найперше змінився він. І тепер йому треба жити з цими змінами.

Він допалив сигарету, недбало загасив недопалок. Розстебнув піджак, тому що в центрі зробилося спекотно, вийшов на повітря і в променях сонця, що сходило, неспішною ходою пішов у бік автобусів, залишаючи позад себе радіоактивну хмару, світанок, залишаючи людей, чиї долі він змінив назавжди, залишаючи себе.

Там, попереду, був новий Сінай, нові пророцтва, нові шляхи, і все, що йому потрібно, — це просто віднаходити в собі сили йти.

22.04.2013

**СВЯТИЙ ХРИСТОФОРЕ,
МОЛИСЯ ЗА НАС**

«А що сказати про кінокефалів, собачі голови яких і гавкіт скоріше видають їх за тварин, ніж за людей?»
Св.Аврелій Августин, «Про град Божий»

1

Згадки про кінокефалів, або ж песиголовців, трапляються серед античних істориків так часто, що мимоволі починаєш задумуватися, звідки росте ця однастайність. Скажімо, Геродот, Мегасфен, Пліній Старший однастайно стверджують, що бували (бачили, зустрічали) в землях, де в чоловіків на плечах собачі голови з потужними щелепами, а замість голосу — собачий гавкіт. «І не відають вони славної іменем мови інших смертних» — казав про них Симмій Родоський. Про песиголовців ходила слава безстрашних воїнів, вони знали, як користуватися зброєю, інструментами, а також носили одяг, що свідчило про наявність сорому. Це, своєю чергою, дало підстави середньовічним християнським теологам прираховувати песиголовців до істот, що мають душу.

Дивовижно, що сцени боїв із кінокефалами мають таку популярність у середньовічній мініатюрі. Так, існують зображення винищення песиголовців індійськими воїнами. Зображено їх і на перських

мініатюрах. Про битви з кінокефалами пишуть китайські хронографи. Не забувають згадати про собачий народ і тибетські джерела. Що вже казати про Александра Македонського. На одному індійському зображенні можна побачити полководця у розпалі битви з песиголовцями.

За середньовіччя про песиголовців писали такі гідні довіри мужі, як Августин Блаженний, францисканський монах Плато Карпіні. Ісидор Севільський, єпископ Севільї, який за свої енциклопедичні знання у наші дні вважається захисником Інтернету, писав про кінокефалів у своїй християнській енциклопедії «Етимології».

Врешті, оминаючи багатьох інших авторитетних свідків, згадаймо коптські апокрифічні «Діяння святого Варфоломія», де Спаситель, відправляючи апостолів у країну хазареїв, сказав: «Надішлю вам чоловіка з землі песиголовців, що в нього голова собача, і за його помочі увірують у Мене».

Щодо місць проживання кінокефалів, маємо різні дані. Насамперед їх розміщують на скандинавських землях (китайські, тибетські джерела), далі згадують про Індію, зокрема її гористі північні частини, нинішні території Пакистану. Також згадуються Лівія, Етіопія, Скитія. Геродот свідчив про плем'я неврів-вовкулаків, що мало звичай на час зимового сонцестояння збиратися разом і колядувати у вовчих шкурах.

Не обійшлося без песиголовців і в Московії — на французькій мапі 16 ст. в області Колмогора зображено мисливця з рушницею, одягнутого у шкуру.

Замість людської голови у нього — знову ж таки собача. Скептично налаштовані історики вважають, що середньовічні невігласи відсували землі, де мешкали песиголовці, то далі, що далі заходили загони колонізаторів. Однак, беручи до уваги те, що песиголовці не знали ні вогнепальної зброї, ні обладунків (за винятком хіба Московії, де, можливо, отримали рушниці в результаті обміну), можна припустити, що песиголовців просто витрутили — у пустелі, в гори та пустища.

З-поміж інших свідчень на користь кінокефалів найпереконливішим є певне постать святого Христофора. До 18 ст. на всіх іконах, як і в патериках (та навіть у Київському псалтирі 1397 р.!), святий Христофор зображався з головою собаки. У 1722 р., Синод заборонив зображати святого із собачою головою як те, що мерзенне «природі, історії та самій істині».

Про святого Христофора розповідають, що він був захоплений римлянами в полон під час одного з боїв десь на Півночі Африки. Він став вояком африканського мармарійського підрозділу римської армії. Від інших вояків, як і належить песиголовцеві, його відрізняли кремезна статура, велика фізична сила, а також собача голова. Не знаходячи собі притулку серед людей, цей чоловіко-пес знайшов відраду у вченні всіх знедолених, і ще до хрещення почав проповідувати слово Боже серед римлян.

Своє духовне ім'я цей песиголовець отримав, згідно з переказами, таким чином. Відрікшись людей, що зневажали його за потворний вигляд, Репрев (так звали його серед римської центурії) прийняв служін-

ня біля бурхливого потоку: він вирішив переносити через воду людей на руках. Так, одного разу до нього прийшов хлопчик, що попросив його перенести на інший берег. Репрев згодився. Але десь посередині дороги відчув, що хлопчик стає непомірно важким, ще трохи, і їх обидвох мало змити водою. «Чи знаєш ти, кого несеш?», — запитав хлопчик. Репрев сказав, що ні. «Знай, що несеш Спасителя», — відповів хлопчик і промовив: — Нарікаю тебе Христофором — Тим, хто ніс Христа».

Святий Христофор проявив чимало чудес во славу Христа, зокрема показав примноження хлібів, цвітіння палиці, навернув блудниць, був стійким до розпеченої міді. На сьогодні святий Христофор переведений католицькою церквою в ранг другорядних святих, однак, попри поширену думку, деканонізованим не був. Святий Христофор залишається заступником парубків, перевізників-далекобійників, мандрівників, штормів, епілептиків, садівників, а також віндсерферів.

2

«Привіт усім. Мене звати Родіон Раскатов, і мені 32. Я зайнятий улюбленою справою — віндсерфінгом, і це дозволяє мені жити так, як я хочу. Я живу в місці, де я мріяв жити, спілкуюся з цікавими людьми і у мене все зашибісь. У мене є дівчина, яку я люблю, і робота, яка завжди годуватиме мене, тому що люди завжди багатимуть кататися зі швидкістю вітру».

Написавши цей текст під своєю світлиною у Фейсбучі, Родіон Раскатов, 32 роки, родом з Одеси, відкинувся на фотелі та блаженно закурив. Курив він вдумливо, не поспішаючи, мовби між ділом прислухаючись до того, як хропе в сусідній кімнаті його друган Казік із Малопольськи. Вони орендували цей бедуїнський будинок учотирьох — він, Казік, і ще двоє єгиптян, які вирішили порвати зі своєю ідентичністю: переїхали з Александрії на Сінай, проміняли сніжно-білі галабеї на джинси, забили на мусульманську охайність, відпустили дреди і повний день серфіли. Це було головне — те, що вони пов'язали своє життя з віндсерфінгом.

Отож, поки двоє єгиптян, один із Каїру, інший з Александрії, Камаль та Еззі, гуляли десь із серфами в лагуні, Родіон користувався з нагоди щось пописати. Навколо було тихо, стояла обідня пора. Всі місцеві були в мечеті, дауншифтерські нетрі спали або ж дрімали десь у прохолоді, якщо десь тут була прохолода — тут, у місяці липні, на самому краєчку Африки, у священний місяць рамадан.

Писати він почав недавно. Відносно недавно — до цього, соромно зізнатись у компанії, він теж щось пробував писати — часом якісь вірші, іноді якісь філософські міркування, одначе це супроводжувалося такими напливами сорому, що ділитися ні з ким у нього духу не вистачало. Навіть дівчатам, яких він зваблював паками, — що в Одесі, що тут, у Дахабі, — він читати це не наважувався. Та й не випадало це йому — засмаглому, мускулястому красеневі з вигорілим до солом'яного кольору волоссям — виказувати

сором, читаючи якісь... вірші? Родіон подивився на дошку свого приятеля Вані, що приїхав до нього з Люберців: на ній, з наслідуванням шрифту на плящі віскі «Джек Деніелс», було написано: «Ваня Кравцофф». Череп і перехрещені кості під написом підтверджували, що жарти з Ваньою Кравцовим могли закінчитися печально. І не дивно — Ваня був професійним борцем у боях без правил, пройшов через люберецьку шпану і битви з хачиками, його бойові татування могли стати передісторією до невеликого наукового дослідження на тему падінь і злетів підмосковного криміналу. Зараз Вані теж не було — разом зі своїм братом Єгором вони захопилися китайською гімнастикою цигун. На це діло їх підсадив іще один ветеран Люберців Коля Велікан. Коля був місцевим гуру. Він розчехляв новеньких на тему дао, в натурі реально базарив, що вся ця галіма маза — це чисто ілюзія, і всі нормальні пацани втикають по кислоті у дзен. Зараз, у мертвий сезон, коли всі туристи роз'їхалися, коли всі аборигени з іще не прокуреними остаточно мізками втекли до себе в Росію, Україну, Німеччину, Канаду, роботи не було взагалі. Стояв штиль, і серфери сушили вітрила. О цій порі всі нормальні пацани збирались у Колі Велікана і курили, аби прикликати вітер. Увечері в них почнуться їхні практики, хлопці будуть робити «вісім шматків парчі», стояти у стійці «велике дерево» і накопичувати ци. Зараз же вони коротали час у Колі, травлячи історії, п'ючи чай з мармарією і неквапно передаючи по колу олдскульний косяк моделі «факел».

Родіон відчував утому від цієї компанії. Можливо, йому вже час постатечнішати — міркував він. Можливо, він уже виріс із цих постійних тусичів, де всі накурюються і перебрехують байки зі свого хуліганського минулого. Він уже знав напам'ять усі ті небилиці, і тепер йому хотілося чогось іншого. Можливо, вони з Алею одружаться і заведуть дітей... Вони зустрічалися з Алею вже три місяці, і Родіон відчував, що Аля — якась особлива для нього. Вона — наче його квіточок в інше майбутнє. Щоправда, це і лякало здорово теж. Що там?

Цього він іще не розумів. У нього було вже все, про що міг мріяти хлопець із робітничих районів — він заробляв нереальну, за його мірками, купу грошей, навчаючи людей тому, в чому був асом і що любив понад усе — в катанні на дошці. Він витрачав скажені, за мірками його батьків, гроші на серфи. Сама лише дошка коштувала штуку зелених, і її вистачало, скажемо прямо, на сезон. Недешевий вид спорту, Раскатов тут повністю погоджувався, і все ж таки він міг дозволити собі їхати на зиму в Таїланд, на Ко Самуї. На весну ж повертався до Одеси, щоби зустрітися з корешами і загудіти на пару тижнів, забратися кудись на Тарханкут і провести кілька веселих деньків там. Він не хотів від життя багато — лише можливості подорожувати там, де йому праглося, мати добрі дошки для катання, мати що їсти і де переночувати. Навіть одяг був йому не так уже й потрібен — там, де він провів більшу частину свого життя, потребу в одязі було зведено до мінімуму.

Раскатов був, що й казати, щасливою людиною! Саме щоб увіковічнити це відчуття, він і всамітнівся за ноутбуком, оформлюючи свою сторінку на Фейсбукці. До нього вже почали надходити запрошення на дружбу, і серед них було чимало симпатичних молодих осіб, які бажали опанувати вітер. Раскатов обожнював свою стихію.

Докуривши «Клеопатру» (на рамадан у дахабських крамницях наступав дивний, майже блокадний стан — припинили завозити палені «Мальборо» та «Елем», залишивши тільки один вид тютюну — страшні, немов ядерний вибух, сигарети, що їх бедуїни звали «Гліубадра»), Раскатов витягнувся у плетеному фотелі. Чого йому хотілося? Може, піти на свіжі соки в місцеву джусівню? Випити густої гуави, або свіжого манго, або соку з цукрової тростини, дешевого, зате холодного і смачного?

Скоро, можливо за тиждень, мала приїхати його дівчина, Аля, і тоді у нього не виникатиме питань, що робити. Раскатова засмучував факт, що дівчата настільки зв'язували його. З ними було складно, одначе без них неможливо. Навіть Аля, його чарівний білет у невідоме майбуття... Навіщо я тебе так люблю, Алю? — питав він подумки, збираючись написати їй листа.

У мечеті, що була за сусіднім будинком, закінчився обідній намаз, про що й сповістив на всю околицю старий, тріскучий гучномовець.

Расказов зрозумів, куди він хоче піти насправді. Він хоче піти провідати свого нового товариша, Артьома.

Артъом жив у великому бедуїнському будинку посеред Асали. Весь другий поверх аж до вересня належав йому. Власне, поверх був не те, щоби великий — кухонька, спальня і щось на кшталт вітальні, завішаної зображеннями тантричних символів та Будд, що залишилися від попередніх власників. Найбільшим багатством другого поверху цього будинку була велика тераса. Серфери, що свого часу мешкали тут, обладнали все, як завжди, зі смаком і комфортом. Ця публіка розумілася на відпочинку, цінувала добрий лаунж і вміла його створювати. Вони не любили одного — коли їм обламують кайф. Коли їм не обламували кайфу, серфери були напрочуд милими людьми, дбайливо ставилися до речей та обов'язково майстрували щось із залишків розтروчених віндсерфів — крісла, лежаки, сушилки для білизни.

З другого поверху відкривався чудовий краєвид на Асалу. Пласкі дахи одноповерхових домів, залиті сліпучим сонцем, обриси пальм, що завмерли в липневій спеці, наче кадр, вирізаний з кінофільму, лазурна смужка Акабської затоки і теракотове пасмо гір на протилежному березі, який належав саудитам. Недобудована мечеть додавала пейзажеві деякої інопланетності й нагадувала ландшафти із «Зоряних воєн».

Артъом, рятуючись від спеки, лежав під очеретяним навісом на матраці та працював за комп'ютером. Останні тижні, відколи настала справжня спека, залишатись у приміщенні не було змоги,

навіть попри ввімкнені вентилятори. На шкільній дошці в «Нірвані» — ресторанчику і дайв-центрі на набережній — щодня записували температуру води і повітря, й останні дні градус повітря ріс і ріс, наближаючись до позначки плюс 45. Над пустелею, позначеною ламаними кривими гір, стояла особлива, вібруюча тиша.

— Привіт, старий, що робиш? — гукнув Родіон Артьому, підіймаючись до нього на другий поверх.

— Хронокосмос.

— Що?

Артьом упав головою в матрац і звідти повторив щось.

— Я приніс диню. Будеш диню?

Артьом відірвав голову від матраца, подивився на диню і знов упав обличчям в гаряче забуття.

— Зараз, — врешті сказав він і почав підійматися. Спека чавила капітально, і Раскатов поскорше сховався від сонця в затінок кухні.

На кухні в Артьома панував такий самий парубоцький безлад, що і в будинку Раскатова. Між пакетами з бедуїнським хлібом, пачкою фети і відкритою банкою хумусу валялася фольга для куріння і власне сам курильний матеріал. Банани в'яло виглядали з закутків кухні, немов жертви невідомого ще науці передозу.

— Як справи? — спитав Артьом, повертаючись із ванної з мокрою головою. За останній місяць у нього відросла борода, і Артьом мало нагадував того життєрадісного юнака, якого Раскатову пощастило зустріти якось вранці на набережній Асали. Артьом

ішов тоді у своєму незмінному капелюхові, якого він не знімав від часів мандрівок Тибетом, і перше, що він спитав у Раскатова, це чи вміє Раскатов грати музику. Раскатов сказав, що трохи вміє грати на гітарі, Артєм відповів, із жалем, що на гітарі сам уміє, він шукав клавішника у нову групу, що грала дабстеп.

— Нормуль справи, — повідомив Раскатов. — Аля приїжджає за тиждень.

— Це твоя дівчина?

— Та.

— Будете одружуватися? — спитав Артєм, заливаючи окропом каркаде.

— Одружуватись? Я ще якось про це не думав... Не дуже то й хотілося б.

— Ну, ти її любиш?

— Ти ставиш надто прямі запитання.

— Тому що в усьому потрібно доходити до істини. Як ти інакше дійдеш до істини, не ставлячи прямих запитань? — спитав Артєм серйозно, дивлячись на нього з-під капелюха, якого вже встиг натягти на себе.

— Ти знаєш, я не впевнений, що її люблю, — сказав Раскатов, присідаючи біля Артєма. Той поставив тацю з чашками, тарелю з динею і чайник між ними на матрац. — У тому сенсі, що вона класна, але мені складно уявити, що ми просто беремо й одружуємося, як ти кажеш. Мені здається, краще бути у вільних стосунках, коли ніхто нічого нікому не винен. Подивися на Трейсі, — Раскатов вирішив обґрунтувати свою позицію. Артєм був збіса цікавим хлопцем, страшенно полюбляв сперечатись і в усьому міг обстояти свою думку. Раскатову це сподобалося в ньому, і він учився в Артєма мистецтву ведення діалогу.

— От візьмімо Трейсі, з якою гуляє малий Смірнових, Іллюша. — завівся Раскатов. — Вона з Америки, з Нью-Джерсі, і в них там так прийнято. Тут Трейсі гуляє з Іллюшою. Там, у Джерсі, в неї є бойфренд, а ще вона їздить на мотоциклі з Анілом із «Нірвани». От як це роблять на світі.

— В якийсь момент доводиться перебирати на себе відповідальність, — суворо відповів Артьом, втягуючи в себе гарячий каркаде.

— Старий, я не кажу, що шлюб — це кепсько, просто іноді потрібен довший час, щоби люди дізналися одне про одного. Років п'ять-сім, щоби вони покрутилися одне біля одного, тоді ти вже знатимеш, що це твоя людина, що ви створені одне для одного. Ти зрозумій, я не проти, щоб Аля мала ще когось там у Москві, я тільки радий, що в нас такі довірливі стосунки в цьому плані.

— Ну так, і ще ти можеш користуватися своєю свободою тут. У вас же там постійно вечірки у «Вітрилах». Я бачив світлини у тебе на Фейсбуці.

— Навіщо так жорстоко, — сказав Раскатов, нарізаючи диню. — Є просто час для насолоди, є час для того, щоби ставати серйозним.

— Скільки тобі?

— Тридцять два. У вересні тридцять три буде.

— І скільки ти ще так збираєшся?

— Ну, пару років ще так точно. Слухай, Артьоме, давай про щось інше поговоримо. Мене і так мама цим постійно допікає.

— Гаразд. Просто для того, щоб установити істину, необхідно бути також чесним із собою і не боятися на всі запитання відповідати до кінця.

— А ти хочеш установити істину?

— Інакше ніяк.

— Іди до Колі Велікана, вони з кислотою в пустелю їздять, потім розказують, у кого які зміни були.

— Після того, коли встановлено, що істина є, немає потреби повторювати той самий експеримент ще раз. Слід повторити той самий експеримент уже іншими засобами. Я говорив на цю тему з Колею, але Коля хоче повторювати той самий експеримент багато разів.

— Та їм тільки би чимось розкумаритись. Це не той народ, з яким можна про щось говорити.

— Вони просто зупинилися на одному інструменті пізнання, їх приваблює метод, а не істина.

— А тебе?

— Я шукаю способи, якими істиною можна поділитися з усіма бажаючими.

— Себто, ти нею вже володієш?

— Це вона володіє мною.

— Ну ок, а інші?

— Іншими вона теж володіє, але їм це нецікаво.

Раскатов задумливо попивав каркаде, вдивляючись у смужку моря за будинками. Арт'ому було всього двадцять чотири, але він був першою людиною, яку він не міг вкласти у вікові рамки. Зазвичай усе було просто — людина долала певну вікову стелю — скажімо, вісімнадцять, і вона наче виривалася з атмосфери впливу батьків і ставала повноцінним, самостійним метеором, що відправлявся у мандри на пошуки власного шляху, чи як би то сказати. Десь там, потім, після сорока, чи навіть після п'ятидесяти,

чи навіть п'ятдесяти п'яти, як у випадку Корнія Корнійовича, місцевого старожила, на ці вільно літаючі тіла починала діяти інша гравітація, і їх притягувало до чогось прісного і традиційного. Раскатов не хотів думати про це друге притягання — він не так давно вирвався з-під впливу першого, аби наламувати собі кайф передчасними думками про старість. Зрештою, він був серфером, а серфери не люблять, коли їм наламують.

Усіх тих вільних блукачів між полюсом дитинства і полюсом старості Раскатов сприймав як одного, доволі розмитого, але загалом приязного суб'єкта, з яким він міг легко знайти спільну мову. Арт'юм не підпадав під це загальне описання. Це був перший випадок у житті Раскатова, коли він відчув себе молодшим. Арт'юму, хоч і мав усього двадцять чотири, розсудливості було не позичати. І то була якась нова розсудливість, відмінна від нав'язливої поміркованості батьків — у принципі, Раскатов уважав, що в Арт'юма є чому повчитись.

— То над чим ти працюєш зараз? — спитав він у Арт'юма.

— Над Хронокосмосом. Це мій новий проект.

— І про що він?

— Про істину, — сказав Арт'юм, длубаючись у своєму комп'ютері.

Раскатов плеснув себе по нозі.

— Поглянь, — підсунув йому комп'ютер Арт'юм.

— Це наш мабутній сайт.

— Наш?

— Якщо ти допоможеш мені його зробити.

— Яким чином?

— По-перше, мені потрібна штука зелених на розроблення дизайну у професійного дизайнера. По друге, мені потрібен ще хтось, хто би міг читати літературу і створювати наповнення сайту. Суть Хронокосмосу в тому, що вся інформація в Інтернеті зв'язана між собою, але цей зв'язок не є очевидним. Потрібно встановити первісний зв'язок між усіма видами знань, які є, для того, аби побачити призначення цих знань. Їхню кінцеву мету. Щоби наша робота була авторитетною, ми повинні спиратися на авторитетні джерела. Наше завдання — відновити історичну зв'язність усього знання. Ми працюємо в Інтернеті, тому ми працюємо з текстами. Отже, ми беремо найперші тексти людства, які нам відомі — беремо Рігведу, Авесту, беремо китайські тексти І-Цзин і Шу-Цзин, беремо найдавніші міти людства — епос про Гільгамеша, Єгипетську книгу мертвих і т.д. І ми починаємо встановлювати зв'язки між цими текстами. Нас не цікавить реалістичність таких зв'язків. Реалістичність прийде потім. Ми беремо цитату з Рігведи і встановлюємо зв'язок із Авестою, скажімо. Потім проводимо паралель із тибетськими текстами. Так поступово у нас починає вимальовуватися дерево версій.

— Версій чого?

— Версій істини. Кожна з версій буде змальовувати свою історію, свою траєкторію події. В кожній версії своя мова, своя образність, свої символи. Але ми будемо проводити зв'язки і показувати, що це все — не розрізнені факти, а частини єдиного цілого. Єдиного знання.

— Вау, чувак, це звучить круто. Але хто цим буде займатися?

— Я знаю десятки людей і сайтів в Інтернеті, які вже таким переймаються. Ти зрозумій, насправді, коли людина перестає фанатити від зовнішнього лоску життя, їй хочеться дізнатися, в чому ж суть. І найрозумніші намагаються принаймні спробувати це.

— І ти — один з них?

— Я завжди ставив свою планку дуже високо, ще в школі. І я розумів: можливості, що їх дає життя, треба використовувати. Тоді буде рух уперед, тоді можна буде щось змінити. Ти теж так можеш.

— Ну так, — погодився Раскатов. — Можливо, тоді люди хоч трохи перестануть купляти всі ці речі, які потім лежать, нікому не потрібні. Або припинять дивитися телевізор.

— Так, — підтримав його Артьом. — Дивися ширше. Коли люди знають істину, їм не потрібні держави, які використовують людей у своїх цілях. Знання звільняє людину, їй більше не потрібен такий старший брат. Починає формуватись інше суспільство, суспільство знання, де панують зовсім інші цінності.

Раскатов усміхнувся. Приблизно так само розмито, як він бачив людей у віці між 18 і 55, він, мовби у тумані, бачив складне мереживо протистоянь, в яке було втягнуто просту людину. Корпорації, держави, вільні ринки, суспільство споживання і коливання ціни на нафту — все це він відчував, і відчував тривожно, хоч і нерозбірливо. Він відчув цей теплий вітерець, що дув зі слів Артьома і погоджувався з ним. Що ж до корпорацій, то він і сам їх не любив, і завжди жалів

людей, які чекали на новинки у світі телефонів чи ноутбуків. Ідея Артьома йому подобалася зусібіч.

— Наша мета — знайти протокод, — сказав Артюм. — Набір знаків, з яких виникає все різноманіття знання, яке ми маємо зараз. Тому ми досліджува- тимемо не тільки тексти. Ми вивчатимемо всі зна- ки, які тільки відомі на планеті. Порівнюватимемо алфавіти, аби побачити цю схожість на базовому, фундаментальному рівні. Нам потрібно відновити цей первинний текст, який розповідає людині про все, що відбувається на світі, власне, інструкцію до цього світу, виражену в знаках. Я називаю це протокодом.

— Ну круто, — сказав Раскатов, беручи шматок дині. Диня стікала підборіддям, тож вільною рукою він ловив краплі соку, що мали крапати на матрац. — Може, покуримо?

Артюм, дивлячись кудись за горизонт, кивнув.

— Давай.

4

Артюм, покуривши, став іще задуманішим, ніж до того. Раскатову, з його стажем віндсерфера, було однаково — що куривши, що не куривши, просто по- курити було певною символічною дією, яка зближала людей, а ще хтось йому казав, що трава охолоджує. Стало збіса спекотно, і від цього не було куди подітись.

— Ти не зауважував, в чому полягає особливість Дахаба? — спитав його Артюм.

— Тут здійснюються бажання.

Це було правдою. Дахаб мав цю магічну властивість підносити приємні сюрпризи.

— А ще?

— Ще? Ну, тут дружнє середовище, — сказав Раскатов. — Тут кожен може допомогти тобі... Ну, це я все одно кажу про здійснення бажань.

— Вчора я балакав з одним чоловіком, і ми дійшли цікавого висновку, — сказав Арт'юм. — І я з ним повністю погоджуюсь. Головна риса Дахаба — це те, що всі події тут розвиваються дуже драматично.

— Ну так. Погоджуюсь. Наприклад, Дік із Канади, цей письменник — приїхав сюди на місяць, за цей час почалася революція. Він сидів у кафе і, поки рейси було скасовано, цілими днями писав. А потім він зустрів Жюстін, цю французку, і вони тепер одружились.

— Так. Або, наприклад, історія з цим чемпіоном із фрідайвінгу, який після встановлення рекорду святкував із друзями десь в «Ель Фанар», після чого сп'яна вирішив пірнути.

— А, це той німець? Він пірнав п'яний? Я гадав, що він просто втопився.

— Так. Пірнув п'яний. І це — людина, яка знала техніку безпеки, яка страхувала пірнальників на світових чемпіонатах.

Вони замовкли, поминаючи небіжчиків.

— У мене теж, можна сказати, дилема. На розвилині сюжету, — сказав Арт'юм. — Пам'ятаєш таку дівчину, Соню? Вона була тут із двома малими дітьми?

— Тут багато з малими дітьми.

— Це теж правда. Ще одна риса Дахаба. Сюди втікають народжувати. Ще сюди втікають ті, які вже

народили, і тепер не знають, що робити далі. Ті, що бояться народжувати, теж утікають сюди.

— Зачекай, Соня? Чорнява така?

— Так.

— Ну і?

— У нас із нею трапився бурхливий роман. Як то кажуть, ми запеленгували одне одного. І все відбулося дуже стихійно. І от вона мені пише, що тепер чекає від мене дитину.

Раскатов одразу зрозумів задуманість товариша, викликану аж ніяк не ідеями поширення істини і не травою. Він, можна сказати, зіткнувся з проявом істини безпосередньо у власному житті.

— І що ти збираєшся робити?

— Ну, вона має приїхати теж сюди, десь у вересні. Поки що вона у родичів.

— Тобто, ти станеш батьком? У двадцять чотири?

— Я не бачу виходу, і це мене гнітить. Дуже сильно гнітить. Ми жахливо не пасуємо одне одному і зараз по скайпу сваримося щодня. Ти вмієш сваритися по скайпу? Я — ні, а Соня вміє. Вона пише, що в неї токсікози. Коротше, вона в паніці. У мене немає роботи, є тільки ідея Хронокосмосу і музика.

Раскатов кивнув головою. Так, справді, ситуація виглядала малопривабливою. Водночас, він відчув незрозумілу повагу до Артьома. Той не заговорив про аборт, не переховувався, як це зробили би його друзі з серф-станції. Було щось дуже чоловіче в цьому хлопцеві — маючи в голові всю цю мішанину з напівреальних ідей, аранжовану міцними ритмами дабстепу, який Артюм грав вечорами в місцевому

клубі, він продовжував дивитися в очі своєму майбутньому і здаватися не збирався.

— Слухай, я хочу допомогти тобі з твоїм проектом, — раптом сказав Раскатов, перервавши павзу, що повисла в повітрі. Складно було сказати, з огляду на міцність тутешнього гашишу, скільки часу вони просиділи мовчки, однаке слова прозвучали рішуче, навіть більш рішуче, ніж сам Раскатов на це розраховував. — Грошей я тобі зараз дати не можу, роботи зараз ні в кого немає. І це взагалі не до мене. Але я можу робити щось інше. Скажи тільки, що.

— Потрібно читати.

— Читати?

— Так. Знаходиш в Інтернеті Рігведу і читаєш. Потім знаходиш Авесту і читаєш. Потім шукаєш Єгипетську книгу мертвих і теж читаєш. Треба багато читати. Я теж буду читати. Я тебе залогію на сайті, і ти зможеш викладати на ньому цитати. Коли почнуть з'являтися цитати, можна буде встановлювати між ними зв'язки.

— Хм, ну гаразд. Гаразд, це може виявитися цікавою справою. Борода, давай п'ять, мені треба йти, там уже пацани мали повернутися. Приходь до нас увечері, пограємо музику.

— Гаразд, прийду. — Арт'юм недбало дав п'ять і повалився на матрац. Дозволивши собі секунду полежати, він піднявся, потягнувся за комп'ютером і продовжив клацати те, що клацав від самого ранку.

Читати Раскатов колись полюбляв. Він читав пригоди Тома Соєра, читав Даніеля Дефо, був частково знайомий з Конан-Дойлем і якоюсь мірою з Фенімором Купером. Усе, що він читав після пубертатного періоду, стосувалося віндсерфінгу, або ж країн, куди він збирався поїхати.

Однак Артьому пощастило запалити його. Прийшовши додому, він побачив, що там іще порожньо. Цуцики, що їх народила собака на прізвисько Бейбі (також відома як Бейбі-собака), вже почали потроху вилазити з виділеного їм короба. Він поскладав цуциків, що розбрелися по всьому подвір'ї, назад до короба, нагодував Бейбі-собаку і сів за комп'ютер.

Артюм уже відправив йому на пошту лінк на бета-версію їхнього сайту, який наразі висів на одному з безкоштовних блогспотів. Він набрав у Гуглі слово «рігведа», відкрив Вікіпедію і почав читати: «Рігведа (санскр. ṛgveda, від слів ṛс — гімн, вірш і veda — знання) — стародавній збірник релігійних гімнів, написаних ведичним санскритом. У слов'ян корінь «рк» зберігся у словах «речення», «ректи» — казати та ін. Збірник є одним з чотирьох канонічних текстів індуїзму та індійської літератури загалом, відомих як Веди».

Артюм відкрив іще один вкладень на слові «Веди», потім, дочитавши до кінця статті, відкрив ще декілька: «індуїзм», «індоевропейські мови», «Адронівська культура» і «Авеста». Перейшовши на слово «Веди», Раскатов присвиснув, дістав сигарету, підсунув ближче попільничку і заглибився в читання.

Від читання його відволікли Еззі й Камаль, які прийшли години за три. Раскатов відчув, що він засидівся.

— Ну що, пацики? Сьогодні Арт'юм у нас грає музику, треба намутити якоїсь їжі, купимо пива, зробимо паті!

— Йо, чувак. Смалиш! — відповів йому Еззі.

Наче трохи п'яний, Раскатов вийшов на берег розімнутися. Вітру не було. Сонце вже перетнуло zenit. Бедичі, що цілими днями вилежувались у пальмових будиночках-арішах в очікуванні сутінків, коли можна буде напитись і наїстись, ліниво спостерігали за ним, підперши голови. Раскатов зайшов у море, і все видалось йому чудовим. Море було теплим, як молоко. Гори нагадували необроблені шматки золота впереміш з грубою породою. Далі, в напрямку Блакитної діри, до самого горизонту, наскільки вистачало йому погляду, вздовж берега тягнулися пляжі, кемпи і готелі. Життя було прекрасним. Огледівши дно під ногами на предмет отруйної риби крилатки чи смертельних молюсків, він здійняв руки до неба і пірнув.

6

Несподівано виявилось, що життя саме перегорнуло сторінку, без жодної допомоги з його боку. Поки він чекав приїзду Алі, життя тривало. Тепер, перетинаючись із Арт'юмом десь, приміром, у «Нірвані», їхні зустрічі виглядали приблизно так:

— Що там у тебе? — питав Артjom.

— Ядристий, — відповідав йому Раскатов. — Знаєш, звідки це слово? Ядристий, індристий...

— Давай.

— Від імені бога грому в індуїзмі, Індри. Того, що кидався блискавками. До речі, така сама постать у греків — Зевс, у римлян — Меркурій, у наших теж був, здається, Перун.

— Ну, римляни ясно звідки взяли, а от греки могли запозичити цей образ в індусів. Стародавні індуси називали греків яванами і вважали їх відпалою частиною своєї цивілізації...

Або й так, наприклад, від самого ранку:

— Чувак, ти вже прокинувся? — гукав Раскатов Артjomа, коли не було ще й сьомої. — Нова тема: велетні й карлики! Скрізь велетні. У скандинавів, у єгиптян, навіть у Біблії! Я вже не знаю, що думати тепер. І всі ці мегалітичні споруди...

— Я ще не лягав. Підіймайся давай, — відповідав Артjom і йшов заварювати чай або каву. — Велетні — це цікаво, але в мене зараз інша фішка. Ти чув щось про літаючий камінь мусульман? На ньому літав архангел Джебраїл. До твого відома, у Біблії архангел Джебраїл, він же Гавриїл, з'являється 15 разів, а в Торі він значиться як Пан Божий, дослівно. Один із семи головних ангелів Божих.

— Про нього є в Корані?

— І не тільки про нього. Що ти знаєш про джерело Замзам? Що ти знаєш про походження Кааби?..

— Я чув, що це міг бути метеорит...

— Що ти знаєш про ієрархію ангелів, яку відтворив Діонісій Ареопагіт зі слів свого учителя апостола

Павла? Ти вже брався за неканонічні Євангелія? Гадаю, нас там чекає чимало сюрпризів...

— Ти знаєш, я зараз більше по китайцях, тибетцях застряг... До речі, що ти думаєш про теорію нордичного вторгнення?

— Не маю наразі однозначної думки. Збираю докази.

Люди, чи то пак, піпл, дивився на них скося і трохи з острахом. Утім, спека завмерла на рівні 45–47 градусів, і піплу було не до Діонісія Ареопагіта. Артjom і Раскатов виглядали наче два студенти-другокурсники, які захопилися вивченням нового цікавого предмета, тоді як піпл ледве-ледве спромагався на те, щоби загорнути акуратного косяка. Поліція, здається, покинула місто. Місто покинули всі, хто міг. Навіть бедуїни, хто міг, звичайно, поїхали в гори, у Санта-Катріну, де, як не як, було градусів на п'ять прохолодніше. Штиль стояв уже третій тиждень, і вечорами над затокою підіймалася водяна пара.

— Це все від зміни клімату, — пояснював Раскатов Алі по скайпу, сидячи з ноутбуком у «Нірвані». — Раніше такого тут не було. Справжня лазня. Але це надзвичайно красиво, — повідомляв він їй. — Коли сідає сонце, туман стає рожево-золотистим, і протилежний берег тане у мряці.

— Ти став поетичний, — казала йому Аля.

— Слухай, а коли вже ти приїдеш?

— Соррі, маленький, я ще маю деякі справи з квартирою. Ти знаєш, як це все довго в Москві тягнеться... Я скоро приїду...

— Ну і гаразд, ну давай, дзвони, — прощався він, в душі навіть радіючи такому відтермінуванню їхньої зустрічі.

Чи міг він здогадуватись, що скоро все переміниться для нього? Чи міг здогадуватись, що скоро для нього відбудеться така ж зміна, яка відбулася для критської цивілізації з приходом греків, чи для вавилонян, яких захопили перси? Ні, він рішуче цього не знав. Він знав одне — завтра вранці він прокинеться, викурить ранкову сигарету, вип'є ранкової кави і сяде за комп'ютер. Пацики прокидалися десь о восьмій-дев'ятій, коли сонце вже винищувало все живе килимовим бомбуванням палючими променями. Раскатов почав прокидатися тепер о п'ятій-шостій, коли можна було запопасти хоч якусь прохолоду. Він брав за приклад Сергія Івановича — його однолітка з Ярославля, який працював на якусь велику контору програмістом. Той прокидався о першій ночі та програмував до полудня, уникаючи таким чином спокус, які могли би відволікти його від праці. Перша година для Раскатова — то було занадто, але вставати вдосвіта йому сподобалось.

У Дахабі було чимало програмістів. Багато програмістів, серферів і дайверів. У серферів був вітер у лагуні, у дайверів — рифи і Блакитна діра, у програмістів — гашиш і тиша. Іншим професіям тут було робити нічого.

А програмісти якось прижилися — прижилися до місцевої трави, до ядерних сигарет, до фреш-соків. Дехто навіть учив арабську. Більшість, одначе, на це плювала і жила у своїх нетрях Асали цілком відокрем-

лено, хіба що раз на місяць платячи данину орендодавцеві. За велику кількість російських серферів і програмістів цей район Дахаба прозвали Рашалою.

Отож, прийшовши вкотре до Артьома — а діло було ще десь до обіду — він запопав того в несподівано активному і зосередженому стані. Той прибирав свій закуток.

— Соня приїжджає?

— Гірше.

— Що може бути гірше за молоду вагітну жінку з двома малими дітьми, без чоловіка, без роботи та без постійного місця проживання?

— До мене їде Вероніка.

— Хто така Вероніка?

— Це моя стара приятелька, ми з нею дружили ще зі школи.

— І що?

— Вона теж вагітна.

— Що, теж від тебе?

— Слава Богу, ні, — сказав Артюм, перетягуючи у ванну важкі баки з водою, яку тут купляли з водозвола. — Може, допоможеш?

— Так, звісно. — Раскатов взявся допомагати товаришеві. — Ну, розкажуй.

— Пам'ятаєш, що ми говорили про Дахаб?

— Драматизм, закручені сюжети. Пам'ятаю.

— На цей раз їхньою жертвою став іще один мій приятель, і в цьому вся заковика. Мені доводиться вибирати між однією дружбою та іншою. Пам'ятаєш Смоковніка?

— Цей з баяном? Ще б пак, — усміхнувся Раскатов. Пару місяців тому, на весняний сезон, сюди залітав один московський джміль, молодий прозаїк, знаний у поетичних колах як Смоковнік. Прозаїку Смоковніку було заледве двадцять, ну, може, двадцять два, одначе поводився він так, наче біля його ніг лежала вся московська богема. Власне, найкумедніше в Смоковніку був якраз контраст між його виглядом і його поведінкою — бо виглядав він доволі жалюгідно. Видно було, що життя його вже трохи потріпало, і певне, було за що. Приїхавши до Дахаба, Смоковнік влаштувався при місцевому російському культурному клубі й почав випускати власний журнал — вісім скріплених двома скріпками листків із віршами та прозою. Проза належала, безумовно, його перу, поезії йому стали приносити місцеві дахабчанки, до яких Смоковнік мав свій, особливий і вельми приватний сентимент. Смоковнік працював на живця, і журнал був частиною його каверзного плану із захоплення влади над Рашалою. План, одначе, не дотягував за низкою пунктів — зокрема, Смоковніку бракувало гарної «легенди». Натомість Смоковнік брав таємничістю. Іноді він розгулював набережною зі своїм старовинним другом-баяном, горляючи російські романи, іноді з'являвся в «Нірвані» у костюмі, мештах і краватці, сіючи паніку серед місцевих собак і приваблюючи погляди підстаркуватих засмагальниць-європейок, ласих до всього молодого, зеленого і нетямущого. Смоковнік, одначе, не втрачав голови — він продовжував твердо накопичувати життєвий досвід, такий важливий для прозаїка, і його черговим

рішенням після приїзду до Дахаба стала поїздка автостопом через Ліван, Ізраїль, Йорданію, Саудівську Аравію, Судан і, врешті, Лівію. Собі в супутники він вибрав Артьома. Та й Артьом, як виявилось, розгледів у Смоковніку щось вартісне, чому й погодився на цю витівку. Десь у Йорданії, проїхавши половину із запланованого маршруту, вони розсварилися, і Артьом повернувся до Дахаба, де вирішив прописатися надовго. Смоковнік занервував, відмовився від затіви та повернувся до Москви. І за хитрим бажанням долі, мовби навмисно, зустрів у Москві стару приятельку Артьома, Вероніку.

— Вони зустрічалися десь, може, з пару місяців. Я був радий за них обидвох, — сказав Артьом. — Тому що Смоковнік насправді хороша людина, і я дуже хочу зберегти повагу до нього. Але Вероніка сказала йому, що чекає від нього дитину, і Смоковнік утік знову сюди.

— Так він зараз тут? Я й не знав.

— Тут. Живе десь у Мубарраку, пише свій роман. Тепер Вероніка хоче з ним зустрітися і поговорити, але Смоковнік намагається цього уникнути. І я, як ти розумієш, опинився між двох вогнів.

— І коли ж приїжджає ця ваша Вероніка?

— А сьогодні й приїжджає.

Після обіду й справді приїхала Вероніка. Артьом і Раскатов допомогли витягти з буса, що привіз дівчину з Шарм-ель-Шейха, її валізи і занесли речі на другий поверх. Вероніка виявилася миловидною, трохи блідою дівчиною років двадцяти двох, з великою пузякою, всередині якої плавав маленький Смоковнік.

Вероніка розглянулася навколо, і місце їй сподобалось. Артєм поселив її у спальні, сам же остаточно переїхав на терасу. Вероніка мило усміхалася, говорила тихо і багато думала. Коли вже зовсім стемніло, Раскатов і Артєм на честь появи нової людини накурилися в зюю і стали гнати на тему Хронокосмосу.

— Це буде щось на взір Вікіпедії, — розповідав Артєм, причому чітко і зв'язно. Це вміння він розвинув, працюючи у великих московських компаніях, що розробляли програмне забезпечення. Артєм зізнався, що на співбесіді в цих компаніях так і запитують — як ви ставитесь до паління трави? «Я за», — несміливо підіймав руку Артєм. «Дуже добре, — казали йому. — Будете робити це на балкончику в коридорі. Ми заохочуємо наших працівників розкривати свій потенціал на всі сто!»

— Вони просто пожирають тебе, разом із твоїми тельбухами, — ділився Артєм. — Для них без різниці, що ти там робиш: куриш, нюхаєш, ковтаєш, колешся — їм потрібен результат. А коли ти перегориш від такого темпу, тебе просто викинуть, а на твоє місце візьмуть наступного. Ось так.

— Отже, — Артєм, досвідчений капітан у морі неспокійної свідомості, тримав курс на структурування думок. Раскатов, бувалий штурман, що пройшов під ямайським прапором не одну сциллу і харибду, його уважно слухав. — Отже, це буде щось схоже на Вікіпедію, де кожен може дописувати нашу статтю. Така собі Вікіпедія архетипів. Людина розміщуватиме якусь цитату і вказуватиме зв'язки, в яких вона перебуває з іншими цитатами. Спільне місце. Спільний сюжет.

Спільна ідеологія. Або, навпаки, заперечення того, що вже було зроблено. Все дуже просто. Ми вирощуємо з тобою велетенське дерево знань. Якщо моя цитата підтверджує твою, наша гілка версій потовщується, якщо заперечує — розгалужується.

— А якщо зовсім про інше?

— Тоді це нова гілка. Головний ефект — це те, що все наочно. Можна буде зразу бачити, що ми знаємо про цей світ, а що — ні.

— Ти хочеш зайнятися лікнепом населення?

— Я хочу, щоби знання зберігалось і примножувалося. Знання змінює людину, врешті, знання робить людину вільною. Свобода без знання неможлива. Ми ніби збираємо до купи шматочки розбитого дзеркала, розумієш, про що я?

Але Арт'юм завжди був на п'ять кроків попереду, і Раскатов його, чесно кажучи, не завжди розумів. Він знав, що розуміння прийде до нього, добре якщо по кількох місяцях. Це було дуже дивно — перша людина в житті Раскатова, яка не дратувала тим, що намагалася вдати розумнішу. Раскатов просто змирився з фактом, що Арт'юм знає більше, і намагався чогось у нього навчитися.

Раскатов узяв до рук гітару і став награвати щось ліричне. На терасу прийшла Вероніка. Вона принесла чоловікам чай у старому чайничку і тарілку з фруктами, і сама сіла біля них. І від неї щось таке увійшло в серце Раскатову, що він, сам не знати чого, заграв про зороньки та болота — щось із білоруського хард-року, і всім стало тепло одразу зсередини, ну а далі сам капітан уже взявся за весло — Арт'юм

поставив перед собою ноутбук, де у відкритому вікні висіли «Пісні царства Чжоу і країн на південь від нього», один із розділів знаменитої Ши-цзин (тепер знаменитої, хоча ще два тижні тому Раскатов нічого не чув ні про Ши-цзин, ні про «Пісні царства Чжоу»). Вдивляючись в екран, Артьом взяв на гітарі мотив реггі та заспівав:

Стебли простёрла далёко кругом конопля,
В самой долине покрыла собою поля.
Вижу густые, густые повсюду листы;
Иволги, вижу, над нею летают, желты.
Иволги вместе слетелись меж частых дерев.
Звонкое пенье несётся ко мне сквозь кусты.

Це була «Стебли простёрла далёко кругом конопля», друга пісня книги «Гофін». Тепер Раскатов знав, що це — один з найдавніших текстів китайської літератури. Коли ж Артьом дійшов до іволгі, віжу, над нею летают, желти, Раскатова охопило незнайоме відчуття піднесення, так, наче вони з Артьомом провадять справді виняткову діяльність, яка непомітним чином кардинально змінює, причому не тільки його, а й увесь світ навколо.

Переповнений цим відчуттям, більшим, ніж дозволяли вимовити слова, Раскатов пішов до себе в дім. Пацики влаштували вечірку, запросили якихось американок, Єгор теж грав на гітарі, але порівняно з Артьомом він виглядав не те що хлопчиком — дівчинкою. Та й пісні його, переспіви Захара Мая та одеської класики, бажали кращого. Раскатов трохи

посидів із хлопцями, покури́в каля́н, але говорити не хоті́лося. Хоті́лося думати про щось велике, для чого в нього ще не було слів, знань, бачення. Він занури́вся у це відчуття і просиді́в так до пізнього вечора. Коли запала опівнічна тиша, дівчата пішли до себе на Лайтхаус, Раскатов тихо пройшов у свою кімнату і ще довго лежав у м'якій внутрішній тиші, поки не заснув.

7

Всесвітній потоп, як дізнався Раскатов, був однією з найбільш часто згадуваних катастроф минулого. Так, повінь описувалася в епосі про Гільгамеша, давньовавилонському тексті, що його датували 22 ст. до нової ери. Згадувалася повінь і в шумерських переказах про царя Зіусудру. Широко відомими є описання повені в Біблії, що підкріплювались аналогічними місцями в Корані й Торі. Згадується повінь у схожому сюжеті і в «Матсья-пурані».

Про історичні докази існування світового потопу оповідав навіть опальний археолог Склярів у документальних фільмах «Заборонені теми історії». Однак Арт'юм казав, що до праць Склярова слід ставитись обережно: він — аматор.

Новиною було дізнатися про те, що повінь знайшла відображення у грецьких мітах. Деякі автори, як-то Сервій, вказували, що повеней було три, а такі авторитети, як Платон, стверджували, що потопів була велика кількість.

— Майлзе, а ти віриш у потоп? — спитав Раскатов у чорного хлопця-масажиста, з яким час від часу спілкувався в «Нірвані». Вони сиділи під дерев'яними парасолями, криючись від нещадного сонця, пили індійський чай з молоком та їли гарячі індійські хлібці.

— Що тобі сказати, друже, — сказав Майлз. — Звісно, вірю. Я християнин, — додав він. — Хоч я вірю в Будду теж. Я вірю, що повинь може статися зараз. Ти знаєш, я мав сні. Ти маєш сні з приводу 2012-го?

— Ні, — відповів Раскатов.

— У мене були сні, — значуще мовив Майлз. — Я бачив, як іде під воду Америка. Я гадаю, що буде великий «бум!» у 2012-му. І тут, у Дахабі, може бути небезпечно.

— Акабська затока досить вузька, тут не повинно бути цунамі.

— Зате вона глибока. Ти знаєш, яка її глибина? Її глибина місцями до двох кілометрів. І ми не знаємо, що може лежати на її дні.

— Наприклад, що?

— НЛО? Німецькі підводні човни? Я ж кажу, ми не знаємо. Але я цій затоці не довіряю, старий, — сказав Майлз зі знанням діла. — Я бачив тут дивні вогні у пустелі...

— І все ж таки мені цікаво, як її могли переходити ізраїльтяни, утікаючи з полону єгипетського, — сказав Раскатов. — Якщо тут така глибина. Хай навіть море справді розступилося, не спускалися ж вони так глибоко.

— Ні, не спускалися, — хитро відповів Майлз. — Вони переходили море не тут, вони переходили його в Нувейбі.

— У Нувейбі?

— Так, я читав, там археологи виявили дуже цікавий підводний міст. Щось схоже на похилий спуск, завширшки два кілометри. Він тягнеться від Нувейби аж до саудівської сторони, чотирнадцять кілометрів. Цікаво, чи не так? — усміхнувся Майлз. — Цікаво, що ти якраз про це запитуєш мене, бо я буквально на днях читав статтю про це місце.

— Хронокосмос починає діяти, — озвався Раскатов звідкись із глибин себе. Черговий пазл став на місце, і Раскатов відчув, як крізь історію дує вітер позачасся. Волосся на руках најачилося.

— Ти гадаєш? Ні, чоловіче, я гадаю, ми наближаємося до сингулярності 2012-го. Я гадаю, що нам усім треба добряче запастися фініками. Я тобі скину лінк на один фільм, там розповідається, що таємний уряд збирається підірвати дороги в день «Де»...

— Ок, старий, краще скинь мені лінк на статтю про підводний міст у Нувейбі. Ти ідеш?

— Так, у мене зараз клієнт в «Аманді». Бувай, побачимось!

— Побачимось, старий! — Раскатов розтягнувся сам на диванчику. В «Нірвані» було кілька дівчат-росіянок, які, незважаючи на спеку, чи може, завдяки їй, продовжували тренуватись у глибоких пірнаннях на затримці дихання. Дівчата зверхньо дивилися на всіх, хто не вмів пірнати глибше трьох метрів, а надто ж на серферів, котрі в пірнанні не вбачали нічого

цікавого. Тому Раскатов не спілкувався з ними. Він думав про всі ці збіги, про Гільгамеша, «Матсья-пурани», свідчення Платона і знахідки Склярова. Чому праотець людства Сваямбгува Ману, описаний у «Матсья-пурани», пришвартував свого ковчега в Гімалаях, на півночі сучасної Індії, де заснував місто Маналі? Якщо Ной і Сваямбгува Ману — той самий чоловік, тоді чому в Біблії кажеється, що Ноїв ковчег пристав до гір Араратських? А якщо це різні люди, припустімо, зображено різні потопи, тоді чому, на Бога, у Вірменії таке поширене прізвисьце Манукян, що означає «син Ману»?

— Лакі, — спитав він у бармена-індуса, — а ти віриш у Біблію? Як ти вважаєш, ходили тут гебреї через море?

— Я думаю, це можливо, — відповідав йому темношкірий Лакі, світлячи білими зубами. — Якщо Господь Рама проклав міст від Рамешвара до Ланки, то чом би Господь не допоміг хорошим людям перейти таку вузьку протоку?

Раскатов, що зайшов до бару випити чогось прохолодного, — скажімо, мангового фрешу — і викурити сигарету перш ніж піти додому, спитав:

— Що це за історія? Ще одна історія про перехід через море?

— О так, це описано в «Рамаяні». Колись був злий чоловік, якого звали Равана. Він був володарем острова, який називався Ланка.

— Шрі-Ланка?

— У «Рамаяні» сказано: «Ланка». Отож, Господь Рама разом зі своєю дружиною Сітою були змушені

піти з королівського палацу в Айодг'ї. Я, до речі, з Айодг'ї. Це на півночі Індії, недалеко від кордону з Непалом.

— А чому вони були змушені піти?

— Це довга історія. Його вигнав із палацу власний батько, а того на те підмовила його дружина. Але справжньою причиною цього було те, що царя прокляли пара старих відлюдників, тому що він на полюванні з необережності убив їхнього сина...

— Гаразд, це вже задалеко. Як щодо мосту між Індією і Шрі-Ланкою? — Раскатов відчув, що губиться у глибинах індійської історії.

— Отож, міст. Злий Равана, якого намовила його зла і потворна сестра, викрав Сіту у Рами, і Рама відправився на її пошуки. У тих пошуках йому допомагав його слуга Хануман.

— Щось знайоме.

— Це велетенський ванара, напівлюдина-напівмавпа. У вас не знають, хто такі ванари. У вас їх не було, я так гадаю.

— Може, це щось як снігова людина? Єті?

— У Рамаяні сказано: «ва-анара». «Майже як людина». Таким був Хануман, — Лакі посміхнувся. — Отож, Хануман віднайшов прекрасну Сіту на острові Ланка, в палаці Равани. І тоді Господь Рама сказав: «Я прийду на Ланку і покараю негідного Равану!». І тоді армія ванарів почала кидати каміння у воду. На кожному камені Хануман писав ім'я Рами, тому ці камені не тонули. Так вони побудували міст із каменів аж до самої Ланки, це 50 кілометрів. Так Господь Рама разом із армією ванарів зміг пробратись у царство Равани і відвоювати Сіту. Цей міст є досьогодні.

— Справді?

— О, так. Це все правда. Так написано в «Рамаяні».

Раскатов замислився, крутячи в пальцях запальничку. Йому подобалося розмовляти з Лакі. Якщо вірити теорії реінкарнації, на обличчі людини було видно, чим вона переймалася в попередньому житті, і ще в цьому житті ставало ясно, ким вона стане в наступному. За Лакі Раскатов міг бути спокійним — на його ясному обличчі виднілося сонце і усміх. А от пірнальник Ганс, чемпіон Німеччини з фридайвінгу, який сидів при вході до бару і гортав якийсь журнал, викликав стурбованість — уже зараз на його обличчі читалося, що Гансові судилося стати таранькою. Родіон глянув за Ганса, на столики біля моря, дивлячись, чи не з'явився там, бува, Артьом. Дівчата-пірнальниці у відвертих купальниках розсілися за столиком під парасолею, обклавши з усіх боків рурками, масками і моноластами. З деяким мстивим задоволенням Раскатов відзначив, що у них теж на обличчях починають проступати риси земноводних.

— Гарзд, чувак, спасибі. Піду додому думати. Скільки з мене?

— Вісімнадцять за чай і сирний нан, і п'ять за сік. Нема проблем, приходь іще. Не забудь сигарет.

Раскатов, розрахувавшись дрібними, кинув до кишені сигарети і як був, голий по пояс, у широких шортах, вийшов на сонце, що дерло вже десятку шкуру з тих, хто не міг схватись у затінок.

Дахаб стояв порожній. Було зачинено магазини з обладнанням для дайверів, позачинялися крамниці з лампами та абажурами, не з'являлися власники

крамничок сувенірів. Навіть Мохаммед, власник фалафельного місця біля набережної, старий, битий життям мусульманин, теж поїхав до Каїра провідати свою доньку.

На майдані Дахаба, тим не менше, відбувався звичний рух. Сновигали туди-сюди кози, гасали джипи і вантажні «тойоти», іноді з'являлася занадто люксова тачка котрогось із магнатів-бедуїнів, скажімо, якийсь «ланос» чи «хонда» з підсвіткою днища, розсікала тишу і зникала далі у глибині Асали. Раскатов зайшов по дорозі на базарчик до Ібрагіма, захопити якихось фруктів. На базарчику він зустрів Вероніку.

Вероніка, округла в животі, м'яка й погожа, походжала між рядів манго, гір винограду, між фініків, інжиру, капусти, баклажанів, динь і кавунів, вибираючи щось на вечерю.

— Привіт, Родіоне, — привіталася вона. — Як справи?

— Та нормально все, — Раскатов знову відчув цю незвичну для себе зніченість у розмові з Веронікою. — Був на Лайті щойно, народу взагалі немає. Вода як молоко, плавати нереально, спекотно навіть у воді. Ну, біля човна там крилатка висить, бачила?

— Хто?

— Крилатка, риба така отруйна. Схожа на півня. У них зараз сезон парувань, вони підпливають близько до берега. Так що ти вважай, як будеш купатися ходити. У нас на Асалі вони теж бувають. Дивись, не наступи. На сім років ногу паралізує.

— Та ти що?

— Серйозно, — ствердив Раскатов, задоволений, що вдало розплутав незручну для себе ситуацію. — А що там у вас? Як справи? Артём дома?

— Ми переїжджали сьогодні, — сказала Вероніка, перебираючи пучки зелені. — До будинку позаду вашого. Той, що біля старої мечеті, зразу біля бугенвілії.

— А, все. Знаю. Там колись серфери жили.

— Видно, що якісь хлопці цікаві були, — загадково сказала Вероніка. — Скоро приїздить Соня з дітьми. Артём дбає, щоби вистачило місця для всіх.

— Він відповідальний.

— Так. Він удома зараз, меблі перетягує. А ти прийдеш до нас сьогодні? — Вероніка зміряла його поглядом. — Ми тебе запрошуємо на вечерю.

— Ну, клас. Прийду. Музичку пограємо. — Раскатов відчув раптом незвичну припіднятість. — Слухай, давай з овочами допоможу.

Задоволений, що може проявити свої якості, Раскатов ніс пакети з овочами до нового дому Вероніки. Все ж таки їй потрібно побільше позитиву, вирішив він. Надто вже вона у скрутному становищі опинилася. Відчуття підтримки, ось що їй прописав би доктор Раскатов. Двічі на день по п'ятнадцять хвилин. Що ж, здається, це він їй може запропонувати.

Втім, Вероніка, хоч і перебувала у стані повної невизначеності, здається, не піддавалася паніці й вела себе напрочуд спокійно. Від неї віяло вмиротвореністю, покірністю і якимось легким жалем, з яким вона, здається, вже внутрішньо змирилась.

— Родіоне, ти справжній джентльмен. Дякую, — сказала вона біля дому. — Візьмеш сметани, коли йтимеш до нас? Я готуватиму голубці.

— Не питання, — відповів він. — Забили. Бувай, побачимось!

Раскатов утримався, щоби не підморгнути їй, як те звук робити на серф-станції. «Не питання!» «Забили!» Що за слова у нього? Він, мабуть, вперше за довгі роки відчув, що серфінг не тільки багато дає для внутрішнього світу людини, а й накладає свій відбиток. Ну й добре, ну і клас, що накладає.

Задоволений, насвистуючи, Раскатов пішов додому.

8

Сховавшись у затінку пальм біля дому, він увімкнув музику, розпалив кальян і заладував собі добротного, міцного косяка. Життя склалося — саме так можна було назвати цю післяобідню картину в домі Раскатова. Біля плоту лежала в коробі нагодована Бейбі-собака. Цуцики, насмоктавшись мами, з писком перелазили через краї короба і намагалися досліджувати територію навколо. Бейбі-собака дивилася на це очима, зтягнутими собачою ситістю і тихим щастям від того, що її ссуть малі.

Відчуваючи певне окрилення до того, аби подивитися на своє життя з перспективи, Раскатов розкурив сигарету з марихуаною та орлом злетів над буденністю, котра, хоч не хоч, підступала навіть тут, у Дахабі. Для цього, врешті-решт, Бог і створив наркотики — щоби можна було ось так, не торкаючись землі, припіднятися над мирською маетою, окинути поглядом свої неповні тридцять три і побачити, що добре воно.

Життя склалося — ось що думав він у той момент, момент повноти і довершеності. І відчув Раскатов, що сходить нове сонце над його обрієм — сонце знання. Сонце зрілості. Можливо, це його неповні тридцять три виповнюються, і він, нарешті, перетинає якусь містичну межу пізнання? Пізнання якоїсь прихованої властивості буття, особливе нутряне розуміння світу своїм черевом, своїми тілесами. Все було повним — цей початок рамадану, кальян, косяк, горнятко з чаєм — усе було для нього, Раскатова, знаками того, що життя склалося.

Бажання змінитися прийшло до нього в серце раптово, немовби несподівано — але він упізнав його, як упізнають старого друга. Воно, затамоване, жило з ним, прикрите бравадою буднів. Як було не впізнати той закуток серця, де ховалося все потаємне, замкнуте на тисячу замків, прикрите для певності залізним чохлом, аби не дізнався хтось інший — врешті, він і сам не дуже знав, що там, під цим металевим чохлом. І Раскатов мусив зізнатися собі, що вже зняв цей чохол, зняв, відклав убік і тепер споглядає себе, своє ество, неприкритим, як воно є.

Він зрозумів, що хоче змінитися, але не від того, що все було зле, не від того, що наслідки трудів його виявилися потворними — навпаки, це від повноти він відчув, що нарешті готовий зазирнути в себе.

Він повірив у Артьома. Раніше він теж зустрічав таких типажів, як цей, він називав їх казкарями, і вважав, що то — вбогі студенти, котрі в такий спосіб маскують власне бажання пригрітися біля тепла матеріального щастя, сублимують брак фінансів у поезію

та філософію. Він ніс своє розчарування, потверджене цими фантазерами, у глухому закутку серця, аби ніхто навіть не здогадався, що він мріє про щось інше — інше небо, іншу землю. Раскатов розсміявся сам із себе. Стало смішно, що він так довго боявся подумати про можливість змін. Припинити триматися ідеї, що він — утікач зі світу грошей. Опертися на знання і віру. Повірити в чистоту помислів і силу переконань. Увірувати, що за цим нагромадженням сум'ятних подій, яким він звик бачити світ, криється щось, чи навіть хтось, достатньо прозорливий, достатньо мудрий, аби тримати все це під контролем і кликати його: «Раскатов, кидай перейматись дурнею, ходи-но вже сюди!».

Приблизно так. Наївно і чисто. Але Артџом не був наївним, от у чому фішка. Він не був наївним, як ті студенти в окулярах. Він був прямим, як струна, і твердим, збіса твердим, наче стара пальма, яку неможливо зрубати звичайною сокирою. У його вигляді, в тому, як він тримав себе, було щось рішуче, відчайдушне, від чого (тут Раскатову було годі зізнатися в цьому, але, коли вже говоримо начисто, то зізнаймося до кінця) накочувалися сльози. Накочувалися сльози, коли він бачив, як Артџом, схилившись над гітарою, грав свій даб у клубі «Раш», накочувалися сльози від віри, яку він ніс у собі, — що цей світ можна пройти, не забруднившись, що можна вистояти, опираючись лише на правдивість і чистоту, на зречення і на милосердя, ось що лунало йому в музиці Артџома, в тому, як він мікшував семпли на комп'ютері, в тому, який відсторонений і зосереджений, рішучий та без-

компромісний він був, знаючи, що на ньому висять тепер двоє дітей — 4 і 8 років, і ще одне на підході, а з ними — їхня скандальна мамаша, яка влаштовує істерики по скайпу. Раскатов уже зрозумів, що Соня — не та людина, котру можна легко приручити, та й Артьом, видається, таких людей ніколи й не шукав, він ішов своїм шляхом, і за ним озиралися, і чи був іще хтось, окрім Раскатова, хто міг би відчутти цей поклик, кинути все, що в нього було старого, відомого, і просто послідувати за ним? Увірувати? Нести вогонь віри разом?

Треба було докорінно змінитися. Змінитися — означає увірувати. Увірувати — означає знати достатньо. Віра народжується у знанні, а не в невігластві, ось що зрозумів Раскатов, вдивляючись в Артьома. Він хотів вірити так само пристрасно, як вірив Артьом, а тому мусив знати.

Пролунав заклик муедзина до вечірньої молитви, і Раскатов із подивом зрозумів, що на цей раз розібрав кожне слово, бо всі вони були вже давно йому знайомі. Так чи інак він умів ними користуватися в побуті, точно так само, як усі почуття, що були знайомі йому раніше окремо та були завжди під рукою, тепер зібралися воедино, в одному заклику:

Аллах великий! Аллах великий!
Сповідую, що немає Бога, крім Аллаха!
Сповідую, що Магомет — посланець Аллаха!
Спіши на молитву!
Спіши до спасіння!

Вечір. Сходить великий місяць. Мусульмани-чоловіки із сусідніх будинків зібралися біля маленької мечеті, сімейної мечеті Туейрі. Сидять на землі, порозкладавши біля себе тарілки. Приносять пляшки з водою, таці з рисом, таці з курятиною. Чоловіки припиняють денний піст і приступають до вечері.

Раскатов, тримаючи в руках банку простого йогурту, що правив тут замість сметани, ішов через подвір'я біля мечеті до нового будинку Артьома.

— Сабах ель нур, — вітається він.

— Сабах ель фуль, — відповідають йому старі бедуїни, що задовольнилися малим і тепер, прилігши на бік, курили і вели тиху розмову.

Раскатов почуває себе іншим, оновленим. З дивним відчуттям полегкості він заходить на подвір'я до Артьома. На подвір'ї в Артьома стоять стіл, лавка і пара фотелів із лози. За столом сидить Артюм і наструнчує гітару. З будинку виходить Вероніка, виносить тарілку з голубцями.

— О, Родіон прийшов. Заходь, ми якраз сідаємо.

Раскатов почувається щасливим. Нічого не кажучи, він ставить банку з йогуртом на стіл і сідає біля Артьома. Артюм, зарослий бородою, пильно дивиться на нього і теж нічого не каже, далі наструнчує гітару. Останні барви дня розчиняються, і пальми, будинки, мечеті, скелі, все заливає сліпучим світлом місяця.

— Я люблю малювати, — зізнається Вероніка, коли з вечерею було закінчено. — Я хотіла би навчитися малювати ікони. Я хотіла би намалювати тут якусь ікону. Мені не дуже подобаються ці малюнки, — каже вона.

У будинку, що його винайняв Арт'юм для своєї сім'ї, яка от-от мала поповнитись одразу чотирма новими членами, раніше жили серфери. Вони теж любили досліджувати надра буття, як Арт'юм і Раскатов, однаке методологічно були друзями радше Колі Велікана. Так, у чорному натюрморті балоном Раскатов визнав амфетамінові пошуки, а в засмоктувальних візерунках на стінах подвір'я вгадувалися кислотні мотиви. Загалом же дім нагадував своєрідний храм змінених станів. Мабуть, народжувати тут буде цікаво.

— А ти не боїшся народжувати? — спитав раптом він досить прямо. — Ти хочеш народжувати у Ч.?

Че. Пан Че. За літньою спекою вже встиглося забути, що Дахаб негласно був світовою столицею природних пологів. Всі мамулі, які сповідували пологи у воду і подальше виховання своїх дітей у душі людини-амфібії, мали за духовного батька вже доволі поважного пана, відомого як Ч. Кажуть, Ч. був знайомий із самим Станіславом Грофом. Спираючись на досвід американського колеги, Ч. заснував власну, сказати б, російську школу пологів у воду. Він написав кілька брошур із цього приводу і, здається, зазнав переслідувань за часів радянщини. Тут, у Дахабі, він

знайшов вдячну паству для свого вчення про родову травму і методи її подолання.

— Я ще над цим не думала. Можливо, я повернуся до Москви на той час. Це ще не скоро. Ще місяці чотири є. А ти, Родіоне? Ти вже готовий стати батьком?

— Я? — усміхнувся Раскатов і задумався. Він звик відмітати цю перспективу як вочевидь шкідницьку. Він не чув, щоб у серферів були діти. Не чув, щоби це комусь полегшило життя, і так само не чув, щоби хтось став від цього щасливим (мова йшла про чоловічу частину сім'ї). Запитання було дивним. Щось відбулося в його серці, і Раскатов раптом зрозумів, що не має більше тої однозначної, різкої впевненості, яку мав раніше. Якби та твердість не змінилася на приємне тепло, він забив би на сполох: його систем не захищено, він вразливий. Але тепло в серці було таким ніжним, що він не міг йому протистояти і, підкорений цією м'якою силою, сказав:

— А що? Діти — це класно. Правда, Арт'оме? Квіти життя, так? Я взагалі думаю помінятися. Курити кидати треба. Треба з усім цим закінчувати. Йо, мені вже тридцять два, не можу повірити, — Раскатов потер обличчя, ніби після сну. — За місяць тридцять три.

— Скоро ти станеш пророком, — загадково сказав Арт'ом. Було тихо навколо, давно згустилася ніч, що дихала жаром пустелі. Здавалося, в цій задусі жодна думка не могла бути пов'язаною з часом, начебто час стояв тут, як стоїть вода у басейні, як стоїть хвиля в такій стоячій воді. Але то було оманною, яку щойно викрив Раскатов. Зазвичай назву селища Дахаб екскурсоводи перекладають як «золотий». Одначе

від старих бедуїнів він чув, що «дахаб» — це слово, яким раніше користувалися для позначення певного ґатунку часу: часу, що убуває, зникає.

З цими думками в голову, що вже свіжіла після вечірнього прийняття канабінолів, почали закратися думки: тридцять два. Хлопче, вже тридцять два, і що? Де твоя робота? Що ти зробив за цей час? Де ти і ким ти став?

— Слухай, може, зробимо мокрого? — озвався Раскатов до Артьома, стривожений думками, які, як йому здавалося, були давним-давно вичищені з голови вітром, солоною водою і сінайським конопляним спліном. «І все таки, Раскатов, — не замовкав голос. — Де ти зараз у житті й куди ти йдеш?»

— Можна, — ліниво відповів Артєм, без того втомлений від цілоденного помпування мокрого. Зібравшись на силі, Артєм пішов на кухню по інструменти, аби підбадьорити приятеля. «І все ж таки... і все ж таки...» — пульсувало в Раскатові.

Раскатов усміхнувся і запалив сигарету.

«А навіщо ти куриш?» — спитав той самий голос.

Раскатов засміявся. Він курил, бо курилося, бо хотілося, бо це був кайф, а серфери полюбляють там, де кайф.

«Але чи ти справді серфер?»

А це вже було запитання нижче пояса, і Раскатов відчув себе незатишно. Здавалося, під чохлам, що його він хоробро скинув зі свого серця, виявилось багато такого, про що він волів би й не знати. Він настільки звикся із собою, душкою-Раскатовим, що відчував до цього — уявного себе — співчуття. Куди

його забирають, мого душку-Раскатова? Куди ви мене хочете завести, кляті запитання?

Та це було кумедно. Мова не йшла про якийсь потойбічний голос, про який пишуть ченелери та інші слабкі на голову медіуми. Мова йшла про голос розуму, який — теж мені, знайшов, коли прокинувся, — озвався раптом після років і років летаргії.

Раскатов убачав прямий зв'язок між тим, що він почав читати, і цим голосом. Так і є, це все через читання. Йому стало ще більш незатишно. Хотілося накинути звичну броню цинізму від цієї беззахисності, або, наприклад, натягнути пару ковпачків із нітропалівом.

— Давай, — сказав йому Арт'юм, тримаючи флягу з сизим, аж жовтим димом. Раскатов вдихнув щось, що нагадувало рій лютих бджіл, і подумки налаштувався відшвартуватися від нав'язливого співрозмовника, якого несподівано відкрив у самому собі. Та ба!

Видихнувши, Раскатов здивувався, що мусить продовжити мислити, і мусить щось зробити з наявними думками. Крім того, з'ясувалося, що броня цинізму більше не натягується — якимось, з якого б це дива, вона стала для нього замаленькою. Раскатов приміряв її і відклав убік. І зрозумів, що запитання чекають на відповіді.

— Я зрозумів, — сказав раптом Раскатов. — Коля Велікан просто не дає думкам розвиватися, він тримає їх згорнутими, ну, як клубочок. А ми з тобою навпаки, пішли розмотувати цей клубок. Пішли додумувати думки до кінця.

— Саме так, — сказав Артєм і вдихнув свою порцію нітропалива. Хоч не хоч, корабель їхньої розмови поволі прогрівав свої двигуни і по якимсь часі збирався покинути земну атмосферу з її клятим g 9,8. Це трохи заспокоювало Раскатова, але тільки трохи.

— Артєме, а що буде, коли ми розмотаємо це все? От Колі — Колі класно, він більше не париться. Покурив і став у стійку дерева, і накопичує ци. Чому я більше так не можу?

Раскатов знову здивувався своїм словам, хоча вони й були саме тим, що він відчував. Він зрозумів (о благодатна година осяянь!), що справді не зміг би тепер, як Великан, стояти просто у «дереві». Було тепер у нього певне знання, яке не давало йому спокою, яке позбавило цноти його розум.

— Коли ми розмотаємо все, тоді свідок перебуватиме у власній формі. Патанджалі. Йога Сутра, третій афоризм.

— Що?

— Тоді ми всі станемо самі собою. Пізнайте правду, і правда зробить вас вільними. Ісус Христос, Євангеліє від Івана, вірш не пам'ятаю який.

— Тобто, все просто?

— Так, усе просто. Головне слово тут — «пізнайте». Вся заковичка в ньому.

— А якщо істина в кожного своя?

— Ті, хто сплять, бачать кожен свій сон. Тільки ті, хто прокидаються, бачать світ однаково. Істина — це день, сонце, ява, ясність, пробудженість. Це — краса, простота, очевидність. Це так, як воно є. Істина світиться, вона проливає світло знання на

речі. А невігластво — це п'ятьма. У п'ятьмі ти можеш насолоджуватися власними істинами, але на світлі все виглядає таким, яким є насправді.

«Раз я починаю бачити себе, значить я рухаюсь у бік істини, — зробив Раскатов несподіваний умовивід. — Значить, мій розум розвивається».

Думати було великою несподіванкою для Раскатова.

Він перевів погляд на Вероніку, аби застосувати свою щойнонабуту можливість на ній. Раскатов роками перебував під впливом доктрин, котрі запевняли, що думати шкідливо, закликали до внутрішньої тиші й зовнішнього мовчання. Раптом Раскатов відчув ентузіазм із приводу свого подальшого життя. Його більше не лякала пуста, яка оголилася перед ним. Він знав, як рухатися крізь неї. Раптом життя здалось йому сповненим доцільності. У нього був розум, і цим розумом можна було користуватися.

— А яку ти хотіла би намалювати ікону, Вероніко?

Вероніка, що сиділа на краю лави, задумливо граючись китицею власної коси, озвалася:

— Не знаю ще. Треба подивитися на місце. Місце має велике значення. Хочеться, щоби вона була красивою. — Вероніка випросталась і серйозно подивилася на Раскатова. — Я насправді ніколи цього ще не робила. Але я маю фарби із собою.

— Слухай. Приходь завтра до мене. У нас у дворі є хороша стіна, я тільки думав, щоби там щось намалювати. Я гадаю, що пацани будуть «за».

— Я подумаю, — відповіла Вероніка.

Хоча вона не виказала жодного невдоволення, ані натяку чогось такого не було в її голосі, та Раскатов відчув іще один гострий докір сумління. Він потягнувся до паки сигарет, аби покласти ще одну до рота і запалити, щоб приховати цей дискомфорт, однак у світлі не знати вже чого, може, й істини, Раскатову з усією ясністю відкрилися ниці мотиви тієї цигарки, яку він збирався приректи.

Рука зупинилась, і Раскатов відчув, що означає боротьба із собою. Дивне словосполучення — хіба можна боротися із собою? Це так, наче грати із самим собою в шахи — у будь-якому разі ти програєш і ти ж переможеш. Трохи повагавшись, якого ж себе вибрати — того, що тягнувся до сигарет, чи того, який стримував руку, — він зрозумів, що той, котрий стримував, хоче пов'язати себе з тими розуміннями, які йому відкрилися сьогодні, а той другий — ні.

Нічого не сказавши на те, Раскатов підтягнув руку назад до себе і поклав її собі на коліна. Якийсь час вона лежала там, немов чужа, а далі він знову відчув, що опанував себе.

«То скільки є цих Раскатових? — виникло у нього природне запитання. — І котрий серед них справжній я?».

Раскатову раптом стало шкода, що він так малодушно накурився. Артєм відкрив свій «макбук» і читав вголос статтю з Вікіпедії, але Раскатов міг слухати його тільки впіввуха. Щось густе, гірко-солодке, вливалось йому в серце: суміш розчарування вкупі з дивним, особливим, тонким і ні на що не схожим піднесенням. Що далі він вдивлявся у себе, то більше

він віднаходив підстав для цього гірко-солодкого відчуття. То був наче маленький язичок вогню, в який він кидав хмиз щоденних думок, від чого цей язичок міцнішав: «Мені вже тридцять два (кидає у вогонь суху гілку), у мене немає сім'ї (підкладає нову галузку), я не знаю, куди маю рухатись (кладає невелике полінце, вогонь розгорається, всередині робиться ясно і жарко)». Це не були язики жалю, це було спокійне, зосереджене вдивляння в себе у світлі полум'я, що з кожною думкою розгоралося яскравіше.

Що важча жертва, то яскравіший вогонь. Раскатову було лячно заглядати аж так далеко в себе, і він спрямував свій розум назовні, у світ. Адже він не один такий, хто сидів у місячну ніч у якомусь затишному закутку світу і ставив собі запитання про буття. Можливо, він уже мав би вирости з того віку, щоби ставити ці дитячі запитання. Та й, зрештою, хіба було щось карне в тому, аби ставити запитання? Хіба було щось карне в бажанні таки дізнатися правду, раз і на все життя, аби припасти до неї всім серцем і далі вже не відступати ні на міліметр? Що поганого в цьому, хто зможе його осудити?

Раскатов дедалі більше дивувався тим голосам, що, виявляється, жили в його серці. Ні, тепер він не вважав, що в запитуванні було щось погане. Навпаки, тепер він спробував би пояснити благо від запитування тій іншій людині, тому невидимому критику, хоч би хто він був, — темна постать контролюючого родича, супер-его, громадська думка, думка найближчих друзів — яку ціну, до речі, він готовий платити за правду?

Раскатов подумки обійняв стовп вогню, що розгорівся у нього в серці, і відчув, що готовий заради нього віддати все. Якщо правда все те, що обіцяє йому його серце, якщо правда так близько, він ладен віддати все.

Якщо це правда.

Слово «якщо» теж спалахнуло жарким полум'ям очевидності та згоріло, наче клапоть газети. Жодних якщо, так все й було, пізнайте правду, і правда зробить вас вільними, хіба не про це йдеться? Хіба не про свободу від кошмарів осуду, непевності, мук за хибні рішення та їхні потворні наслідки? Раскатов побачив іще одну різницю між собою і Колею Великаном (з яким він, як тепер з'ясувалося, вже доволі давно перебуває у напруженому діалозі ідей). Коля вважав, що забутих, припинити мислити означало усунути наявні суперечності, а з ними — й оману, що загороджувала людину від істини. Однак Коля не врахував, що суперечностей не існує як для того, хто пізнав істину, так і для того, хто ще не пізнав нічого, хто чистий, як немовля. Темрява так само була однією з форм усунення суперечностей, та чи вела вона до відповідей? Раскатов відчув, що цим шляхом уже находився доволі.

Тепер настав час запитувати про абсолютну істину.

Раскатов, здригнувшись, зрозумів, що так людина приходить до ідеї Бога. Тепер до неї прийшов і він, і йому стало страшно й незатишно.

Це була дуже велика ідея, настільки велика, що вона ризикувала поглинути його. Поглинути і не залишити й сліду від того Раскатова, якого він знав.

І Родіон Раскатов, 32 роки, серфер з Одеси, тієї миті збагнув, що світло, те світло розуміння, яке розпалювалося в ньому, мусило мати своє джерело. І хоч би як він хотів цього уникнути, в кінці всіх запитань про витoki, про походження, про призначення та істину поставала ця постать Бога. Смішно навіть, як довго він ходив навколо, шукаючи якихось трюків, способів, особливих речовин, які пояснили би йому в простий і зв'язний спосіб, що рухає всім цим світом, від планетарних систем і галактик до найдрібніших протонів та електронів. До цього приходили всі мислителі, його старші брати по розуму, вони казали про Начало начал, про Єдиного, про Сущого, Абсолютну Реальність і Верховну Істину (саме так, усі слова з великої літери). У кінці всіх цих пошуків стояв Він, Бог.

І тут, нарешті, в Раскатова піднялося це запитання — наче булька випірнула з-під каменя в озері, виказуючи, що там є хтось живий.

Бог?

Справді, а хто такий Бог?

Раніше Раскатов не наважувався озвучувати це запитання. І ось воно наздогнало його.

Впродовж усього життя він чесно, наскільки це було в його силах, докладав зусиль, аби їхні з Богом шляхи не перетиналися. Він шукав роботу, де всім було начхати на Бога. Він обрав собі товариство, де до Нього нікому не було діла. Врешті, серед країн йому найбільше подобалися ті, де за фундамент сущого вважали порожнечу.

Раскатов, як він щойно виявив, не хотів зустрічатися з Богом. Він волів би ніколи не ставити собі цих запитань, і в нього з'явилася думка, що Арт'юм опосередковано винен у тому, що він опинився в такому непевному становищі.

Зрештою, може, поки ще не пізно, поки ще не всі запитання озвучено, варто втекти звідси? Купити квиток до Таїланду, залишити будинок, хлопців, залишити серф-станцію? Взяти із собою тільки дошку і вітрило, чи може, навіть і їх не брати, позаяк тепер він уже не впевнений ні в чому, зокрема, не впевнений у тому, що він справді серфер, і що тягати за собою цей шматок дошки і вітрило — це все ще його карма. Видалити свій профіль із Фейсбуку, розсваритися з Арт'юмом, начхати на Хронокосмос, забути всі ці книги, від яких тільки болить голова, всі ці небезпечні ідеї, оселитися на Ко Самуї, підсісти на суп том ям із креветок і щовечора накурюватися до одуріння? Стати, врешті-решт, буддистом? Він готовий, готовий, якщо це справді допоможе зберегти спокій, який опинився під загрозою, щойно він наблизився до цієї грізної постаті Бога. Він готовий навіть відмовитися від супу том ям і стати буддистом-вегетаріанцем, якщо суть справді в цьому. Забути все, що він пізнав, розучитися читати російською, навчитися читати тайською і читати лише буддійські сутри, особливо насолоджуючись моментами, де пишеться, що ніякого Бога насправді немає, а є лише омана і збіг дгарм, такий же випадковий і перебіжний, як поєднання генів у природі.

Ні, Раскатов відчув, що він цього не зможе. Він відчув, що цього вечора він прийшов. Здався. У нього більше не було сил тікати, заперечувати, відвертатися — впродовж усього життя він тільки те й робив, що тікав, відвертався та заперечував, вперто наполягав на своєму і робив те, що вважав за потрібне. Він наче вів невидиму війну зі світом, оточений зусібч ворогами, і єдиною його метою було зберегти знамено полку — полку крейзанутих засмаглих мачо на віндсерфі. Але зараз він уже не мав сил. Вдруге він на цю гору не підніметься.

Невже це все, невже це й називається — дійти до краю? Невже це фініш, кінець тропи, за якою починаються землі беззубих, надламаних життям слабаків, котрі відмовилися від ідеалів свободи, відмовилися іти до кінця і, врешті-решт, покійно відійшли в тінь останнього прихистку невдах — релігії?

Невже він капітулює?

Раскатов усією душею в той момент запрагнув, щоби Господь виявився просто хорошим хлопцем. Чи міг Раскатов сподіватися на такого Бога? Який був би простим і душевним, щирою душею, з якою можна було би поговорити про те, про се, спитати поради, який ненав'язливо направив би його у скрутній ситуації, допоміг перейти цю ріку матеріальних страждань.

Тільки що там, на тому березі? Невже там поля і сади, якими гуляють свідки Єгови, негри й китайці, росіяни та американці, одягнуті в акуратні джемperi, сидять під деревами зі своїми бабусями і дідусями, гортаючи сімейні альбоми зі світлинами? «Пробу-

дись!». Цього він хотів? «Пробудись!»? Невже всі ті скорботні лики святих на іконах — це лише туга за місцем, яке відрізняється від Дахаба хіба кількістю зірочок у рейтингу довідника «Лоунлі пленет», а ще — відсутністю трави й заборонаю на гучну музику після десятої вечора? Невже аскези і покути суворих чоловіків у Сінайській пустелі — лише заради цього парку атракціонів?

А що, коли все значно гірше? Що, коли він справді лузер, і в природному доборі ідей перемагають хлопці на кшталт Колі Великана, які їздять до пустелі для покаяння кислотою і практикують дао, лежачи в гамаку і курячи файну косяку? Що, коли й справді Бог — просто принцип, закон, як у фізиці чи математиці, байдужий і холодний? Що тоді? Невже він один із тих простаків, яким не дано заглибитися в абстрактні величини, і мусить багатіти думкою, що Господь великий?

Раскатов відчув у серці жар сліз. Він відчув розпач. Безпорадність. Він зробив усе, від нього залежне, він дійшов до краю, він побачив, що далі — море, яке йому несила перейти самому, і він підняв руки. Відпустив віжки, здався на милість Бога. Все, це все, що він міг зробити. І йому стало раптом спокійно від того, що він зрозумів: для себе він уже все давно з'ясував. Ще тоді, з'ясував ще тоді, коли потай просив у скрутні хвилини допомоги, просив і плакав, а, коли отримував, знову поринав у круговерть життя. Все, що від нього вимагалось — це просто бути поруч. Незважаючи ні на що, просто стояти поруч, прихилившись до Його ніг, не сподіваючись для себе на

жодну милість. Просто бути поруч — саме це ж важило, завжди і скрізь, як інакше показати, що ти бажаєш бути з кимось? Він зрозумів, що йому байдуже, прийме його Бог чи ні, вийде з-за хмар і сяйва, чи так і залишить Раскатова біля Своїх ніг, приголубить, чи відштовхне так боляче, як не зуміє більш ніхто. Його це більше не непокоїло. Він згорів дотла.

Приголомшений, наскільки міг бути приголомшеним той, кого вже не було, Раскатов повернувся до світу речей. Він озирнувся, ніби повертаючи собі пам'ять. Вероніка вже зібралася спати, Артьом, у розтягнутій майці, бородатий, у капелюсі, дивився кудись у простір, погляд його був ясним.

— Як ти? — спитав Раскатов у Артьома.

— Нормально. А ти як?

— Я... не знаю. Ще наразі не знаю. Я хотів би поговорити з тобою про дещо, але ще не знаю, як.

Артьом кивнув. Він виглядав утомленим.

— Піду я теж відпочивати, — сказав Раскатов. — Тримайся, друже.

— Іди, не падай, — сказав йому Артьом у відповідь, і Раскатов зник за хвірткою у непроглядній бедуїнській ночі.

11

Так змінилося життя Родіона Раскатова. Ззовні все залишилося таким же. Він, як і перше, прокидався на світанку, пив солодку каву з кардамоном на березі моря, зустрічаючи сонце. Повз нього проходи-

ли гулящі компанії, котрі над ранок поверталися додому. Одна стара бедуїнка щоранку підходила до Раскатова і намагалася заговорити з ним. Здається, вона пропонувала йому винайняти трикімнатний будиночок десь тут, в Асалі. Раскатов кожного разу відповідав їй, що має де жити, одначе бедуїнка, про всяк випадок, перепитувала його й наступного дня.

Якась канадійка, що оселилася навесні в будиночку на кінці пляжу, щоранку виходила на берег годувати собак. Собаки знали її та підбігали з протилежного краю берега, від кемпу «Шейх Салем» до неї, звівивши язики на бороду.

Собак на набережній було багато. Вряди-годи муніципальна служба розкладала на березі отруту, аби таким чином регулювати їхню кількість, тож іноді, немов до сезону, собак ставало менше. Але за зиму вони розплоджувалися знову. Голодні, з запалими боками, з облізлою шерстю, вони, мабуть, були тими душами, котрі приїхали до Дахаба, щоб оселитись у ньому назавжди. У них було все, про що тільки міг мріяти справжній дауншифтер — море, свобода, трохи їжі, багато свіжого повітря і вільного кохання.

Ще хтось, якась старша пані, виходила на берег робити ранкову руханку.

Світанок тривав недовго. Розжарена куля сонця, вияснюючи коралову небесну гладінь, швидко підіймалася над обрієм, і ось уже набережну залито білим світлом, і все знову таке, яким його звик бачити Раскатов — ряд домів уздовж моря, пальми і гори вдалині, пара човнів на якорях і це заворожливе поєднання кольорів — теракоти й лазурі, поїденого

водою рифу і живої, пронизаної сонячними зайчиками субстанції моря. Все воно ніби казало йому: «Рай тут, Родіоне» — і Раскатова, як у дитинстві, охоплювало непереборне бажання віддатися цим розкошам ще один раз. Він купався — був одним із небагатьох довгожителів Дахаба, котрі купались. Зазвичай ті, хто так прагнув моря, за якийсь час починали ігнорувати його, а далі й просто зневажали — вважати його пройденим етапом на шляху чуттєвих задоволень.

Раскатов купався. Годував цуциків Бейбі-собаки. Сидів за комп'ютером і вдавав, ніби щось читає, а сам перебував невідомо де. Перед ним відкрилося дивовижне видовище його внутрішнього запустіння, і Раскатов намагався дати собі з ним раду.

Так уже склалося, що Раскатов уважав своє життя заповненим значними подіями і вагомими досвідами. Одначе, після пам'ятної ночі у Артьома його поглинула невідома йому пустка. А, скорше за все, вона завжди там і була, тільки що тепер Раскатов наважився по-справжньому углядіти її. Він намагався розповісти про неї Артьому, але тому було зараз не до нього, до Артьома приїхала Соня з дітьми. Раскатов спробував поговорити про це з Колею Великаном, але Великан взагалі не зрозумів, про що йдеться. Він порадив йому покурити і приходити вечірком на цигун.

Єдиною людиною, з якою поталанило поспілкуватися в той час, виявилася Вероніка.

Вона прийшла до нього якось під вечір, подивитися на стіну, про яку він казав, стіну під малюнок. «Ікона, — нагадав собі Раскатов. — Це не просто ма-

люнок, це має бути ікона». І тут же запитував себе: «Ікона? Якого біса? Ікона у моєму домі? Раскатов, що з тобою?»

— Тут, — показав він на стіну перед входом. Одразу біля лежачка зі старих серфів. Так, щоб, упавши на лежак, можна було розглядати малюнок. — Але що ти збираєшся намалювати?

Раскатов намагався показати, що він не має ніякого стосунку до ікон і православ'я, і взагалі позаконфесійний. Та, здається, Вероніці було байдуже, якого він віросповідання — та й чого б її, питається, мало це турбувати?

— Я намалюю вам святого Христофора. Він захищатиме вас. Знаєш, як він захищає? У нас у місті, в Сухарево, водії маршруток чіпляють його на лобове скло. Вважається, якщо ти побачив святого Христофора, того дня ти не загинеш насильницькою смертю і не потрапиш в аварію. Можна такого святого малювати?

— Гарзд, чого вже там, тобі видніше, — знітився Раскатов. — Малюй.

В останні дні він почував себе ні в сих ні в тих. Здавалося, він забув усі речі, що раніше знав, — як відповідати і як запитувати, як хамити і як тиснути, як бити у відповідь і як ухилитися від удару. Тільки-но він, здавалося, набирав розгону, щоби звично вклинитись у розмову, як щось ніби ставало йому поперек серця, і він, здивований, пригальмовував, вервечка розмови тікала від нього, і він, безпорадний, тільки роззирався навкруги.

Його корефани, Коля Великан, брати Кравцови, ще пара старих серферів, після недавнього особливо яскравого тріпу в пустелі прийняли радикальне рішення. Вони запаслися провізією та поїхали в Абу-Ґалюм, заповідник у двадцяти кілометрах від Дахаба. Там природа сходилася в унікальному перетині вітрів, моря, пустелі та практично повного безлюддя. Перцю додавала близькість кордону з Ізраїлем, звідки в будь-який момент могли рванути ракети «земля-земля» і танки з цицькатими дівчатами-піхотинцями. Хлопці вирішили створити в Абу-Ґалюмі безстрокову комуну відкритої свідомості, яка осідлала віндсерф. Коли Раскатов відмовився скласти їм компанію, вони вперше відчули, що Раскатов змінився.

— Ти не захворів? — запитав його Ваня Кравцов, хоч і покритий шрамами більше за інших, однак, і найбільш чуйний.

Раскатов, справді, стояв посеред Асали, допомагаючи пакувати друзям джип, як намоклий. З повислими плечами, з невпевненою усмішкою на обличчі.

— Нормальок, — віджартовувався він, хоча було видно, що це вже не той Раскатов, що був місяць тому. — Щастя вам, братушки. Тільки-но почнуться бомбування, зразу повертайтеся.

— Ми в них будемо свої ракети запускати, — басом відповів Костя Великан. — З канабінольними боеголовками.

Хлопці зі сміхом поїхали. Раскатов задумливо дивився їм услід. У будинку він залишився сам. До Артьома він практично не заходив тепер — відколи

там оселилася Соня, Артєм із головою поринув у розбудову сім'ї.

Соня виявилася ніяк не тою істеричною дамочкою, якою запам'ятав її Раскатов. У вечір, коли вона приїхала, Раскатов повертався з крамниці. Сутеніло, всі кішки стали сірими. Він побачив силует жінки, яка несла на руках дитину. Попереду жінки бігла худа довгорука істота, що постійно підстрибувала, відбігала і прибігала назад до жінки.

— Родіоне, привіт! — почув тоді Раскатов. — Як я рада тебе бачити!

Це була Соня. На руках у неї сидів, нахнюпившись, її молодший син Лютер, старша донька Хава бігала навколо, лякаючи дахабських котів. Родіон допоміг Соні віднайти Артєома, і в той же вечір став свідком перших скандалів (точніше, ідеологічних конфліктів) у сім'ї Лапіних.

Згодом він переконався, що особливості особистостей Артєома і Соні були спроектовані таким чином, щоби викликати конфлікти там, де у більшості людей не було й натяку на протистояння. Зважаючи на те, що Соня мала закінчену вищу освіту зі східної філософії, вона вміла добре аргументувати свою думку, і не завжди її аргументи вписувались у традиційну західну риторику.

Найбільше Соні причиняли біль розмови про Україну. Як і Раскатов, вона теж була з Одеси, але, на диво, у них не виявилось жодних спільних друзів. Попри те, що Соня розмовляла російською, її доводили до нестями заяви Артєома про те, що української культури не існувало, а були лише відголоски культур

Росії та Польщі, які намагалися видати себе за щось самобутнє. Арт'юм дивився на світ холодним поглядом культурного трепанатора, і Раскатов розумів, що все в порядку, просто таке його бачення речей на даний момент, однак Соня одразу ж кидалася на захист свого дому: вона діставала з пам'яті (так, наче берегла ці відомості спеціально для схожої okazji) всі історичні несправедливості, спричинені Росією українському народові, звинувачувала Арт'юма в цараті та безпросвітному попівстві, згадувала за те, що Московію було вихрещено за «сто рублей і сорок соболей», а коли бачила, що її слова не досягають цілі, перекидалася на самого Арт'юма. Яким же безвідповідальним, лінивим та безвольним поставав із її слів Арт'юм! Вона звинувачувала його в неробстві, зловживанні марихуаною і потаканні собі в нікому не потрібних заняттях музикою. Іноді вона сама не витримувала власних емоцій, починала плакати і тікала до себе в кімнату, а іноді не витримував Арт'юм — особливо, коли мова заходила за музику. Тоді він ховав у чохол гітару і йшов ночувати до свого товариша Криштофа, який жив на окраїні Дахаба, в керунку Блакитної діри.

Опинившись у розпеченій тарілці відкритого збройного конфлікту, Раскатов спершу не знав, як реагувати. Від їхніх сварок летіли іскри, які, здавалося, безпосередньо сприяли розгоранню світового вогню глобального ядерного протистояння. Ще трохи, здавалосьь, і ядерні боеголовки полетять у бік Ірану, а звідти, без вагань, буде завдано зенітних ударів по Тель-Авіву і Хайфі. Під вечір, коли, всу-

переч усім правилам ведення війни, протистояння тільки посилювалося, Раскатов покидав поле бою, засипане трупами мрій і надій на сімейний добробут. Вероніка теж не витримувала і залишала місце конфлікту, переховуючись у Раскатова не тільки під вечір, а й вдень, коли короткі автоматні черги, хоч і не причиняючи видимої шкоди ворогу, створювали нестерпне відчуття напруженості, доводячи мирних мешканців до відчаю.

Вероніка продовжувала малювати святого Христофора на стіні будинку. Приходив домовласник, маленький, вічно обкурений бедуїн Махмуд, він схвально оцінив монументальний задум Вероніки, однак залишився переконаним, що Вероніка малює свого родича з Росії.

Раскатов прочитав у Інтернеті все, що зміг знайти про святого Христофора і песиголовців, і дійшов висновку, що церква навмисне відмовляється визнавати права кінокефалів на існування, оскільки це прямим чином ставить питання про наявність душі у тварин, а відтак, і про природний перехід усіх християн на вегетаріанство.

Сам Раскатов після пам'ятного вечора у Артьома кинув палити. Зовсім. Відмовився від сигарет, облишив траву.

— Це в нас йога така, — віджартовувався він перед Веронікою. — Йога читання. Кожен йог повинен здійснювати якесь подвижництво, інакше він не йог. Це наша аскеза, так, Артюме?

Артюм дивився на нього з-під капелюха втомленими від постійного програмування очима і повертався

до праці. Його найняли всіяко шкодити невинним користувачам соціальних мереж, і Арт'юм мучився: йому терміново були потрібні гроші, одначе він не міг дозволити собі робити безчестя в мережі. Він був одним із тих програмерів, котрі знали, що таке честь і обов'язок, читали конституцію Інтернету, підтримували рух проти авторських прав і проникали у великі компанії та корпорації, аби розібратися, як вони працюють, і знищити їх ізсередини. Однак, ось він — момент істини, і Арт'юм розумів, що під тиском сім'ї безнадійно програє цей бій.

Вероніка вирішила уточнити:

— А м'яса ти теж не їси? Я чула, що йоги не їдять м'яса, оскільки м'ясо прив'язує їх до чуттєвих задоволень.

Раскатов відчув, як ніжні дівочі руки здушили йому горло, і зрозумів, що тепер жоден кусник курки від містера Зогбі у «Чікен плейсі» в нього більше не пролізе.

— Ні, м'яса я теж не їм, — усміхнувся Раскатов, сподіваючись, що його рот при цьому не смикається. — Здається, не їм.

Вероніку його відповідь цілком задоволила, і Раскатов відчув полегшення від того, що вона не спитала про рибу і яйця. Втім, тільки-но він подумав про них, настирливий свідок у серці, з яким він встиг аж занадто близько познайомитися напередодні, одразу ж запропонував йому на вибір: чесний шлях, відносно чесний шлях, шлях із підскоками і переворотами.

От зараза, подумав Раскатов, спостерігаючи, як на очах бідніє його внутрішній світ, позбавлений курятини, риби та омлетів.

Але він кріпився. Кріпився і терпів. Товариство Вероніки було йому до душі, і він відчував, що його йогічні аскези прокладають шлях до ближчого спілкування з дівчиною. Втім, іноді здавалося, що Вероніка була цілковито байдужою до Раскатова і до його аскез. Вона міцно задумувалася над чимось, відкладала пензлик і сідала, тримаючись за живіт, дивлячись кудись у бік моря.

Надвечір вони часом ходили разом на берег, посидіти на старій пальмі, подивитися, як густішає вода перед ніччю. Вода справді густішала, ставала спершу склистою, потім сріблястою, а коли сходив місяць, ставала важкою, наче ртуть.

Раскатов знав причину її задуманості, але нічого не міг із цим зробити. Його дівчина, Аля, настільки поринула у своє московське життя, що, здається, забула про нього. Не цікавився, що там у неї відбувається, і Раскатов, поки врешті, одного вечора, він не спам'ятався і не поставив запитання руба:

— Маленька, може, є якась причина, чому ти не хочеш приїхати? У тебе там хтось є?

— Так, є, — Аля надула губки. — Ти сердишся, мася? Ти гадаєш, що я жадлива людина?

— Ні, мася, не серджуся, — сказав Раскатов спокійно, сам дивуючись власній холодності. — Я просто кажу тобі досвідос, мася. Більше не дзвони мені.

Раскатов відчув полегшення від того, що чергова нитка, яка пов'язувала його з минулим, перервалася.

Він різко, різкіше, ніж будь-коли до цього, побачив себе зі сторони: непутящого бевзя, дорослого чоловіка, який стирчить у глухій дірі, переймаючись бозна-чим, без мети, без принципів. Він пішов на берег моря, якраз заходило сонце, і сів на пальмову колоду, аби зануритись у свою меланхолію.

По якімсь часі біля нього сіла Вероніка. Вона, як завжди, мовчала, тільки щоки її пашіли здоров'ям, якого їй бракувало, коли вона приїхала з Москви. Так вони сиділи і спостерігали, як тоне в пурпурі та сріблї горизонт, зливаючись із рівною поверхнею моря. Раскатов не знав, про що думає Вероніка, вона ж не знала, про що думає він, і їх це цілком влаштовувало.

Властиво, ніхто не знав, що відбувається з Раскатовим, а він не наважувався розділити це навіть з Арт'юмом. Арт'юм сам переживав кризу. Він співчував Арт'юмові, знаючи, що кожен може зламатися під таким натиском. Не тільки двадцятичотирирічний обкурений програміст — він теж може якоїсь миті зірватися, зламатися, підвести. Раскатов майже не шкодував, що слава Хронокосмосу потроху вщухає, так і не зробивши революції в кіберпросторі. Ще прийде час, думав він. Прийде час, і Арт'юм повернеться в це русло, якщо не до Хронокосмосу, то до зйомок фільму про міст Рами, якщо не фільму — тоді до музики, але він іще зробить свою революцію. Зараз йому тільки двадцять чотири, життя загартує його, зробить досконалим, як алмаз.

Не те, що він. Промах еволюції. Помилка генів. Дитя заводів і фабрик.

Раскатов каявся.

Відколи він зустрівся із самим собою, справжнім собою у власному серці, він розпочав дивну, не визначену в термінах і цілях мандрівку вглиб свого життя. Все, що він бачив за собою — це купу помилок, яких він припустився. Раскатов часом закривався у себе в кімнаті та плакав, подумки просячи пробачення в людей, яким причинив зло. Особливо часто пригадувалися батьки, надто ж батько, який, окремо від матері, досі жив на свою пенсію десь на дачі біля Одеси, старий чоловік з важкою долею заводського робітника. Старий чоловік із грубими руками, який був безпорадним перед словами «віндсерфінг», «дахаб», «ко самуї». Раскатов відчував, що його борг перед цим чоловіком — неоплатний. Не було де взяти кредиту, аби оплатити борг перед цим старим чоловіком із руками в наколках. Та й що йому казати батькові: невже купити пляшку і прийти з нею до батька на дачу і сказати — вип'ємо, батя, вип'ємо і поговоримо?

Розчавлений цими думками, Раскатов почував себе так, ніби він проколупав діру в дамбі, яка стримувала більше води, ніж він припускав. Іноді ця вода виходила йому через очі, іноді зупинялася важкими загуслими шматками десь у горлі.

Іноді, коли, здавалося, гіркота ставала його природою, і він припиняв боротися з нею, щось мінялося в ньому, і там, де щойно було гірко і боляче, раптом розпливалася тепла насолода, тож Раскатов заспокоювався. Так він дізнався, що в його мандрівці був сенс — був сенс перепливати ці ріки отрути, аби на іншому березі знайти відпочинок у солодкому, остаточно смакові каяття.

Якось, коли вже почалися перші дні вересня і в містечко почали заїжджати туристи, Вероніка сказала, що в неї закінчилася фарба. Їй потрібна була золота фарба, аби закінчити кільчастий панцир на святому Христорі. Раскатов чув, що десь в Асалі є крамничка, де можна було знайти щось схоже на золоту фарбу.

Був полудень — наближався час обіду. Раскатов вирішив перейти спекою до Асали, аби захопити дорогою якихось продуктів на обід.

Курна дорога, засипана сміттям, вела його вглиб району, де мешкали корінні дахабці. Маленькі крамнички з сантехнікою, продуктами і килимами залишилися позаду. Попереду — тільки низькі паркани, зарослі бугенвіліями, і невисокі, зведені за бедуїнськими проектами будинки. Побачивши в кінці вулиці зграю собак, Раскатов підібрав кілька великих каменів — у таку спеку вони ставали геть дурними. Крім того, тут, у глибокій Асалі, вони почували себе вправі помститися за всі страждання, завдані їм бедуїнськими дітьми.

Асала була безлюдною. Гуділа спека, зосереджено мовчали скелі на краю міста, небо вгиналося донизу під вагою власної блакиті, а всі тіні ополудні були тут короткими і покірними, як справжні мусульмани.

Серед несподіваних поворотів Раскатов врешті знайшов крамничку, яка за щасливим збігом обставин виявилася відчиненою. Її дивний асортимент свідчив на користь відірваності тутешніх закапелків навіть від життя Дахаба: поруч із хустинами та обручами на голову продавалися нечищена оливкова олія, пар-

фуми для мечеті, дещо із сантехніки. Серед товару, о диво, була і золота фарба. Оскільки вона стояла поруч із чорною сурмою та хною, Раскатов дійшов висновку, що вона мала особливе призначення в житті мусульманської жінки.

Уже розраховуючись за фарбу, Раскатов відчув спиною, як у приміщення зайшов новий покупець і пристойною арабською попросив півкіло кави, сірників і хумусу. Раскатов озирнувся: за ним, не звертаючи на Раскатова жодної уваги, стояв Смоковнік — засмаглий, розпатланий, у шортах, але й у сорочці з піднятим до вух комірцем. Продавець, здається, добре знав Смоковніка. Здивований від зустрічі, Раскатов не зауважив, що стоїть у крамничці, навіть коли хлопець забрав свій товар і пішов.

Раскатов настільки звикся з думкою про Смоковніка, що той став невидимою частиною його життя. Щодня, коли до нього приходила Вероніка, Раскатов думав про нього, думав про Смоковніка, який перебуває не в Сирії, не в Ірані, а тут, неподалік, десь на Мубарраку, пише свій роман і не бажає бачитися з дівчиною, вагітною від нього, яка приїхала за тридев'ять земель, із самої Москви, аби почути істину. Раскатов вибудував собі досить чіткий образ Смоковніка — пещеного, чуттєвого, самозакоханого, безвідповідального. Зрештою, по якимсь часі Смоковнік перестав викликати у нього таке роздратування, і Раскатов прийняв його як частину свого дивного, покрученого життя.

Не думаючи над тим, що він робить, Раскатов пішов слідом за Смоковніком. Він переслідував

хлопця, може, зо три квартали. Смоковнік ішов, не озираючись, не відчуваючи на собі його погляду. Раскатов тримався на порядній відстані, аби в разі чого можна було вдати з себе випадкового перехожого.

Смоковнік звернув на бічну вуличку і зайшов у тінисте подвір'я, закривши за собою хвіртку.

Раскатов підійшов до брами, трохи вагаючись, тримаючи в руках золотисту фарбу, і зрештою, теж зайшов.

12

Раскатов постукав у двері.

— Ман гунак? — спитав Смоковнік арабською, відчиняючи двері. — Гу із зеер?

— Відчиняй, це від Вероніки.

Смоковнік відчинив двері та здивовано подивився на Раскатова. Раскатов, відчуваючи за собою правду покаянь і вагу сліз Вероніки, твердо глянув в очі Смоковніку.

Одначе Смоковнік витримав його погляд без особливих зусиль.

— Заходь, — запросив він його. — Проходь у сад, я зроблю нам кави.

Раскатов, трохи здивований, пройшов повз робоче місце Смоковніка — ввімкнутий комп'ютер посеред творчого безладу кімнати: розкидані книжки, одяг, газетка з папіросними гільзами і гіркою трави, немиті чашки з-під кави, переповнена попільничка. Раскатов відчув себе допущеним до якоїсь особливої,

можливо й не дуже значущої, але святині — житла письменника. Он як живуть справжні письменники, подумав він. У куті кімнати стояв знаменитий акордеон Смоковніка. На хвилю Раскатов відчув приступ заздрості.

Відсунувши протимоскітну сітку, Раскатов вийшов у садок. Під бугенвілією у цвіту стояли кавовий столик і пара плетених фотелів. Тут теж була повна недопалків попільниця, зроблена з мушлі, і не надто чиста склянка з водою. У садочку добряче смерділо котячими відмітками. Пара великих мушель і засушених морських їжаків лежали на підвіконні, нагадуючи про близькість моря.

Раскатов сів у фотель і взяв до рук записник, погортав його. Сторінки було списано іноземними словами на різних мовах і розмальовано загадковими схемами свідобудови. Раскатову впали в очі повтори ледь не через сторінку: «ВСЕСВІТ», «СХЕМА», «ПРИНЦИП».

Прийшов Смоковнік, у руках у нього був кавник із паруючою кавою та пара чистих горняток, а в зубах диміла сигарета. Він налив Раскатову каву і повернувся з газетою, на якій була гірка трави.

— Будеш? — спитав його Смоковнік.

— Уже ні, зав'язав, — сказав Раскатов.

— А я не збираюся поки що. Куриться, то й курю. — Смоковнік спритно забив гільзу травою, допомагаючи собі в цьому простим олівцем. Коли косяк був готовий, Смоковнік смачно розкурих його і сказав:

— Ну, розкажуй. Із чим прийшов?

Раскатов раптом відчув себе аж ніяк не в тій ситуації, яку він малював собі в уяві. Він гадав, що зараз

візьме молодого письменника Смоковніка за барки, притисне до стіни, можливо, дасть йому пару ляпасів для тверезості та закличе до совісті.

Натомість Смоковнік спокійно сидів перед ним у сорочці з хвацько піднятим комірцем, курич попеременно косяк і сигарету, пив каву і дивився на свого гостя без жодного здивування.

— Я знаю, — сказав Смоковнік. — Ти гадаєш, що я — порядна сволота: зустрів невинну дівчину, зробив їй дитину і кинув, а сам утік кудись до чорта на роги і сиджу, курю тут, пишу всілякі глупоти?

— Я гадаю, що тобі треба повернутися до Вероніки. Вибачитися перед нею і взяти на себе відповідальність за свою дитину.

— Неможливо.

— Чому?

— У мене вже є жінка і дитина, — Смоковнік затягнувся димом глибше і випустив його у цвіт бугенвілії. — Їх тут зараз немає, вони скоро приїдуть. Мама старша за мене на десять років. Доньці п'ять років. Я зустрів їх у Дамаску. Їх кинув їхній батько, просто кинув напризволяще серед країни, уявляєш? Тільки-но я побачив їх, одразу зрозумів — ось моя справжня сім'я. Я повинен узяти відповідальність за них. Вероніка — хороша дівчина, розумничка, але ми з нею дуже різні. Нам не по дорозі. Я письменник, розумієш? Мені треба постійно їздити. Бачити світ, бачити людей. Хочеш, я прочитаю тобі уривок з нового?

— Не треба.

— Ну, як знаєш. Не варто так засмучуватися через це все. Як тебе, до речі звать?

— Крейзі. Друзі називають мене Крейзі.

— Ну от, а я — Ємельян. Ємельян Смоковнік. Не варто засмучуватися, Крейзі. Насправді є речі куди більш серйозні. У мене були видіння щодо кінця світу. Ти знаєш, що світ закінчується цього року? У мене є ключ від судного дня, — змовницьки сказав йому Смоковнік. — Але я не покажу його тобі, він надто страшний. Ти зрозумій — письменник, він повинен дивитися без страху в прийдешнє. Кінець світу? Ну і добре. Я не можу повернутися до Вероніки, наша з нею зустріч — це випадковість. Вона мене багато чому навчила. Я зрозумів, що значить перебирати на себе відповідальність. Серйозно. Я відчув, справді, який я безвідповідальний. І коли я зустрів Лену та її доньку, безпорадних, кинутих посеред чужої їм країни — все, тієї миті я відчув, що змінився. Я — вже не той Ємельян, якого знала Вероніка, і який знав її. Я переродився! Ти розумієш, про що я? Це не з кожним може статися, переродитися. Це вимагає... — Смоковнік затягнувся димом глибше, — ...вимагає повної віддачі, повної чесності зі собою, бути готовим іти назустріч болю!

Ємельян натхненно затягнувся димом і задоволено подивився на Раскатова.

— Кожна людина мусить заради чогось жити. Правильно? От заради чого ти живеш?

— Послухай, тут зараз не місце...

— Не місце? А коли буде місце? Зараз не місце, завтра не місце. Ніколи не місце! Ось власне те, що

я хочу сказати людям своєю прозою, ось чому я став письменником, друже. Людина має йти, змінюватися, щоби в один прекрасний момент прийти до істини. І моя істина така, що іноді ми мусимо жертвувати кимось, кого ми любимо, і перебирати відповідальність за тих, хто потребує цього. Розумієш? Розумієш тепер, чому в нас все так склалося з Веронікою? Я люблю її, чесне слово, так їй і перекажи. Я дуже люблю її, але часом доля буває сильнішою за людину, часом у нас пробуджується щось таке, що змушує нас робити дивні речі. Чому чоловік Лени кинув їх із Настею серед Дамаску? Тому що він відчув — все, далі так не можна. Він дійшов до крапки. Він зрозумів, що далі, за нею, він перестане існувати як особистість. Аби зберегти себе, аби продовжити свій шлях, він залишив їх напризволяще. Ти гадаєш, він учинив неправильно? Я так не вважаю. Серйозно, я не осуджую його. Тому що все в цьому світі збалансовано. Якщо ти в когось украв гроші, хтось украде їх у тебе, якщо ти комусь позичив, хтось позичить тобі.

— Ти кинув Вероніку з дитиною на руках.

— Так. Я зробив це.

Раскатов почувався розгублено. Що він міг сказати цьому Смоковніку — що так не можна? Що так не роблять? Здається, на Смоковніка такі аргументи не діяли.

— Ти не боїшся, що тебе колись спіткає розплата?

— Розплата? За що? За те, що слідував правді? За правду не може бути розплати, Крейзі! Я відчув, що нам не по дорозі. Що у мене є вагоміші завдання в цьому житті. Розумієш? Ось що я називаю відпо-

відальністю! Коли ти розумієш, що ти несеш щось цінне всередині, і ти зобов'язаний поділитися цим цінним з іншими! Я розумію, це нелегко зрозуміти, повір, я не осуджую тебе. Але правда — вона така. Вона поза добром і злом. Я все сказав. Тепер кажи ти.

— Мені нема чого сказати.

Ємельян задоволено подивився на нього.

— Не журися, Крейзі. Вероніка знайде собі хорошу людину. От побачиш, все у неї буде добре.

Раскатову щось хотілося сказати Ємельяну, але він відчував, що хоч би з якого боку підійшов, скрізь отримає відсіч. Раскатова огорнув відчай.

— Гарзд. Я зрозумів. Ще одне, останнє... Або ні, не буду.

— Кажи, Крейзі.

— Та ні, боюся, ти не зрозумієш. — Раскатов піднявся. — О'кей, тепер я маю, що сказати Вероніці.

— Передавай їй мої вітання. Скажи їй, що я часто згадую про неї.

— Точно. Так і скажу.

Не озираючись, не прощаючись, Раскатов вийшов з тіні будинку Смоковніка на палюче сонце. Був полудень, час обідати. З мечеті на Асалі долинув заклик муедзина до намазу. За нею озвалися мечеті на Медіні, на Мубарраку. Деся звіддала почулися відгуки намазу в старому місті.

Вероніка, певне, приготувала млинці. Раскатов усміхнувся палючому сонцю полудня і з дивним відчуттям заспокоєння рушив до себе.

Артъом зайшов до них на обід, і втрьох вони розділили скромну трапезу з юшки, хлібів і фети. Артъому було тяжко. На нього було боляче дивитися. Його очі зробилися великими, прозорими, блакитними, як море на міліні, в них стояло одне відчуття — розпука. За всю трапезу вони не перемовилися й п'ятьма словами. Коли Вероніка зайшла в дім з брудним посудом, Раскатов спитав:

— Ну що, старий? Тяжко?

— Та ні, нормально, — сказав Артъом. — Просто іноді доводиться вибирати між тим, як ти хотів би жити, і тим, як доводиться. Я ще не знаю, чи готовий відмовитися від мрії. З роботою завал повний. Мені написали, що за неї не заплатять. За два місяці не заплатять. Треба щось терміново придумати, де знайти ще грошей, а я не хочу цим клопотатися. Я не хочу зраджувати музиці. Я хочу говорити людям до їхніх сердець, немає іншого способу якось передати їм це. Передати їм суть. Розумієш, я не хочу все життя нидіти із цим довбаним програмуванням, — Артъом подивився на нього своїми прозорими сяючими очима, і Раскатов побачив, що в них застигли сльози. — Ну та гаразд. Що в тебе? Занурюєшся у Хронокосмос?

— Ні, пірнаю в глиб себе зараз. Думаю, як тепер жити далі з усім цим. Жити після Хронокосмосу. Твій Хронокосмос зніс мені башту, ти знаєш про це? Я хочу, щоби ти знав. Аби ти знав, що ти — людина, котра знесла Родіону «Крейзі» Раскатову його безглузду башту.

— Ти опечалений цим?

— Ні. Ти знаєш, ніяк. — Раскатов з усмішкою подивився на море. — Ніяк не шкодую. Навпаки, — він глянув на Артьома. — Відчуваю вдячність. Не знаю, як довго я ще буду зависати тут, Артюме. Не знаю взагалі, що мене чекає. Але відчуваю, щось чекає. Щось нове.

Артюм кивнув.

Раскатов теж кивнув. Вони порозумілися без слів.

— Ну давай, бережи себе, — сказав йому Артюм на прощання. Щось новеньке. «Бережи себе». Не в його стилі зовсім. Але Раскатов відчув задоволення від цих слів. Щемке задоволення в серці.

— Ти теж, — відповів він. — Наразі!

З дому повернулася Вероніка, і Раскатов відчув уже звичне полегшення, яке з'являлося щоразу, коли бачив її — щось природне, природна близькість поставала між ними, коли він бачив її. Ніби вони знали одне одного вже дуже довго.

— Вероніка. Послухай, я хочу тобі дещо сказати...

Тіні від пальм приємно колисали повітря у дворіку, і Раскатов відчув, як успіх і гаразди приходять до нього зі словами, що готові були злетіти йому з язика.

Краєм вуха він почув, що на березі відбувається незрозуміла метушня. Побачив натовп бедуїнів у темних буденних галабеях, які перегукувались один з одним, перегукувались незвично стурбовано. Сьогодні був останній день рамадану, завтра мало бути велике свято — Аїд.

— Щось сталося? — спитала Вероніка. Раскатов уже вибігав на стежину до пляжу. Його охопили млосні передчуття.

Тільки не Арт'юм. Арт'юм цього ніколи не зробив би. Тільки не Арт'юм.

На ватяних ногах він підбіг до берега і розштовхав натовп. На піску лежав, посинілий, його знайомий. Не Ваня Кравцов. Не Камаль, не Еззі. Навіть не Коля Велікан. Просто знайомий серфер із сусіднього будинку. Його звали, здається, дядя Паша.

З посинілими губами, блідий, мов риба, дядя Паша лежав на піску, і пісок обліпив його, наче то вже був не дядя Паша, а просто чиєсь мокре шкіряне спорядження, залишене без нагляду.

Не Арт'юм.

Раскатов відчув безмежну вдячність Господові, настільки пронизливу, що його очі зволожилися.

Двійко єгиптян, що жили тут на дачах у першій лінії біля моря, у дорогих європейських сорочках і джинсах, уже телефонували кудись із мобільників. Бедуїни, зрозумівши, що серфер уже відкинув дошку, сиділи навкарачки осторонь, курили і про щось стиха говорили.

Із брами, що вела до міста, вибігла, заплакана, сусідка Раскатова, Люда. Вона жила з цим серфером, дядьком Пашею. Вона з криками кинулася до тіла, почала його бити по щоках, бити по грудях. Її відтягнули, а вона кричала: «Паша, Паша!»

Раскатов довго ще стояв на березі, спостерігаючи за тим, як в'їжджає на пляж по грузькому піску поліційний джип, як приїжджає каретка швидкої, як садять у швидку його сусідку Люду, всю в сльозах. Він дивився на це все і дивувався злій радості в його серці: от добре, що не я! І потім знову, молитва гріш-

ного: добре, що не Ваня Кравцов, не Коля Великан. Не Арт'юм.

14

Увечері, коли всі пристрасті за небіжчиком уже вляглися, коли вся околиця розкурила поминальний косяк за дядю Пашу, коли повітря стало настільки важким від присутності смерті, що сидіти разом більше не було сили і люди почали розходитись із великих компаній кожен по своїх домівках, Раскатов зайшов до Арт'юма.

Соня і Вероніка сиділи на лаві, обгорнувшись тонкими хустками від комарів. Обидві з красивими округлими животами, вони наче зійшли з полотна Рафаеля. Привабливі, жіночні, зморені спекою. Втоmlений днем, повним турбот і роботи, біля них присів Арт'юм. Здається, в сім'ю Лапіних на якийсь час зійшов мир. Раскатов сів біля Вероніки.

— Переїжджай до мене, — сказав їй тихо Раскатов. — Стань моєю дружиною. Я потурбуюсь про тебе і про дитину. Я стану їй батьком.

Вероніка подивилася на нього, і в темряві слабкої лампи Раскатов усе ж зумів розгледіти, що то був один із найкоштовніших поглядів, які трапляються в житті людини. Вероніка взяла його за руку.

Краєм ока Раскатов побачив, що Арт'юм нерішуче взяв за руку Соню і щось неголосно теж сказав до неї. Соня нічого не відповіла, тільки поклала його руку собі на живіт.

— Треба з'їздити в Санта-Катріну, — озвався Артьом, дослухаючись до Сониного пуза. — Там зберігається Сінайський псалтир, ти чув про нього? В ньому міститься протослов'янська писемність. Треба дослідити її, це важливо для Хронокосмосу.

— Точно, — озвався Раскатов. — Треба з'їздити і дослідити.

На місто сходила прохолода. Закінчився останній день рамадану. З гір спершу ледь відчутно, а далі сильніше почав дути вітерець, приносячи полегкість мешканцям пустелі.

Поночі, тихо, Раскатов провів Вероніку до себе, в її новий дім. Він не знав, як воно — по-інакшому, по-новому. Але за кроком ішов ще один крок, і так долався шлях.

Десь там, у темряві двору, під бурштиновим світлом економної лампочки, яку, згідно з традицією, не гасили на ніч із думкою про пізніх мандрівців, відсвічував золотом святий Христофор. Однією рукою песиголовець спирався на спис, іншою наче звертався в розмові до свого Вищого співрозмовника. Морду його було задерто до неба, на губах вигравала блаженна усмішка. Його плащ був багряним, наче присохла кров, а тло, на якому зображено святого, відливало густим, медовим золотом.

Не знаючи вже, чи то ще він, той самий Раскатов, що був колись, 32 роки, Одеса, чи вже інший Раскатов, він відчував лиш одне — все врівноважено в цьому світі. Тут Смоковнік був, безумовно, правий. Все врівноважено, і над усім чувала якась мудра сила —

чи то принцип, чи то особа, можливо, загадковий і незбагнений, а може, простий і задушевний.

Раскатов не знав, який Він — він просто прихилився до Нього і заснув.

26.03.13

Літературно-художнє видання
Любко ДЕРЕШ
МИРОТВОРЕЦЬ
Повісті та оповідання

Видавничий редактор *Галина Завалій*
Редактор *Григорій Латник*
Макет *Сашка Шевцова*
Обкладинка «*New Promo Studio*»

Видавець: ТОВ «Кальварія»
ДК № 676 від 16.11.2001
www.calvaria.org

Для листування:
а/с 108, 01054, Київ, Україна
anetta@calvaria.org

Збут Львів:
zbut@calvaria.org

Віддруковано з готових діапозитивів
в друкарні ТОВ «Друкарня «Рута»,
ДК №4060 від 29.04.2011,
м. Кам'янець-Подільський, вул.Пархоменка,1,
т. 038 494 22 50, drukruta@ukr.net
Замовлення №

ДЕРЕШ Любко

Д 36 Миротворець. *Повісті та оповідання.* — Львів: Кальварія, 2013. — 196 с.
ISBN 978-966-663-416-3

Нова книжка молодого українського письменника складається з двох повістей та оповідання. Перед нами постає зовсім несподіваний і трохи загадковий Любко Дереш...

«Миротворець» – дивні історії, сумні та загадкові, лейтмотивом яких звучить філософська думка: «ГЕНІЇ ТА ГЕРОЇ ЗАВЖДИ САМОТНІ...».

ББК 84 (4 Укр) 6-44